

14556

10

GRACIÁN

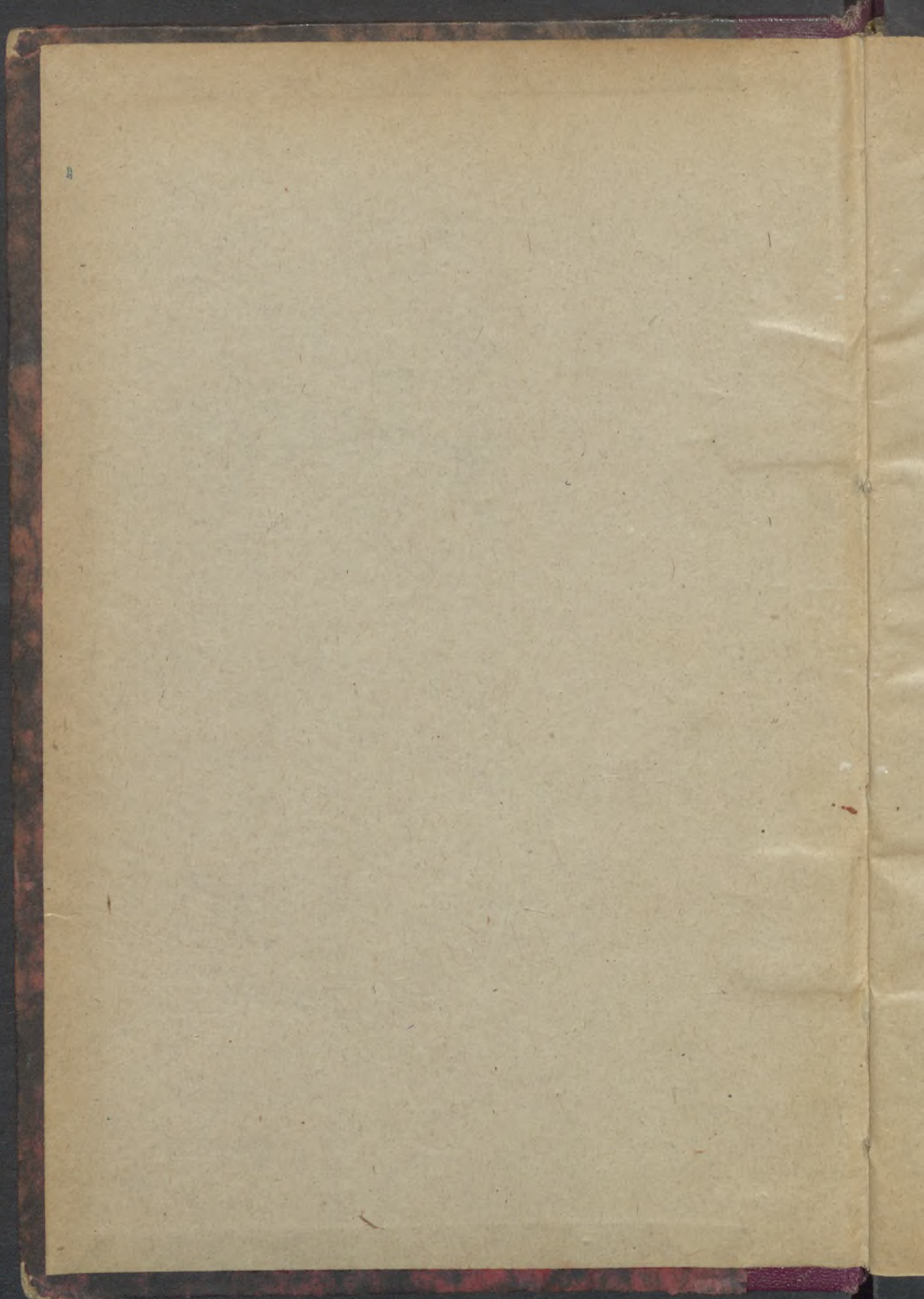
10

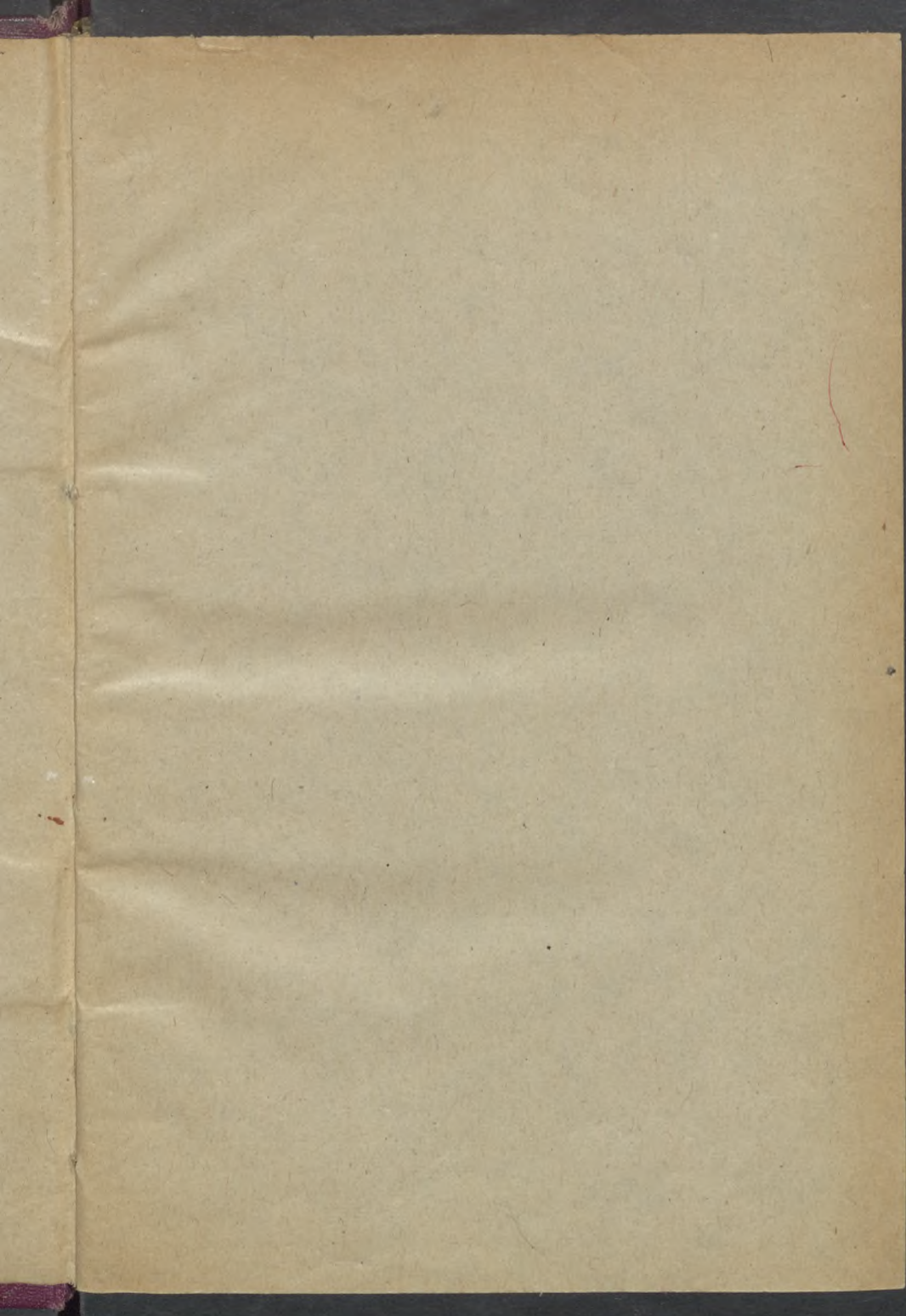
AZ ÉLETBÖLCSESÉG
KÉZIKÖNYVE

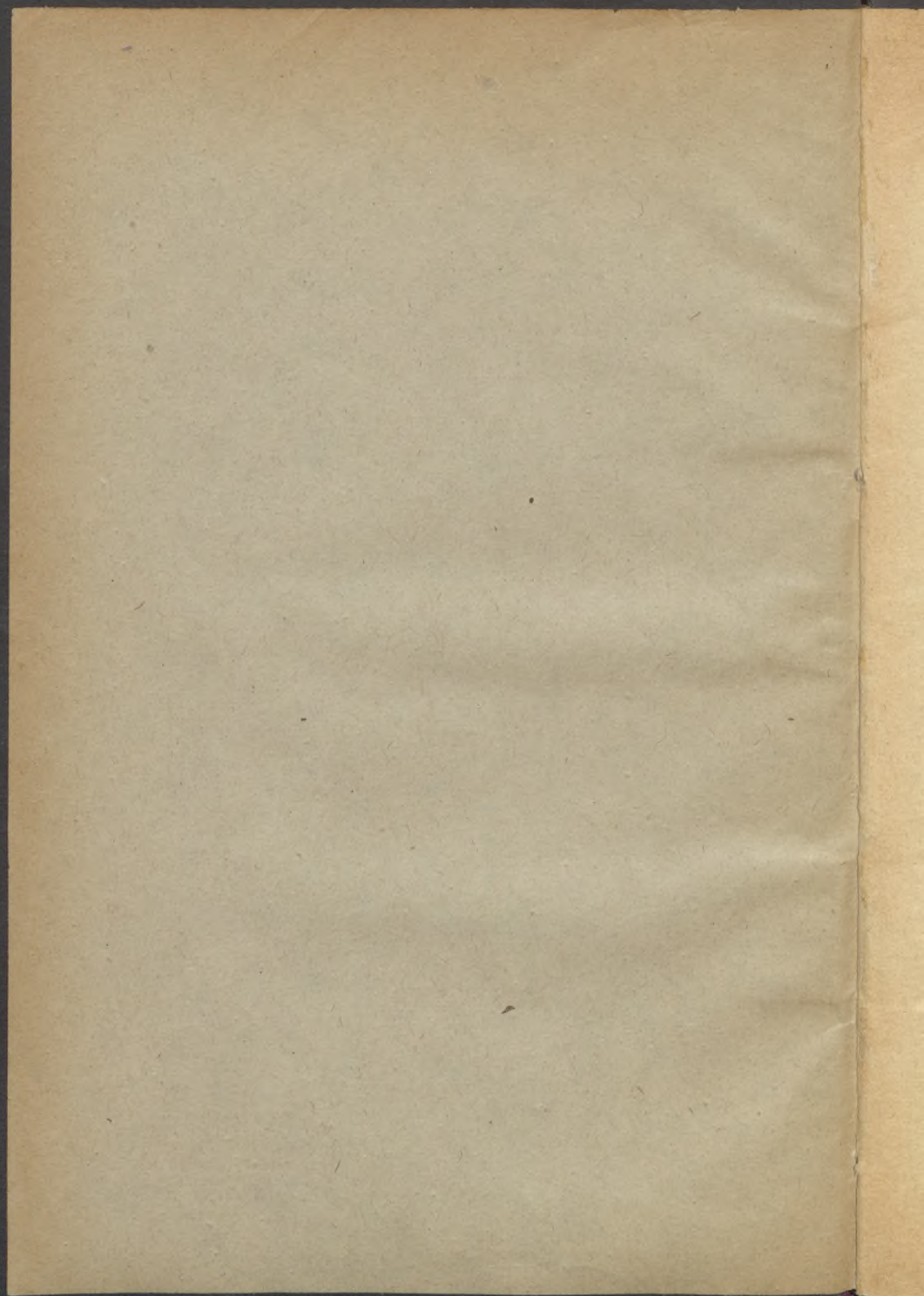
Spanyol eredetiből fordította:
G Á S P Á R E N D R E

PHÖNIX KIADÁS

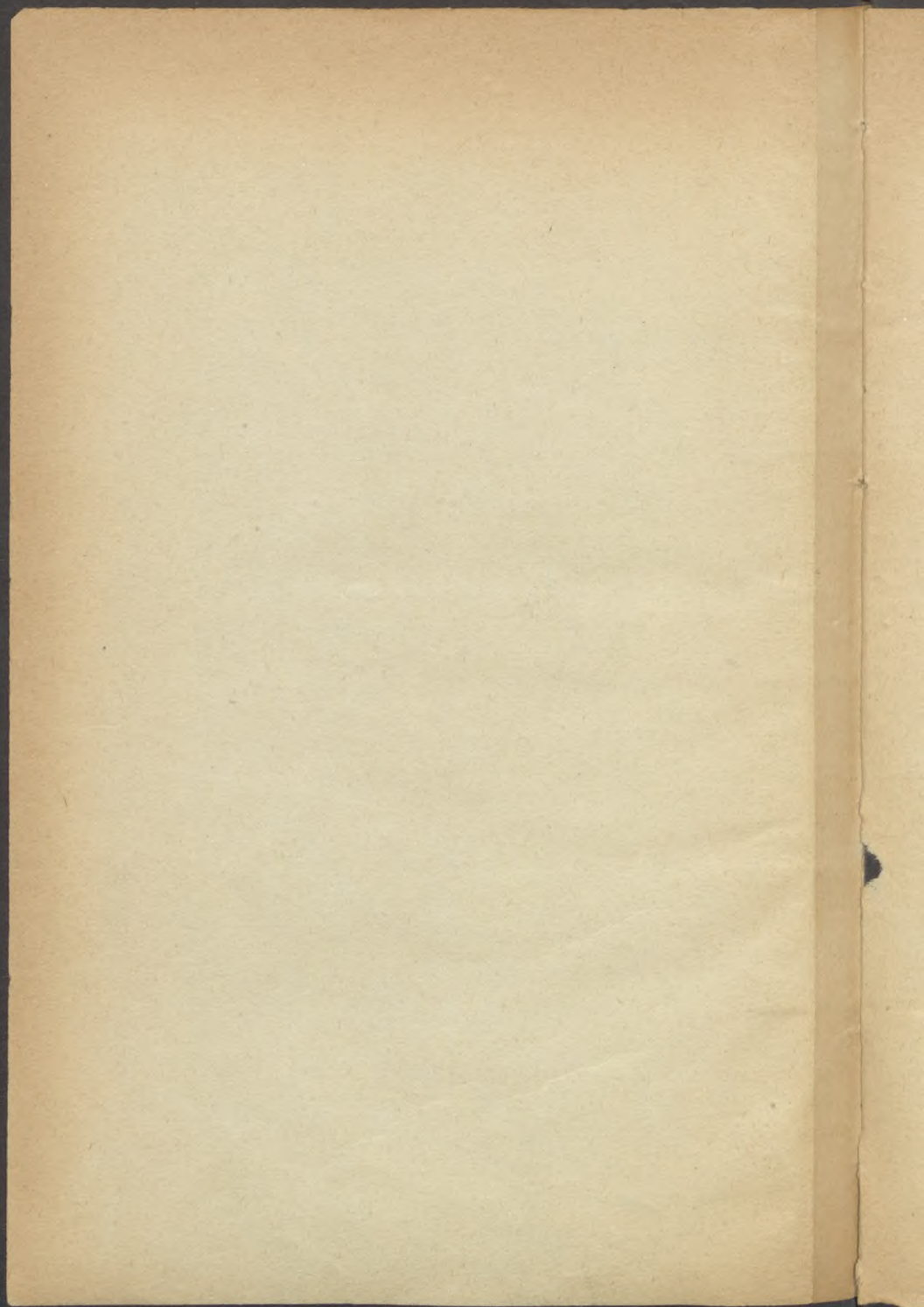

KLASSZIKUS ÍRÁSOK

GRACIÁN

AZ ÉLETBÖLCSESÉG
KÉZIKÖNYVE

BALTASAR GRACIÁN

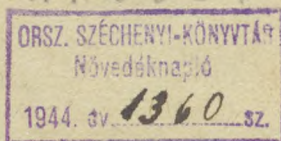
AZ ÉLETBÖLCSESÉG
KÉZIKÖNYVE
(ORÁCULO MANUAL)

SPANYOL EREDETIBŐL FORDITOTTA
ÉS ELŐSZÓVAL ELLÁTTA
GÁSPÁR ENDRE

PHŌNIX K I A D Á S
B U D A P E S T, 1 9 4 3

14.556/10

Felelős kiadó: Oravetz István Budapest, VI., Szondy-utca 44/b.
May Nyomdai Műintézet Rt. Budapest. Fel. vez. Katona József

ELŐSZÓ

A Madridból Zaragoza felé robogó gyors mintegy száz kilométerre a céltól néhány percre megáll egy kisvárosi pályaudvar előtt, melynek homlokzatán ez a felírás olvasható: Calatayud. Külföldi turista ritkán száll ki, hogy megtekintse a most tizenkétezer lakosú járási székhelyet; pedig itt is megtalálhatna minden obligát látnivalót, amivel a spanyol városok kedveskednek a látogatóknak. Két templomot a tizenkettedik századból, melyek egyike valamikor mecset volt, az Ayub várának nevezett mór kastély romjait és a város fölé emelkedő sziklában régi, most néptelen barlanglakásokat. Calatayud lakói azonban mindennél büszkébbek a város határában található romokra, az egykor virágzó ősi keltibér város, Bilbilis maradványaira, nem hiába nevezik magukat ma is bilbilitanóknak.

Itt született, innen indult el Rómába és ide tért vissza aggóttan, kissé talán fáradtan is, minden idők legnagyobb »erkölesfestője«, Marcus Valerius Martialis. Mikor huszonkétéves fővel elhagyta szülőföldjét, avval az eltökélt szándékkal vágott neki az útnak, hogy a világ fővárosában nem az ügyvédség kitanult mesterségéből fog élni, hanem kliensségből, sportulákból, nagyurak ajándékaiból: casu vivere. Ez azonban már akkor, a Krisztus utáni első félszázadban is alapos emberismeretet kívánt, mások gyöngéinek meglátását és kihasználását, alkalmazkodóképességet, sima modort, élelmes sodródni tudást, egy szóval minden társaságbeli tudományt. S hogy Martialis mindezek ritka tudósa volt, ma is bár-

ki megláthatja szellemes, csípős és szabadszájú epigrammáiból, melyekről elégtétellel állapította meg, hogy ha a nagy klasszikus műveknél kevesebbet magasztalják is, annál többet olvassák. Soha szem az övénél irgalmatlanabbul nem látta az emberi fogyatkozásokat. Viselőikből egész csodabogárgyűjtemény maradt fenn verseiben: Selius, aki addig kószál Róma utcáin, míg valaki meg nem invitálja ebédre; Tongilianus, aki leégett házából gazdagodik meg; Tongilius, aki betegnek tettet magát, hogy jótét lelkek bort és elemózsiát küldjenek neki; Clyto, aki évenként többször ünnepli születésnapját, hogy ajándékokat kapjon. Martialis nem gazdagodott meg, de birtokot és lovagi rangot szerzett és nem lehetett szegény ember, mikor visszatért Bilbilisbe, hogy Marcella barátnője jóvoltából élje le hátralevő éveit.

Szinte pontosan másfél évezreddel halála után ugyanott, a Calatayud határában levő Belmonte községben látta meg a napvilágot az emberismeret és szatira, valamint minden társaság-beli tudományok martialisi szemű tudósa, a latin költőnek lelkéből lelkedzett szellemi ivadéka — majdnem leírtam: reinkarnációja — *Baltasar Gracián*, akinek leghíresebb, sőt leghírhedtebb könyvét itt kapja az olvasó magyarul.

Ki és mi volt Gracián? A kérdésre csak szűkszavuan válaszolhatunk. A spanyol szellemiség a 16. és 17. században szédületes egymásutánban olyan tömegét termelte ki az irodalmi nagyságoknak, hogy a műveikkel való foglalkozás még a legkiemelkedőbb egyéniségek életkörülményeinek vizsgálatára sem hagyott időt. Még a páratlan gazdagságú aranykor legnagyobb alakjai sem találtak életrajzírókra, akik aprólékos gonddal ecsetelték volna hősiük sorsát és viszonyosságait. A regényes életű Cervantesről alig tu-

dunk többet, mint Shakespeareról, ami pedig tudvalevőleg édeskevés. Tirso de Molináról sokáig még az is vitás volt, vajjon valóban ő írta-e főművét, a Don Juan-monda első feldolgozását. És Lope de Vegáról, a »természet csodájáról«, akire pedig halála előtt és után az utolsó spanyol öszvérhajcsár is büszke volt, mindössze néhány oldalnyi életrajzi adat maradt, a kevésnél is kevesebb, ha összehasonlítjuk az újkor legtermékenyebb lángelméjének beláthatatlan tömegű irodalmi hagyatékával.

Igy magyarázható, hogy Gracián életéről is vajmi keveset tudunk. Csak az bizonyos, hogy 1601-ben született¹⁾ Belmonteben. Atyja egyetemet végzett, tanult ember volt. Anyja neve Angela Morales. 1619-ben vétette fel magát a Jézus-társaság tagjai közé és 1635-ben tette le a négyes fogadalmat. Minden valószínűség szerint néhány évet töltött a calatayudi jezsuita Kollégiumban és majdnem bizonyos, hogy Huescában is élt valameddig: itt került vele baráti viszonyba Vincencio Juan de Lastanosa, műveinek későbbi kiadója és a krónika-író Ustarroz. Egy harmadik barátja, akiről az irodalomtörténet megemlékezik²⁾, don Manuel Salinas, a huescai székesegyház kanonoka, Martialis fordítója. Fordításairól Gracián nagy elismeréssel nyilatkozott, később azonban, mikor a barátság ismeretlen okokból elhidegült, fejére olvasta a kanonoknak, hogy nem tud latinul.

Lastanosa egy irodalmi társaság feje volt.

¹⁾ Nem 1604-ben, mint Grisebach mondja a Schopenhauer-fordításhoz csatolt életrajzi függelékében (Handschrift. Nachlass I., 172. o.) Ehhez képest Gracian nem 54, hanem 57 évet élt.

²⁾ Hurtado-Palencia, Historia de la Literatura Española, Madrid 1925, 613 o.

Gracián irodalmi képességei nyilván itt és egy másik hasonló, Academia de los Anhelantes (Sóvárgók Akadémiája) nevű zaragozai irodalmi körben bontakoztak ki. Mondják, hogy lebilincselő társalgásával igen sok tisztelőt szerzett magának. Ugyanebben az időben kezdett híressé válni nemcsak mint író (első könyvét 1637-ben adta ki Lastanosa), hanem mint jezsuita hitszónok is. Nyilván ennek a hírének tudható be, hogy 1640-ben Madridban találjuk; a főváros életéről és társadalmi viszonyairól később epés gúnnyal írt. Madridból Tarragonába került, mint az ottani Kollégium rektora. Ugy látszik, ebben az időben főként antik régiségek gyűjtésével foglalkozott.

Következő állomáshelye Valencia, melyről főműve, a *Criticón* ugyancsak gúnyos megjegyzéseket tartalmaz. Ebben azonban már nem kis része lehetett egy kellemetlen élményének és ezzel kapcsolatos első összetűzésének a Renddel. Hogy minél nagyobb számú közönséget verbuváljon hitszónoklatai meghallgatására, egy alkalommal közhírré tétette, hogy a hallgatóság szemeláttára fog felnyitni egy levelet, mely nemrégiben érkezett címére egyenesen a pokolból. Az egyházi hatóságok felfigyeltek az ügyre és botrányos körülmények között kényszerítették Graciánt, hogy nyilvánosan vonja vissza állítását.

1646-ban, mint káplán résztvesz a léridai ütközetben. Tábori lelkési tevékenysége nagyon eredményes volt: nagy bátorságról és ékesszólásról tett tanubizonyságot, úgy, hogy a katonák csak »győzelem-páter« néven emlegették.³⁾

A *Criticón* első részét 1651-ben jelentette meg García de Morlanes (a maga és anyja —

³⁾ Otto Freiherr von Taube a Schopenhauer-fordítás egyik legújabb kiadásához írt utószavában, Insel-Verlag, Leipzig, 91 o.

Morales — vezetéknévéből készült anagramma) néven. A könyv hatalmas vihart támasztott. Az ügybe csakhamar a Rend is beleavatkozott, miután feljelentést tettek Gracián ellen, hogy »koholt néven kevésbé komoly és hivatásától fölöttebb távoleső műveket adott ki.« A megindított vizsgálat eredményeképen egyházi fenytékkal sujtották, nem annyira művei tartalma, mint amiatt, hogy megjelentetésük előtt nem kérte ki a Rend engedélyét és álnév mögé rejtőzve próbált kibujni a felelősség alól. Az aragóniai tartományi főnökség ezt az utasítást kapta: »Vigyázni kell rá (Graciánra), nagyon a körmére kell nézni, szobája időről időre átkutatandó, írásai ellenőrzendők és nem szabad megengedni, hogy akármijt is elzárva tartson.« A kenyéren és vizen való bőjtölésnek azonban nyilván nem volt meg a várt hatása, mert hat év múlva a *Criticón* harmadik része is kikerült a sajtó alól és Graciánt az engedelmességi fogadalom megszegéséért ismét elítélték. Gracián válasza az volt, hogy a Rendből való elbocsátását kérte. Ezt a kérését azonban nem teljesítették és a jelek szerint kegyvesztetten halt meg 1658 december 6-án.

Nagyjából ennyit tudunk Gracián életéről. Jelleméről még kevesebbet, mert a gyér életrajzi adatok nem sokat árulnak el, művekben található utalások pedig Gracián esetében is csak módjával engedik meg a következtetést írójuk egyéniségére. Egy modern irodalomtörténész, M. A. Coster, mégis ezt a jellemrajzot adja róla: »Gracián jó hazafi volt és jó pap; mindig teljesítette kötelességét, de mint semmiben, ebben sem volt szertelen. Mélyebb szenvedélyei nem voltak, magára nem sokat gondolt; jellemének kiemelkedő vonása a magánytól való irtózás volt, ami nagy kedvelőjévé tette a társas életnek. Ehhez azonban emberismeret kell és az emberek tanulmányozása

és ismerete mindenkit pesszimistává tesz. Gracián is az volt, de pesszimizmusát keresztény érzülete mérsékli. Innen van, hogy az emberi gyöngeségek mosolyra indítják, de nem ejtik kétségbe.

Mindenesetre nem valószínű, hogy emberismeretét olyan mértékben tudta volna gyakorlatilag hasznosítani, mint szellemi őse, Martialis. Erre vallanak a Rendjével való gyakori összetűzések, melyek több diplomáciával bizonyára elkerülhetők lettek volna. A jelek azonban azt mutatják, hogy Gracián minden elméleti »világ-bölcsésége« ellenére nem igen volt hajlandó engedményekre. Legrokonszenvesebb vonása, hogy gerinces és igazmondásra törekszik. Hittetlenség erejében. Egyik szép meséje szól erről; nem állhatam meg, hogy ide ne iktassam:⁴⁾

Az emberi test csontjai megrótták a Nyelvet nagy erőtlensége miatt. Felhánytorgatták könnyelműségét, hogy nem átalja magát még az Értelemnek is fölébe helyezni és nem győzték kifigurázni nyeglesége hitvány erőfeszítéseit.

A Nyelv azonban nem ijedt meg, hanem a Szívre hivatkozott, hogy hiába kezdte az életnek és királya minden más szervnek, az is egészen husból van. Felhozta védelmére az Agyat is, mely jóllehet az ítélőképesség székhelye, mégis jóval puhább nála. De mindez nem segített rajta, mert azok ketten maguk is beleszóltak a vitába: a Szív bátorságával hozakodott elő, az Agy pedig nagy állhatatosságát bizonygatta.

Látva, hogy a rövidebbet húzza, a Nyelv összeszedte gyöngeségéből telhető minden erejét és így szólt:

— Hogyan? Ilyen gyöngének tartotok? Vegyétek hát tudomásul, hogy én, ha akarom, erősebb vagyok, mint közületek akár a legerősebb és ha

⁴⁾ El Discreto c. művéből.

igaz is, hogy csak hus vagyok, azért a gyémántot, sőt a csillagokat is szétporlasztom.

Ezen aztán valamennyien nagyot nevettek, első-sorban a fogak. Ezek még meg is fenyegették, hogy szokásuk szerint béklyókba verik. A Nyelv azonban így folytatta:

— Allitom, hogy így van és olyan meggyőzően bebizonyítom, hogy mindannyian közfelkiáltással igazat fogtok adni nekem. Tudjátok meg és jegyezze meg mindenki, hogy ha az igazságot mondom, akkor az erősnél is erősebb vagyok; ilyenkor senkisémmel állhat ellent nekem és evvel a tehetséggel mindent legyőzök. Erős a király, mert mindent uralma alá vet, még erősebb az asszony, mert hálót vet; erős a bor, mert belefulladás az ész, de erősebb az igazság és erősebb vagyok én, aki vallom és állom.

— Igaz! Igaz! — kiáltottak mind és beismerék vereségüket. Így diadalmaskodott a Nyelv és ezerre váltan ismételte és ünnepelte mindenütt nagy hírű győzelmét.

Igazságszereteten és igazmondásán kívül rokonszenves vonás Graciánban tudományoszeretete. Mert alig kétséges, hogy »intellektuális epikureizmus« ugyancsak nem kevésbé rányomta bélyegét egyéniségére. Szenvedélyes könyvbarát volt. »Minden ujonnan megjelent könyvet megszerzett magának. Sok kiváló barátja állandóan tájékoztatta az irodalmi újdonságokról. Ismerle a klasszikus ókor filozófusait, politikusait és költőit, a korabeli írók közül pedig Hobbes, Descartes és Montaigne műveit.«⁵⁾ Maga mondja: »Óh, mekkora gyönyörűség az olvasás! Nincs felségesebb élvezet a szellem számára, mint naponként egy új könyv!«

⁵⁾ Azorin: *Lecturas espanolas*. Baltasar Gracián.

Mielőtt műveire rátérnék, néhány szót kell előrebocsátanom a Gracián korabeli irodalmi környezetről. Mert Gracián mindenképpen korának gyermeke s ez elsősorban művei külső formáján, stílusán, nyelvén ütközik ki. Elmondható, hogy Gracián a barokk-kor egyik legtipikusabb írója és gondolkodója. Olvasása közben önkéntelenül eszünkbe jut, hogy a műtörténet a barokk-stilust más néven jezsuita stílusnak is nevezi.

A kerek számokat kedvelő művészettörténet tudvalevőleg 1600-tól datálja a barokk-kort. Véletlenül azonban pontosan ebben az esztendőben jelent meg Spanyolországban egy »Conceptos espirituales« című könyv, amellyel a barokk-stílus bevonul a spanyol irodalomba. Szerzője Alfonso de Ledesma. A könyv stílusa meghökkentően új volt s így címének első fele az új irány, a »conceptista iskola« megjelölésére szolgálhatott. A »concepto« szó eredetileg csak fogalmat jelent, később kifejlődött jelentése ez: kihegyezett, rafinált, kiélezett, velős, elmés mondás.⁶⁾

Mármost a *concepto*, melynek két fő jellegzetessége a tömör rövidség és a kihegyezettség, új stílust teremtett, melyet művelői maguk conceptizmusnak, magukat conceptistáknak hívták. Ez a spanyol prózai barokk-stílus.

Vele egy időben jelentkezett a költői barokknyelv, az *estilo culto* (művelt stílus). Gongorizmusnak is nevezik, mert első művelője Luis de Góngora (1561—1627). Góngora olyan forradalmat hozott a költészetbe, amelyhez fogható,

⁶⁾ A Spanyol Akadémia szótára szerint: *sentencia, agudeza, dicho ingenioso*. Az »agudeza« szó minket itt azért érdekelhet, mert Gracián egy később még említendő fontos művének címe. Jelentése körülbelül ez: éleselméjűség, elmeél, leleményesség (a latin »acutus« szóból.)

azt hiszem, sem azelőtt, sem azóta nem volt: kiforgatta sarkaiból a nyelvet. Az *estilo culto* legjellemzőbb sajátossága a metaforák túlhajszolása, a mitológiai képek halmozása, a dagály. Egyszóval: ismét csak a barokk. Amellett Góngora a kor legnagyobb lírikusa volt. Izelítőül idézem — a lehetőségig hű fordításban — egy híres szonettjét, annak előrebocsátásával, hogy az igazi gongorizmus képzavarban, nyelvi mérészségben és nehezen érthetőségben ennél hasonlíthatatlanul tovább megy, az igazi *culto* vers azonban többé-kevésbé lefordíthatatlan.

A kedves szája.

*Gyöngyök szitáján átszűrt, drága szernek
Beillő nedve vágyat vágyra szító
S a nektárnál is jobban mámorító,
Mit Ida ifja tölt be Jupiternek.*

*Ha élni kívánsz, mégis óvd szerelmed
E szájtól, mert a két ajk andalító
Közén, akár két virág közt a kígyó,
Ámor leselg, a mérgesnyílu gyermek.*

*A rózsákniak se higgy, melyek üdében
S bíborosabbán Aurora ölében,
A szűzi hajnalpírban sem teremnek.*

*Nem is rózsák, de tantalusi almák,
Ki szomjasan nyúl értük, törbe csalják
S mérge marad csak rontó szerelemnek.*

A gongorizmus máig érezhetően átítatta a spanyol stílust. Bennünket itt azért érdekel, mert az irodalomtörténetekben Gracián mint gongorista szerepel. Igaz, hogy lelkes rajongója volt Góngorának. De nem is lehetett más, hiszen egész

környezete az volt. Egyik már említett huescai barátja, Francisco Andrés de Ustarroz, előharcosa volt az új iránynak, egy másik pedig, akivel Madridban szövődött szorosabb barátsága, IV. Fülöp (a »barokk király«) kedvelt udvari költője s ugyancsak Góngora híve és követője volt: Antonio Hurtado de Mendoza.

Mégis: Gracián saját műveiben nem gongorista, hanem conceptista. Mert a kettő, mint a fentebb adott definíciókból kiderül, nem mindegy. Előfordult, hogy éppen a conceptisták szenvedélyesen támadták Góngorát és híveit, így a kor nagy szatirikusa és Gracián mellett is legátfogóbb elméje, Quevedo. Két dologban azonban megegyezik a közös barokk tőnek ez a két hajlása: mindakettő modoros (az egyik dagályosságával, a másik tömörségével) és egyik sem törődik avval, hogy megértsék. Az »érthetetlen modern irodalom« azóta számtalanszor megismételt vádja ebben az időben vonul be az irodalomtörténetbe. A közérthetőséggel való nemtörődés, sőt az attól való irtózás a barokk költő és író legjellemzőbb vonása. Graciánban is megtalálható. Ezek az írók azt akarják, hogy csak a kiválasztottak értsék meg és hogy műveiknek bő komentárra legyen szükségük. Quevedo veti szemére Góngorának azt az illetlenséget, hogy amit ma ír, holnap kommentálja⁷⁾

Nem tartozik ide, de a teljesség kedvéért megemlítem, hogy a barokk költészet egész Európában meghonosodott, spanyol kinővéseivel együtt. A különböző országokban olyan csucsai vannak, mint Shakespeare és Grimmelshausen, de Hoffmanswaldau és a Góngoránál néhány évvel fiatalabb olasz Marini is. Ez utóbbi szabato-

⁷⁾ Es cosa impertinente
Que quién escribió ayer, hoy se comente.

san meg is formulázza az új iskola célját: elképeszténi, far stupire!

*Költői tárgy csak az, mi csudaholmi,
Képezz el, vagy menj lovat csutakolni.*

Nem kétséges, hogy a barokk stilusnak, ennek az egész korabeli szellemiséget magával ragadó áramlatnak is szociális okai vannak. Ezek taglalása azonban már igazán messze vezetne. Mindenesetre igaza van Ticknornak, ha a conceptista és gongorista iskola felburjánzásának közvetlen okát a spanyol abszolutizmusban látja. »Az igazságért becsületesen, nyílt sisakkal küzdeni nem volt lehetséges, így hát az emberek briliáns különbségekben tetszelegtek maguknak. Sem III. vagy IV. Fülöp miniszterei, sem az Inkvizíció nem pártolták különösebben azt a hamis irodalmi stilust, mely korukban lábra kapott és a társaság művelt rétegeinek szórakoztatására szolgált. De túrték és ez elég volt. Az udvarnál nyomban divatos lett és idővel úgy gyökeret vert az egész ország talajában, hogy azóta sem gyomlálták ki teljesen.«⁸⁾

Conceptista sok volt Spanyolországban, de az iskola elveit programmszerűen Gracián írta meg az *Agudeza* című könyvben, melynek alcíme *Arte de ingenio*: a tehetség iskolája. Egyik tétele így hangzik:

Némelyek az éleselméjűségnek pusztán lelkével is beérik és nem törődnek avval, hogy csinnal (bizarrria) fejezzék ki. Sőt még örülnek, ha könnyen mondanak meg valamit. A concepto kárhoztatása tudatlanság... A concepto a stilus élete, a kifejezés lelke és minél raffináltabb az, annál tökéletesebb. De ha a stilus emelkedettsége párosul a concepto burkoltságával, éppenséggel mestermű jön létre.

⁸⁾ Ticknor, History of Spanish Literature, III. 16 o.

Az *Agudeza* a barokk-kor irodalomtörténeti szempontból felbecsülhetetlen értékű Ars poetica. Gracián művei közül azonban igazság szerint előbb kellett volna említenem a legnagyobbat és a legfontosabbat. Címe *Criticón*. Hatalmas filozófiai regény, melyről Schopenhauer azt írja, hogy »talán a legnagyobb és legszebb allegória, melyet valaha írtak.«⁹⁾ Egy másik helyen pedig Quijote és Gulliver mellé állítja. Ugyanilyen joggal elmondható, hogy Gracián ebben a főművében a legnagyobb szatirairók méltó versenytársának mutatkozik. A nagyszabású regény igazán swifti célja, hogy három részben — az ifjúkor tavaszában, a férfikor őszében és az öregség telében — ábrázolja az egész emberi életet. De nincs is az életnek egyetlen fontos mozzanata vagy vonatkozása sem, amelyre ez a most értelmetlenül elfelejtett nagy szatíra rá ne világítson. Gracián maró gúnyba mártott szellemessége a mai napig semmit sem veszített frissességéből.

Az első részben a hős a Nagy Világvásárba vetődik. Itt mindent árulnak, ami »a legjobb és a legrosszabb a világon.« Így feleséget is. »Mibe kerül?« kérdezi a hős. »Semmibe vagy annál is kevesebbe.« — »Hogyan kerülhet valami a semminél is kevesebbe?« — »Ugy, hogy ráfizetnek, csak vigyék.« Az odagyült érdeklődők közül az egyik a legszebbiket kéri. A vásáros odaadja neki, de megjegyzi: »Póru fog vele járni. Az első napon önnök fog tetszeni, minden további napon másoknak.« Erre egy másik vevő a legesunyábbikat kéri. »Holtig bosszúsága lesz vele.« Egy fiatallembert hoznak a bódéhoz, hogy vásároljon. »Korai még« mondja. Egy öreg pedig ezt: »Késő már.«

⁹⁾ Arthur Schopenhauers Sämtl. Werke (Reclam) III. 232 o.

Gracián többi műveivel rövidebben végezhetünk. Valamennyit megelőzte a Lastanosa kiadásában megjelent *El Heroe* (A hős), melynek nevezetessége abban áll, hogy a diktátor jellemrajzát adja, úgy, hogy az minden tekintetben ellentéte Machiavelli Fejedelmének. Gracián szeme előtt könyve megírásakor IV. Fülöp alakja lebegett és a könyvtárakra rugó Machiavelli-ellenes irodalomnak egyik legelgondolkodtatóbb művét alkotta meg.

Egy további munkája *El Poli'tico-Fernando* (1640), a katolikus király védelmére íródott, akit az uralkodók mintaképének állít oda.

Ugyancsak Gracián tollából való a népszerű *El Discreto* (Az okos). Ez az 1646-ban megjelent pompás kis munka a világfi huszonöt fontos tulajdonságát veszi sorra és értelmezi, bőséges történelmi példákkal és mesékkal tarkítva az előadást. A könyv, amelyből fentebb izelítőül közöltem az igazmondásról szóló parabolát, ilyenformán »a szellemi képességek elmélete.«¹⁰⁾ Lastanosa említi az *Oráculo*hoz írott rövid előszavában, hogy a könyvet mindjárt megjelenése után lefordították franciára s az udvar kedvelt olvasmánya lett.

Gracián minden eddig említett művénél ismertebb azonban az *Oráculo*, teljes címén: *Oráculo manual y arte de prudencia*. 1653-ban jelent meg, ugyancsak Lastanosa kiadásában. Túlzás nélkül elmondható, hogy a nagy jezsuita ebben a háromszáz életszabályt tartalmazó munkájában a világirodalom leghíresebb aforizmagyűjteményét alkotta meg, legfeljebb Rochefoucauld és La Bruyére versenyezhet vele népszerűségben. Irodalmi formája és összeállítása azon-

¹⁰⁾ Dr. Rudolf Beer, *Spanische Literaturgeschichte*, Leipzig 1903. Bd. II., 107 o.

ban nem Graciántól való, hanem Lastanosa, a kiadó, kivonatolta Gracián részben napvilágra sem került műveiből.

A siker megjelenése napjától kezdve csatlakozott az *Oráculo*hoz és sokáig híu maradt hozzá. Majdnem kerek száz évig Európa legelterjedtebb könyve volt. Fiatalok és öregek forgatták élvezettel és okulással. Egymásután lefordították először olaszra (1678), majd franciára (1684), utóbb németre (1687) és angolra (1694). A két utóbbi fordítás a francia átdolgozás nyomán készült és átvette annak szándékosan meghamisított címét is (*L'homme de cour de Baltasar Gracian*).¹¹⁾ Az irodalmunkban emlékezetes régi magyar átdolgozás az egyik német fordítás alapján készült s így harmadkézből ugyancsak átvette a hibás címet. Szerzője Faludi Ferenc, aki ebben és több más átültetésében a magyar széppróza egyik megteremtőjének számít. Munkája 1770-ben jelent meg Pozsonyban, a következő címlappal: »Bölts

¹¹⁾ A cím azért hibás, mert az *Oráculo* egész tartalmából kitűnőleg nem »udvari emberek«, hanem mindenki számára íródott. A Gracián szövegében itt-ott előforduló »cortesano« szó sem jelentett feltétlenül udvari embert, hanem általában világfit, nemesembert, éppúgy, mint az olasz Baldassare Castiglione több mint egy évszázaddal korábban (1528) megjelent nevezetes »Cortegiano« című dialogusának címlapján és szövegében. A francia átdolgozó nyilván Castiglione népszerű könyvére akarta emlékeztetni az olvasót s a magaadta címmel a könyv kelendőségét igyekezett fokozni az aulikus levegőjű Franciaországban. Castiglione könyvét, a renaissancnak ezt a jellegzetes alkotását egyébként Gracián is jól ismerte, mert Juan Boscán átdolgozásában 1534 óta közkézen forgott Spanyolországban. Az irodalomtörténeti kritika szerint az *El Heroe* több helyén ki is mutatható az olasz diplomata-író hatása Graciánra.

és figyelmetes udvari ember. Irta Spanyol nyelven Graczián B. Fordította Németbül Faludi F. « Második Győrött megjelent kiadása már új címet mutat: »Udvari Kató vagy is Graczián B. nak Faludi F. által Magyarra fordított CCC Makszimái. « Tudvalevőleg Faludi maga is jezsuita volt s Graciánnak a Rendben élvezett híre tette figyelmes-sé néhai spanyol rendtársa művére, olyan időben, mikor az *Oráculo* népszerűsége már fakulóban volt. A jezsuiták ugyanis halála után megbocsátottak Graciánnak, büszkék voltak rá, hogy ő is Loyola köntösét viselte és a calatayudi Kollégiumban sokáig látható volt magasztaló felírással ellátott arcképe.

Az *Oráculo* különösképen először Spanyolországban szűnt meg divatos könyv lenni, a barokk kor elmúltával. A felvilágosodás kora nem kedvezett Graciánnak. A társadalom összetételében végbement hatalmas eltolódás, a műveltség fokozódó elpolgáriasodása alapján megváltoztatta az ízlést és nem utolsó sorban a stílusról való felfogást. Így történhetett meg, hogy az *Oráculo* egy időben főként magában Spanyolországban az érthetetlen és élvezhetetlen könyv iskola-példájának számított. Egy valamikor nagyon elterjedt irodalmi kézikönyv ezt írja róla: »Valóban lehetetlen továbbmenni a hagymázos félrebeszélésben, mint Gracián teszi az *Oráculóban*, ahol minden mondat fejtörő az olvasó megizzasztására.«¹²⁾ Ez a már-már babonává erősödött közhit voltaképpen csak azóta változott meg és adta át helyét Gracián megérdemelt méltánylásának, mióta a világbölcsesség mestere Európában újra divatba jött és a legnagyobb spanyol irodalomtörténész, Menéndez y Pelayo figyelmeztet

¹²⁾ Antonio Gil de Zarate: Manual de Literatura, IIp., Sección 3, Cap. II.

tette honfitársait arra, hogy igazságtalanul bánnak a 17. század »leleményben és eredetiségben második legnagyobb lángelméjével.«¹³⁾

A művelt Európa, hazájával ellentétben, igazában sohasem felejtette el egészen a nagy jezsuitát. De hogy népszerűsége a múlt század második felében újra felragyogott s fénye azóta is növekedőben van, elsősorban Schopenhauernek köszönhető. Ő volt az, aki úgyszólván újra felfedezte Graciánt és fáradhatatlanul dolgozott népszerűsítésén; lépten-nyomon idézi műveiben, sőt elkészíti az *Oráculo* felülmulhatatlan fordítását is, mely azonban csak halála után lát napvilágot hagyatékából.¹⁴⁾

Két ilyen lángelme találkozása nem lehet pusztán véletlenség. Felvetődik a kérdés, hogy mi szerezte meg Graciánnak a frankfurti bölcshagaszkodásig menő rokonszenvét. Annyi bizonyos, hogy első pillantásra sem nehéz a két nagy szellem gondolkodásában közös vonásokat felfedezni. Ilyen nevezetesen a nőkről való meglehetősen lesújtó véleményük. Amellett Gracián meg volt győződve arról, hogy a lángelme sohasem lehet népszerű hazájában és korában, mert mindkettőnek fölötte áll gondolataival. Schopenhauer, aki úgy érezte, hogy élete művét a hivatalos filozófia előre elhatározott szándékkal hallgatja agyon, győzelmét azonban csak ideig-óráig tartóztathatja fel, szívesen idézte a maga megnyugtatóására és igazolására Gracián szép mondását a lángészről: *Si eso no es su siglo, muchos otros lo serán* — ha nem ez az ő százada, sok más az lesz. Elsősorban azonban a részletkérdéseken túlmenő, egyetemes pesszimizmusa teszi Graciánt valóban

¹³⁾ Az első helyet méltán Quevedonak utalja ki.

¹⁴⁾ Julius Frauenstädt kiadásában. F. A. Brockhaus, Leipzig 1862.

Schopenhauer szellemi ősvé. És itt eljutottunk a Gracián-probléma legérdekesebb fejezetéhez, a jezsuita gondolkodó világnézetének kérdéséhez, ahogyan műveiben, főként az *Oráculo*-ban adódik.

Fentebb már idéztem egy irodalomtörténésznek azt a nézetét, hogy Graciánt fölényes emberismerete tette pesszimistává. De nemcsak az: egész vérmérséklete, szellemi és lelki alkata erre az útra kellett, hogy vezesse. A tengely, amely körül egész gondolkodása forog, Hobbes tétele: homo homini lupus. »Az emberi élet az emberi gonoszság ellen viselt háború«, mondja az *Oráculo* egy híres aforizmájában. De nemcsak az emberi élet, a fizikai világ is örök háború Gracián szemében. Uralkodó eleme az ellentét. Szinte a modern dialektikára emlékeztet, amikor ilyeneket mond: »Az egész világegyetem ellentétekből áll össze és csupa diszharmóniából alakítja ki harmóniáját.« Vagy: »Nincs a világon semmi, aminek ne volna meg az ellentéte, amelyel hol győzelmesen, hol vereséggel harcol. Ugy, hogy ami van, vagy cselekvés, vagy szenvedés, az akciónak ellenhatás felel meg.« És a világ éppen ezekben az ellentétekben éli minden mulandóságon túl maradandó és mindig egyforma életét, ellentétekben, melyek az öregeket a fiatalokkal, a szenvedélyeseket a szenvtelenekkel, a gazdagokat a szegényekkel, egyik eszme harcosait a másik eszme harcosaival állítják szembe.

Metafizikai alapokon nyugvó egyetemes pesszimizmusának az emberekről való felfogása csupán egyik speciális alkalmazása. Legjobban a *Criticón* egyik fejezete (crisis) tükrözi. Ebben azt beszéli el, hogy egy embert büntetésből különféle vadállatok társaságában barlangba zárnak. A fogoly segélykiáltásaira elősiet egy vándor, odamegy a barlanghoz és eltolja az annak

bejáratát elzáró sziklakövet. Valamennyi állat előjön a barlangból és hálálkodva járul megmen-tője elé. Végül megjelenik a fogoly is: ez azonban rátámad jótévőjére és megöli, hogy elvegye tőle a nála levő holmit. »Boldog vagy te«, olvasható ugyanennek a könyvnek egy másik helyén, »hogy vadállatok között nevelkedtél és jaj nekem, aki az emberek között élek, mert egyikük farkasa a másinak, ha ugyan embernek lenni nem en-nél is rosszabb!« Azorín¹⁵⁾ hozzáteszi: »Az emberiségnek ez az erkölcsi felfogása, az egyetemes küzdelem kérelhetetlen elve nem enged az ember számára más utat, mint hogy igyekezzék a maga személyének megszerezni a biztonságot ebben a harcban. Gracián morálja ezen a ponton találkozott politikájával. Ha nem tudjuk az orosz-lán bőrét magunkra öltetni, bújjunk a róka bő-rébe, tanácsolja összefoglalóan az *Oraculóban*. Erő és ügyesség: evvel a két tulajdonsággal vív-hatjuk ki a győzelmet. Legyünk szenvedtelenek és helyezzük mindenek fölébe a magunk jólétét, Gracián valóban kegyetlenül szélsőséges követ-keztetéseket von le álláspontjából. Azt mondja: ismerjük fel a szerencséseket, hogy csatlakoz-zunk hozzájuk és a szerencsétleneket, hogy ke-rülhessük őket. Vagy: soha a boldogtalan iránti részvétől ne engedjük magunkat rávenni arra, hogy megosztozzunk balsorsában. Továbbá: soha saját boldogságunk ellen ne vétkezzünk, csak hogy kedvében járjunk valakinek, aki tanácsot ad, aztán kívül marad az ügyn.«

Erkölcös ez a világnézet? Minden bizony-nyal nem az. Amit Gracián — ezen a ponton Nietzsche előfutárjaként — a részvét és szána-

¹⁵⁾ id. m. Azorin az 1898-ról elnevezett spanyol író-nemzedék vezető teoretikusa és esztétikusa. Polgári neve José Martínez Ruiz (szül. 1874).

lom erkölcsi alapelve ellen felhoz, homlokegyenest ellenkezik a keresztény etikával és — a schopenhauerivel, mely éppen a részvétet teszi meg az erkölcsi cselekvés alapjának. Schopenhauer szerint az emberi cselekedetek rugója a részvét kellene, hogy legyen, mert evvel lesznek etikussá — azonban az etikus cselekedet fölöttébb ritka. A cselekedetek nagyrésznének rugója nem a részvét, hanem az önzés, nagy többségükben ezért nem is etikusak. A világon a nem etikus cselekedetek uralkodnak. Pontosan úgy, ahogyan Gracián leírja. Mert erkölcsi követelményei Graciánnak is vannak, beszél is róluk, csak éppen az *Oráculo*-ban, a gyakorlati élet önzés uralta (s így nem etikus) területén való érvényesülés tankönyvében, aránylag keveset. (Mégis az *Oráculo* utolsó aforizmája éppenséggel szentnek akarja az embert, ami kissé kirívóan hat a legtöbb ezt megelőző életszabály után.) Nem is azt írja le, aminek lennie kellene, hanem azt, ami van. Ilyen a világ! — mondja. Ha boldogulni akarunk benne, vagyis ha saját személyes boldogságunkra törekszünk, az erre alkalmas eszközöket és módszereket kell felhasználnunk. Az *Oráculo* háromszáz életszabálya ezeket az eszközöket és módszereket mutatja meg az olvasónak.

Igy nézve a dolgot, nem volt igazuk azoknak, akik Graciánt a hírhedt »jezsuita morál« szószólójának akarták megtenni. Gracián nem a maga erkölcsi világnézetét hirdeti az *Oráculo*-ban, hanem a mások valóságos erkölceit tárja fel. Praktikus könyv ez, ugyanabban az értelemben, mint Schopenhauernek az életbölcsestől szóló aforizmái, melyekben egyébként szinte oldalanként kimutatható Gracián hatása. És meg lehet, hogy Schopenhauer nem is lő túl a célon, mikor az *Oráculo* egy 1826-ban megjelent

német átdolgozásáról, melynek címe »Das Schwarze Buch oder Lehren der Lebensweisheit Graciáns« ezt mondja: »A Fekete Könyv címet Gracián érdemes és halhatatlan műve teljességgel nem érdemli meg, mert egyáltalában nem immoralis, mint azt a 16., 29., 120., 165. és 280. szabály eléggé bizonyítja. Az ostobák azonban azt szeretnék, ha az okosság immoralisnak számítana.«¹⁶⁾ Mások, pedig ugyancsak nem ostoba emberek, nem voltak ilyen biztosak Gracián erkölcsi kifogásolhatatlanságában. Az imént idéztem Azorín nézetét, aki még ezt is mondja: »Gracián etikája, a szellemi epikureizmus, megengedhetetlen (inadmisible).« És a jezsuiták ellenségei három évszázadon át némi látszólagos igazsággal hivatkozhattak az *Oráculo* több aggályos aforizmájára, melyek között még a hírhedt »A cél szentesíti az eszközt« is megtalálható, mint a 66. számú életszabály. Gracián azonban nem a jezsuiták nézeteit fejezi ki, hanem a magáéit s különben sem erkölcsant ír, hanem tényleges erkölcsöket ír le. Amellett kétséges, van-e külön »jeszuita morál«. Ha van, mindenesetre helyesen és Graciánra is vonatkozathatóan mondja róla a kérdés egy modern kutatója: »Manapság, mikor a jóról és rosszról való egész felfogásunk hatalmas változásokon ment keresztül, a nagyvilági ügyesség és »laxizmus«, mellyel korábbi évszázadokban a jezsuitákat vádolták, sokkal több megértésre talál és a modern olvasónak a régebbi jezsuitaellenes vitairatok olvasása közben nem egyszer az az érzése, hogy ezek a »romlottság szüleményei«-ként idézett jezsuita elvek talán gyakran sokkal közelebb állanak modern felfogásunkhoz, mint

¹⁶⁾ Schopenhauers Handschrift. Nachlass (Reclam) I., 167 o.

a jezsuiták ellenzékeinek középkorban szigorú nézetei.¹⁷⁾

Az *Oráculo* praktikus könyv. Ebbeli jelentőségére ismét Schopenhauer mutat rá a legtalálóbban. A könyv, mondja, »teljesen egyedül áll a maga nemében; soha erről a tárgyról másikat nem írtak: mert csak a legfinomabb — a spanyol — nemzet egy fia merhette ezt megkísérteni. Knigge és Karl aus dem Winkel könyve az emberekkel való érintkezésről még tárgyát nézve is csak nagyon távoli hasonlóságot mutat az övével, a kivitelben pedig mindakettő mérhetetlenül mögötte marad. A könyv arra a művészetre tanít meg, amelyre mindenki törekszik, tehát mindenkinek való. Főként azonban alkalmas arra, hogy mindazok kézikönyve legyen, akik a nagyvilágban élnek, elsősorban érvényesülni akaró fiatal embereké. Ezeknek egy csapásra előre megadja az egész tudást, amelyet különben csak hosszú tapasztalattal sajátíthatnának el. Az egyszeri olvasás nyilván teljesen elégtelen; tartós, időről időre való használatra íródott, igazában kalauz az egész életre.¹⁸⁾ A pesszimizmus nagy bölcselőjének ezekhez a mondataihoz aligha kell valamit hozzáfűzni.

Csupán az *Oráculo* stílusáról és az itt következő fordításról akarok még befejezésül egyet-mást mondani.

Hogy a 18. század Graciánt a legérthetetlenebb s ennél fogva legolvashatatlanabb írónak minősítette, annak oka elsősorban egy már említett stílusbeli sajátossága volt: a végletekig vitt tömörség. Bizonyos fokig megtalálható minden conceptista írónál, Quevedonál éppúgy, mint

¹⁷⁾ René Fülöp=Miller: *Macht und Geheimnis der Jesuiten*. Leipzig—Zürich. 550 o.

¹⁸⁾ id. m. 168 o.

Graciánál. A jezsuita bölcs legfőbb törekvése az volt, hogy minél kevesebb szóval minél többet mondjon. Ezért a tömörségért bizonyos határon belül minden áldozatra hajlandó. *Lo bueno, si breve, dos veces bueno*: a jó, ha rövid, kétszeresen jó — ez a sokszor visszatérő mondása egész irodalmi munkásságának jelmondata lehetne. Az *Oráculo*-ban azonban önmagán is túltesz. Nemcsak összekötő gondolatokat, sőt gondolatsorokat ugrik át, hanem helyenként — igaz, hogy nem sokszor — a nyelvtanon is erőszakot tesz. Ez teszi olvasását többé-kevésbbé nehezzé, mert megkívánja, hogy az olvasó vele együtt gondolkozzék. Gracián azonban ezt sem teszi neki könnyűvé. Maga mondja: »Legtöbben nem becsülik azt, amit megértének és tisztelik azt, amit képtelenek felfogni... Ha nem értenek meg, ünnepelni fognak.« (*Oráculo*, 253.).

Ezt a tömörséget egyetlen fordító sem adta eddig, de nem is adhatja vissza. Még Schopenhauer sem, pedig ő tisztában van a feladattal és igyekszik is megoldani. Az előtte készült fordításokat főként azért hibáztatja, mert a »Graciánál oly lényeges magvas rövidség teljességgel elsikkad bennük.« Gracián szójátékait sem adja vissza mindig s ezt is őszintén bevallja.¹⁹⁾ Egyáltalában ő Gracián egyetlen fordítója, aki tudja, hogy író fordít, akinél amellet, amit mond, az is fontos, hogyan mondja. Viszont éppen ilyen tisztán látja a feladat nehézségét: egyrészt, hogy Gracián mégsem fordítható szószertint, mert modern olvasó számára elviselhetetlen volna, másrészt hogy a spanyol nyelv magá-

¹⁹⁾ Gracián kiadósan visszaél a szójátékokkal, néha céltalanul is. Így pl. a következő mondásban: *Toda tema es postema*. (*Oráculo*, 218.) Szó szerint: Minden makacság (gennyes) daganat.

ban is sokkal tömörebb a németnél. Innen van aztán, hogy a Hand-Orakel mindennek ellenére lényegesen bőbeszédűbb az Oráculonál²⁰⁾ és hogy a fordítás, melynél a szó legszebb értelmében konzseniálisabbat aligha ismer a világirodalom, éppen stílusban meglehetősen elűt az eredetitől. Az olvasónak sok helyütt az az érzése, mint ha Schopenhauer eredeti munkáját olvasná, ami a könyvnek nagy előnyére válik, a fordításnak nem.

Mert Gracián szaggatottságig menő sűrítésében van valami fanyar zamatú szépség, mely Schopenhauernél sem található meg. Csak az élvezheti, aki sokadszor és eredetiben olvassa az Oráculot. Akkor előbb-utóbb igazat fog adni a nagyszerű Azorínnak, aki összefoglalóan ezt mondja Gracián stílusáról: »Az aragon író nyelve energikus, tömör, zamatos. Sokáig homályosnak, nyakatekertnek tartották Graciánt. Az igaz, hogy műveit lassan kell olvasni. De nincs Gracián prózájában semmi, ami több vagy kevesebb volna, mint a teljes megértéshez szükséges.«

A magyar nyelv több tömörséget enged a németnél s az így felkínálkozó lehetőséget a magam szerény munkájában igyekeztem kihasználni. Magától értetődik, hogy a fordítást elkészülte után mondatról mondatra összehasonlítottam a Schopenhauerével. A Hand-Orakel né-

²⁰⁾ Egy példa (Oráculo, 278): Gracián: Aun lo lindo si sobresale es discrédito: en haciendo reparar, ofende, y mucho mas singularidades desautorizadas. (16 szó.) Schopenhauer: Sogar die Schönheit, wenn sie überschwänglich wird, schadet unserem Ansehn: denn indem sie die Augen auf sich zieht, beleidigt sie: wie viel mehr werden Sonderbarkeiten, die schon an sich in schlechtem Ruf stehen, nachteilig wirken. (35 szó.)

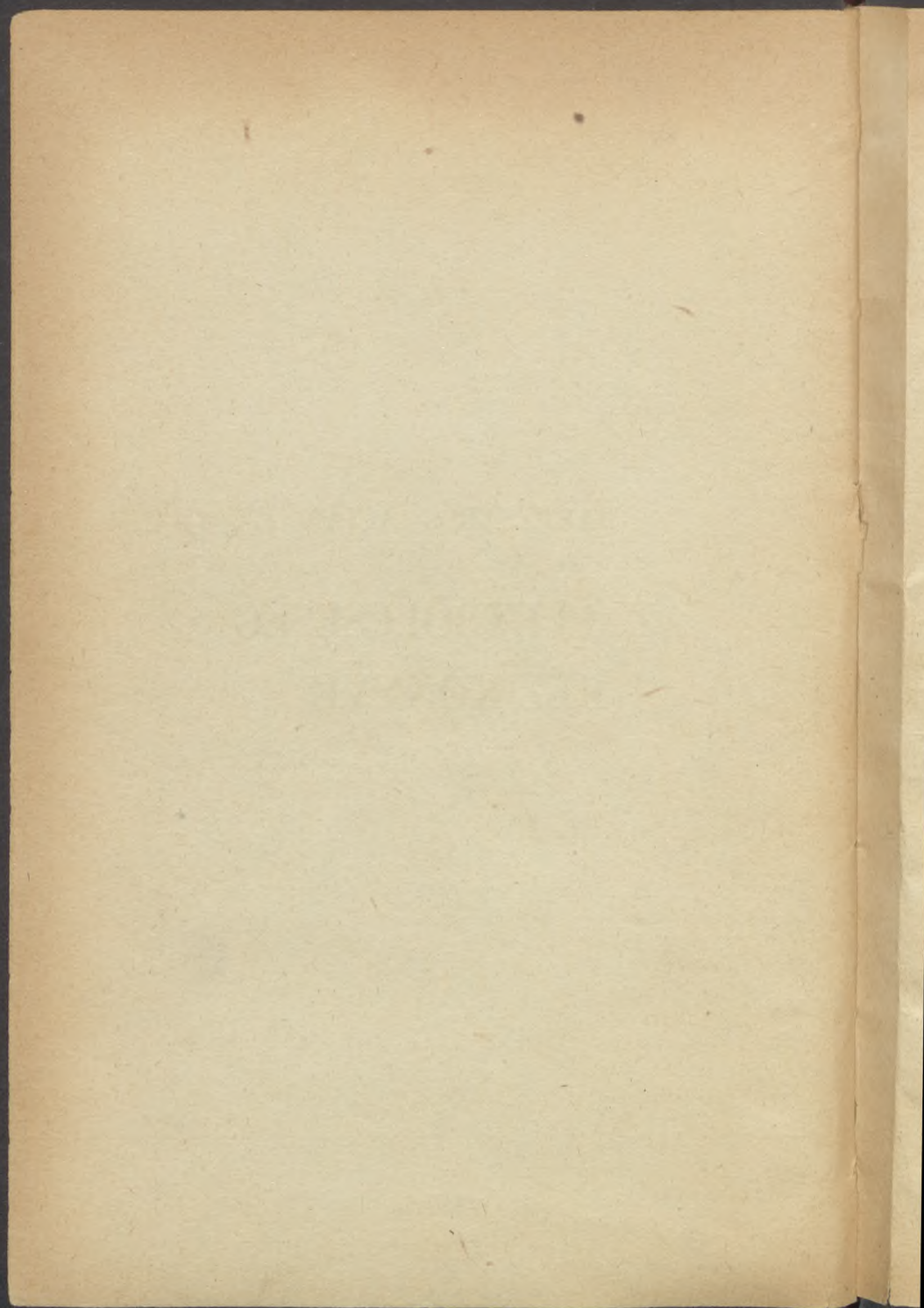
hány magyarázó jegyzetét is átvettem: ezeket »Sch.« különbözteti meg a többitől. Egyebekben a lehetőségig ragaszkodom az eredetihez²¹⁾, amellet, hogy a könnyű olvashatóságnak meg-
tettem az elkerülhetetlenül szükséges engedményeket. Am a könnyű olvashatóságnak Graciánál határai vannak, melyeket csak meghamisítás árán lehet átlépni. Az olvasó szellemi együttműködéséről ő sem mondott le, a fordító sem mondhat le. Így a magyar fordítás is többszöri átgondolást kíván. De ha az olvasó nem restelli a fáradságot, hogy »beleolvassa magát« az *Oráculo*-ba, a spanyol filozófus bőségesen jutalmazza ezt a fáradságát. Mert az *Oráculo* — néhány közhelyszerű mondást leszámítva — ma is idő-szerű, igaz, friss és mindenekelőtt szikrázóan okos könyv. Ma is bizvást odatehető elé, amit első kiadója, Lastanosa írt háromszáz évvel ezelőtt az olvasóhoz intézett bevezető soraiban: »Az igaznak nem kell törvény, a bölcsnek nem kell tanács. Azonban: senkijem tudott még annyit, amennyire szüksége volt.«

Gáspár Endre.

²¹⁾ Teljességgel visszaadhatatlan volt a könyvön végigvonuló igeidőhasználat. Az *Oráculo* összes felirataiban infinitivusban áll az ige, a szövegben pedig harmadik személyben. Schopenhauer a címetet infinitivusban hagyta, a szövegben pedig az általános alannyal (man) segített magán. A magyar nyelv természete sem ezt, sem azt nem tűri.

BALTASAR GRACIÁN

AZ ÉLETBÖLCSESÉG
KÉZIKÖNYVE

1. *Minden a netovábbig fejlődött* már s az érvényesüléshez több kell, mint bármihez. Hét ókor ibölcseiből nem telnék ma ki egy s egyetlen emberrel érintkezni nagyobb feladat napjainkban, mint valaha egy néppel bálni.

2. *Jellem és szellem.* A fényes kiválóságok két tengelye. Egyik a másik nélkül fél boldogság. Nem elég az értelem, lelki jelesség is kell. Ostobák szerencsétlensége, hogy eltévesztik hivatásukat születésben, hivatalban, lakóhelyben, környezetben.

3. *Ne tudják, mi a célunk.* Az ámuló megmglepetés a sikernek szóló hódolat. Nyílt kártyákkal játszani nem üdvös, nem is ízléses. Aki nem nyilvánítja ki rögtön szándékát, várakozást kelt, főként, ahol a magas tisztség biztosítja az általános érdeklődést, titokzatosságba burkolódzik s már kifürkészhetetlenségével tiszteletet ébreszt. Még a közlékenységben se menjünk el a bizalmasságig, amint hogy a társas érintkezésben se tárjuk ki mindenkinek bensőnket. Óvatos hallgatás az okosság szentélye. A bejelentett elhatározást nem méltányolják, sőt — mert módjukban áll — mogrójják s ha balul üt ki, kétszeres baj. Kövessük hát az isteni módszert: támasszunk várakozást és nyugtalanságot.

4. *Tudás és bátorság* a nagyság két összetevője. Halhatatlanok lévén, halhatatlanná tesznek. Annyit érünk, amennyit tudunk s a bölcs

mindenre képes. Ismeretek híjján úttalan a világ. Hozzáértés és erő: szem és kéz. Bátorság nélkül meddő a tudomány.

5. *Tarts másokat függőségben.* A bálványt nem aranyozója teszi azzá, hanem bálványozója. Okos ember többre tartja, ha rászorulnak, mint ha hálásak neki. Reményt szítani finom, hálát elvárni pórias dolog, mert milyen hosszú emlékeztető az, olyan feledékeny emez. A függésből több a haszon, mint a hálálkodásból. A ki-elégült hamar hátat fordít a forrásnak, s a kifacsart narancs aranyból sárba hull. Ha oda a függés, oda a megértés és vele a becsülés. Tanítson meg a tapasztalat elsősorban arra, hogy tartsuk ébren a várakozást, de ne elégítsük ki s még koronás urunk is minduntalan ránk szoruljon. Azért nem szabad abba a túlzásba esnünk, hogy hallgatásunkkal elősegítsük más tévedését, vagy saját előnyünkért helyrehozhatatlan kárt okozunk neki.

6. *Legyünk, amivé lehetünk.* Senkisémet születik készen; az ember napról-napra tökéletesedik személyében és hivatásában, míg teljességéhez, képességei és kíválóságai tetőfokára eljut. Az ilyen ember ízlése emelkedettségéről, szelleme tisztultságáról, ítélete érettségéről, akarata józanságáról ismerhető fel. Sokan sohasem érik el a csúcst, mindig hiányzik belőlük valami. Mások késve lesznek azzá, amik. A szavaiban bölcs, tetteiben eszes, tökéletes férfit nemcsak befogadják, szívesen is látják az okosok bizalmas körében.

7. *Óvakodjunk feljebbvalónkon túltenni.* Minden győzelem gyűlöletes, a gazdánkon aratott meg éppen vagy ostoba, vagy veszélyes.

A főlény mindig ellenszenves, hát még ha fensőbbiség issza meg a levét. Óvatos ember leplezi közönséges képességeit, ahogyan szépségét is hanyag külső mögé rejti. Akad, aki elismeri más nagyobb szerencsáját vagy kíválóbb jellemét, de szellemi elsőbbségét soha, legkevésbé főrangú személy. Mert a szellem a tulajdonságok királya s így minden megsértése felségsértés. A fejedelmek abban akarnak fők lenni, ami a legfőbb. Inyükre van, ha segítik, de nem szeretik, ha túlszárnyalják őket. A tanács itt inkább tűnjön fel az emlékezet felfrissítésének, mint kívülről hozott világosságnak. Jól megtanítanak erre a fortélyra a csillagok: a Nap e gyermekei fényesek, mégsem vételkednek soha a napvilággal.

8. *A szenvtelenség igazi lelki nagyság jele.* Ez az egy magasabbrendűség megszabadít alantass külső befolyásoktól. Nincs nagyobb dolog, mint önmagunkon, indulatainkon uralkodni: így jutunk el az akarati diadalához. S ha már urrá lesz rajtunk magunkon a szenvedély, legalább hivatalunkig ne merészkedjék, annál kevésbé, minél nagyobb az. Ez az úri elv sok bosszúságtól megóv és megrövidíti a tekintélyhez vivő utat.

9. *Cáfolt rá nemzeti fogyatékokosságaiddra.* A víz felveszi jó és rossz tulajdonságait a rétegeknek, melyeken átszűrődik s az ember a földnek, ahol születik. Egyesek többet köszönhetnek hazájuknak másoknál, mert szerencsésebb helyen ringott bölcsőjük. Nincs nemzet, amelynek, akármilyen művelt, ne volna valamely eredendő hibája, a szomszéd népek pedig akár óvatosságból, akár a maguk vigasztalására sietnek kicsúfolni. Az ilyen nemzeti fogyatkozásokat leküz-

deni vagy legalább eltitkolni tiszteletreméltó ügyesség. Szeret teszünk vele arra a kitüntető véleményre, hogy kivételek vagyunk, mert amit legkevésbé várnak, legtöbbre becsülik. A származásnak, a társadalmi rendnek, a hivatásnak és a kornak is vannak hibái, melyek, ha mind felhalmozódnak egy személyben és az óvatosság nem tartja féken, elviselhetetlen szörnyet adnak.

10. *Szerencse és hírnév.* Amilyen állhatatlan az egyik, olyan szilárd a másik. Az első az életre szól, a második azutánra; amaz az irigység, emez a felejtés ellenszere. A szerencsét óhajtjuk, olykor elő is segítjük, a hírt kiérdemeljük. A hírnév vágya a kiválóságból ered: Fáma az óriások huga volt és ma is az: végleteket kedvel, az utálat és tetszés szörnyeit vagy csodáit.

11. *Társalkodj avval, akitől tanulhatsz.* A baráti érintkezés a tanultság iskolája legyen s a beszélgetés művelt oktatás; legyenek barátaid mestereid és a hasznos okulás váltakozzon a kellemes társalgással. Az okosok társaságában felváltva élvezzük a sikert, melyet szavaink keltenek s az okulást, melyet a hallottakból merítünk. Mindenkit önérdéke vonz a másokhoz, de ez itt magasabbrendű. Eszes ember forgolódjon a nagyurak körül, akiknek háza inkább a nagyság szinpada, mint a hiúság hajléka; ezek mellett, hogy példájukkal és modorukkal minden nagyság orákulumai, a jóízlés és előkelő bölcsesség magas iskolájává avatják hódoló környezetüket.

12. *Természet és művészet:* anyag és mű. Külső segítség nélkül nincs szépség és minden tökély eldurvul, ha az iskolázottság nem emeli,

mert csak ez javítja a rosszat és tökéletesíti a jót. A természet egy szép percben rendszerint cserben hagy, folyamodjunk hát a művészethez. Enélkül sekélyes marad a legszebb természetes hajlam és a kultura nélküli képesség csak fél-képesség. Mesterséges továbbképzés nélkül mindenki bárdolatlanul hat és a tökély minden fajtájában pallérozásra szorul.

13. *Járjunk el hol második, hol első szándékunk szerint.* Az emberi élet az emberi gonoszság ellen viselt háború s az okos a szándékokkal taktikázik. Sohasem azt teszi, amit elvárnak tőle, csak ámit avval, amit előre jelez. Ügyes cselvágás után nem várt helyen sújt le igazán, ilyen módon tévesztve meg ellenfelét. Szándékot színlel, hogy elterelje a figyelmet s hirtelen valami egészen mást tesz: meglepetéssel győz. De az éles elme megelőzi figyelmével és óvatosan kikémleli; mindig az ellenkezőjét gyanítja, mint amit el akarnak vele hitetni és nyomban átlát minden színlelt szándékon; az első szándékra nem hederít, hanem várja a másodikat, sőt a harmadikat. Az így leleplezett turpisság erre még ravaszabbá válik s most már magával az igazsággal próbál csalni: játékot változtat, hogy cselet változtasson és azt színleli, hogy nem színlel, a teljes őszinteségre alapítva furfangját. De a megfigyelő okossága ezen a ravaszságon is átlát; bevilágít a fénynek kendőzött homályba és felismeri az ártatlanság mögé rejtőző még alattomosabb szándékot. Így küzd Python csele Apollo átható sugaraival.²²⁾

14. *Tények és mikéntjük.* Nem elég a lényeg, a körülmények is fontosak. A rossz mód,

²²⁾ Python: mitológiai sárkány. Apollóval folytatott harca a sötétség és világosság közdelmének jelképe.

ahogyan valamit teszünk, mindent elront, még a jogost és igazat is; a jó viszont mindent pótol, megaranyozza a »nem«-et, megédesíti a valót, még az öregséget is megfiatalítja. Nagy úr a miként és a hogyan szíveket oroz. A szép magatartás az élet dísze; a tetszetős fogalmazás pompásan átsegít a dolgokon.

15. *Tegyünk szert segítő elmékre.* Jó a hatalmasoknak, hogy jeles szellemekkel vehetik körül magukat, akik a tudatlanság minden csávjából kihúzzák őket és helyettük küzdenek meg a nehézségekkel. Az az igazán nagy, akinek bölcsek szolgálnak s csak a Tigranések alantas ízlése törekszik ehelyett arra, hogy meghódolt királyok legyenek lakájai.²³⁾ Az uralkodás egy neme az élet legjavában, ha ügyességünkkel azt tesszük szolgálkává, akit a természet fölénk rendelt. Rengeleg tudnivaló van, az élet rövid s aki nem tud, nem is él. Ezért kíváló ügyesség, fáradság nélkül tanulni sokaktól sokat és mindenki által gyarapodni tudásban. Ilymódon sokakért szólsz a gyülekezetben, mert szádból szól minden bölcs, aki ellátott tanáccsal s így mások verejtléke árán kerülsz lángész hírébe. Amazok ügyvel-bajjal szedik össze az ismereteket, te már velejét kapod tőlük a tudásnak. Ha pedig nem áll módodban, hogy szolgálád legyen a bölcs, légy azon, hogy ismerősöd legyen.

16. *Tudás és nemes szándék.* Ez a kettő hozza meg a sikert. A rosszakarattal párosult észbeli tehetség mindig torz és visszataszító. A gonosz szándék minden tökély mérge s ha tudás támogatja, csak furfangosabban ártalmas.

²³⁾ Tigranes örmény király. Ő vette magához a rómaiaktól legyőzött Mithridatest.

Boldogtalan az a kíválóság, melyet alantas célokra használnak! Okosság nélkül kétszeres dőre-ség a tudomány.

17. *Válto gasd cselekvé sed módját.* Ne járj el mindig egyformán, hogy rászedd mások, főként ellenfeled figyelmét. Ne cselekedj mindig első szándé kod szerint, mert rájönnek egyformasá gá-ra és megelőzik, sőt meg hiúsítják tetteidet. Az egyenes vonalban szálló madarat könnyű elta-lálni, az ide-oda csapongót nehéz. Második szán-dé kodat se kövesd mindig, mert másodszorra már átlátnak a szitán. A rosszindulat lesben áll, rászédéséhez nagy ravaszság kell. A sipista sohasem játsza ki azt a kártyát, amelyet ellen-fele vár vagy pláne óhajt.

18. *Szorgalom és tehetség.* Nincs kíválóság e kettő nélkül, igazi jelesség pedig csak ott van, ahol találkoznak. A középszerűség is többet elér szorgalommal mint a felsőbbrendűség anélkül. A jóhírt munkával kell megvásárolni; ami ke-vésbe kerül, keveset is ér. Vannak, akikben a legfőbb ranghoz csak a szorgalom hiányzik, mert tehetségükben ritkán van hiba. Aki nem akar kiválni alantas állásában, inkább középszerű a nagyban, annak mentsége lehet a lelki nemesség; de aki kíváló lehetne s beéri avval, hogy közép-szerű, azt semmisem menti. Egyszóval: termé-szet és művészet s a kettőre a szorgalom teszi rá a koronát.

19. *Ne lépünk fel úgy, hogy kelletténél töb-bet várjanak tőlünk.* Szokott kudarca a nagyon feldicsértnek, hogy nem váltja be a hozzá fűzött reményt. A valóság sohasem ér fel az elképze-léssel, mert könnyű gondolatban magunkra ru-házni minden tökélyt, de nehéz elérni. A képzelet

a vággyal társul és mindig többet tesz fel a dolgokról a valóságnál. Bármilyen nagyok a kíválóságok, az elgondolással nem versenyezhetnek s mivel a tulajzott várakozást megcsalják, inkább kiábrándulást keltenek, mint csodálatot. A remény nagy meghamisítója a valónak. Az okosság segítsen a bajon és intézze úgy, hogy az élvezet nagyobb legyen az óhajnál. Némi előlegezett hittel alkalmas a kíváncsiság felkeltésére, de nem kötelez semmire. Jobban jársz, ha a valóság túlszárnyalja az elképzelést és több, mint hitték. Ez a szabály a rosszra nem érvényes, mert ennek a túlzás csak javára szolgál, öröm, ha valótlannak bizonyul és még tűrhetőnek is tűnik fel, amitől mint a gonoszság netovábbjától féltek.

20. *A korára talált ember.* Az igazán kitűnőek koruktól függenek. Nem mindenki él abban a korban, melyet megérdemel és sokan, ha abban élnek is, nem tudnak vele élni. Van, aki szebb századot érdemelne, mert nem mindig diadalmaskodik a jó; mindennek megvan a maga ideje, még a kíválóságok is a divatnak alávetvék. A bölcseségnek azonban előnye, hogy örök és ha ez a század nem az övé, sok más az lesz.

21. *A szerencse is művészet.* Szabályai is vannak, mert a bölcs számára nem minden véletlen, hanem hozzáértéssel irányítható. Némelyek beérik avval, hogy jó képpel odaállnak a szerencse ajtaja elé, és várják, hogy megnyíljon. Mások ügyesebben közelébb lépnek és az okos merészséget hívják segítségül, hogy a rátermettség és bátorság szárnyán elérjenek a szerencséhez és hathatósan magukhoz édesgessék. A filozófus szemével nézve azonban az erényen és óvatosságon kívül nincs más módszer, mert a

szerencse és a balszerencse csak okosság vagy oktalanság kérdése.

22. *Tetszetős ismeretek.* Az okosok fegyverzete a pallérozott, ízléses tanultság, a napi kérdésekben való inkább tudós, mint közkeletű jártasság. Derekas készletük van elmés mondásokból és választékos tettekből, melyekkel alkalomadtán élni is tudnak, mert olykor többet ér a tréfás formában, mint akár a legkomolyabb fölénnel adott tanács. A társaságbeli tudással többre mennek egyesek, mint mások mind a hét művészettel, akármilyen »szabadok.«²⁴⁾

23. *Ne legyen fogyatékoságunk.* Ez a tökély előfeltétele. Kevesen vannak akár erkölcsi, akár testi hiba nélkül s többen még dődelgetik is könnyen orvosolható hibáikat. Mások okossága sajnálkozva látja, ha néha a legfényesebb tulajdonságok együttesébe belekeveredik egy apró folt. Egyetlen felhő elég, hogy elsötétítse a napot. A tekintélynek ezeken a szeplőin kap, sőt kapva kap a rosszindulat. Az ügyesség netovábbja volna, jelességekké változtatni ezeket. Így font Caesar babért természetes fogyatékosága köré.²⁵⁾

24. *Mérsékeljük fantáziánkat.* Hol tartsuk féken, hol engedjük szabadjára, mert egész boldogságunk tőle függ. Még az okosságot is szabályozza. De zsarnokságra hajlik és nem éri be a szemlélődéssel, hanem cselekszik, hatalmába keríti az egész életet és szeszélye szerint hol élvezetessé, hol terhessé teszi. Békétlenné vagy elé-

²⁴⁾ Gracián a hét szabad művészetre céloz, az »artes liberales«-re, melyekre az ó- és középkor tanítási rendszere épült.

²⁵⁾ Caesar nyavalyatörős volt.

gedetté tesz önmagunkkal, némelyeknek folytonos szenvedést tár elébe és házi hóhéréjává válik a balgáknak; másoknak boldogságot és jószerencsét mutogat vidám kábulatban. Mindenre képes, ha józan önfegyelem nem zabolázza.

25. *Ne csak szóból értsünk.* Valaha a művészet teteje volt, jól okoskodni. Ma már ez sem elég, ki kell találni a dolgokat, főként ahol csalódást kell eloszlatni. Nem lehet értelmes, aki nem ért meg mást. Vannak jövőmondói a szíveknek s hiuzai a szándékoknak. A legfontosabb igazságok mindig félszavakból derülnek ki. Fogja fel az okos egész jelentőségükben: ha kedvezőek, rántsa vissza a hiszékenység gyepelőit, ha rosszak, eressze meg.

26. *Találd meg mindenki hüvelykszorítóját.* Ez a művészet mozgatja mások akaratát. Inkább ügyesség, mint elhatározás dolga: tudnod kell, hogyan férközz mindenkihez. Nincs akarat különleges hajlam nélkül s ez a hajlam az ízlés sokféleségéhez képest más és más. Mindenki bálványimádó: az egyik ember bálványa a megbecsülés, a másiké az érdek, a legtöbbé az élvezet. A fortély abban áll, hogy megismerjük ezeket a bálványokat és tudjuk, mivel indíthatjuk el határozatosan ezt vagy azt; ez annyi, mint az idegen akarat kulcsát kezünkbe kapni. Vissza kell mennünk az első rugóig, mely nem mindig a legmagasabb rendű, sőt gyakran a legalacsonyabb, mert a világon több a kusza, mint a fegyelmeztett lélek. Készítsük elő érzésben, találjuk meg a kellő szót, aztán támadjunk rá kedvelt szenvedélyével és bizonyos, hogy szabad akaratának befellegzett.

27. *Tartsd többre a jót a soknál.* A töké-

letesség nem a mennyiségben van, hanem a milyenségben. Ami igazán jó, mindig kevés és ritka: a gyakoriság értéktelenné teszi a dolgokat. Az emberek közt is rendesen az óriások a valódi törpék. Némelyek vastagságuk szerint becsülik a könyveket, mintha inkább a kar, mint az elme edzésére íródának. A külső nagyság magában sohasem ad többet középszerűségnél, s a mindentudók nyavalyája, hogy mindenben jártasak akarván lenni, semmiben sem azok. A belterjeshől fakad a kiválóság s ha tárgya fennkölt, a hősiesség.

28. *Semmiben se légy közönséges.* Izlésben: oh, milyen bölcs volt az, akit bántott, hogy beszéde inyére van a sokaságnak!²⁶⁾ A köznép tapsa nem elégíti ki az okost. Vannak kaméleonjai a népszerűségnek, akiknek nem Apollo édes sugallatában telik kedvük, hanem a tömeg morajában. Felfogásban sem: ne örülj a csőcselék csodálatának, mert nem megy túl a szájtátáson. Az általános ostobaság ámul, míg az egyéni okosság rájön a csalásra.

29. *Legyünk tisztességesek.* Álljunk mindig az igazság partján, olyan elszánt kitartással, hogy se tömegszenvédély, se zsarnoki erőszak ne kényszerítsen soha átlépnünk az igazság határát. De ki ilyen főnix a derékségnek? A tisztesség híveinek száma vajmi csekély. Sokan magasztalják ugyan, de nem élnek vele; mások a veszély pillanatáig követik, ott aztán az álnokok megtagadják, a számítók elleplezik. A tisztesség nem bánja, ha barátságba, erősebb hatalomba vagy

²⁶⁾ Egy görög szónok, mikor beszéde tetszett a népnek, evvel a kérdéssel fordult barátaihoz: »Valami ostobaságot mondtam?» Sch.

önérdekbe ütközik is, ezért hagyják hamar cserben. A körmönfontak tetszetős elmélettel magyarázzák hűtlenségüket, mondván, hogy nem akarnak magasabb vagy állami érdeket sérteni. Az állhatatos férfi szemében azonban árulás a színlelés; inkább akar következetes lenni, mint okos, mindig ott van, ahol az igazság és ha elhagyja társait, nem azért teszi, mert ő ingatag, hanem mert a többiek azok és már előbb letértek az igazság útjáról.

30. *Ne adjuk fejünket rossz hírben álló dolgokra.* Főleg ne csodabogarakra, melyekkel több lenézést szerzünk magunknak, mint hitelt. Sok bizarr szekta van, józan ember valamenynyit kerüli. A hóbortos ízlés mindig olyasmin kap, amit a bölcsök elutasítanak; nagy kedve telik minden különcködésben s ismertté teszi ugyan magát vele, de inkább nevetség, mint tisztesség okából. Az óvatos még bölcseségével sem igyekszik kitűnni, hát még olyasmivel, ami nevetségessé teszi gyakorlóját! Hogy mi ilyen, nem részletezem, az általános lenézés úgyis megmutatja.

31. *Ismerd fel a szerencséseket, hogy csatlakozz hozzájuk és a szerencsétleneket, hogy kerülöd őket.* A balsors rendesen tudatlanságból eredő bűn és mindennél ragadósabb. Sohase tárd ki ajtód a kisebbik rossznak, mert sok más nagyobb jön utána. A kártyajáték legfőbb fortélyja a jó eldobás: a legkisebb mostani tromf többet ér a legnagyobb azelőttinél. Kétes esetben legheylesebb józan bölcsökhöz társulni, ezek előbbutóbb ráakadnak a szerencsére.

32. *Tartsanak előzékeny embernek.* A hatalmon levők tekintélyét emeli, ha nyájasak;

az uralkodóknak díszére válik a közkedveltség. A parancsolás egyetlen előnye, hogy több jót tehetünk bárki másnál. Barátok azok, akik barátilag viselkednek. Mások ellenben igyekeznek nem tenni szívességet, nem annyira az avval járó fáradság miatt, mint rosszindulatból, mindenben ellentétei lévén az isteni kegyességnek.

33. *Tudjuk magunkat kivonni.* Bölcs élet-szabály, hogy az ember tudjon valamit megtagadni. Még fontosabb, hogy önmagát meg tudja tagadni ügyektől és személyektől. Vannak idegen-szerű foglalkozások, melyek szu módjára őrlik az értékes időt. Nem illő dolgokkal foglalkozni rosszabb a semmitemvésnél. Nem elég, ha az óvatos ember maga nem tolakszik, több kell ennél: más tolakodását is el kell tudnia háritani. Ne legyen annyira mindenkié, hogy megszűnjék önmagáé lenni. Ne élj vissza barátaid készségével és ne kérj tőlük többet, mint amennyit maguktól adnak. Minden túlzás hiba, főként a társas érintkezésben: okos mérséklettel jobban megőrzöd mindenki jóindulatát és becsülését, mert nem használdik el a mindennél becsesebb illemtudás. Őrizd meg hát a választékos iránti hajlamod szabadságát és ne véts a jóízlés törvénye ellen.

34. *Ismerd legfőbb képességedet.* Ápold kiemelkedő tulajdonságodat és segítsd elő a többi. Némelyek sokra vihetnék egyik-másik téren, ha tudatában volnának saját kiválóságuknak. Figyeld meg, mihez értesz legjobban és fordítsd arra szorgalmadat. Egyesekben több az ész, másokban a bátorság. Sokra rácáfol a holnap, ami ma hizeleg a szenvedélynek.

35. *Gondolj meg mindent, annál jobban minél fontosabb.* Az ostobákat a gondolkodás

hiánya veszejti el. A dolgoknak felét sem fogják fel s mert kárukat vagy előnyüket nem látják, nem feszítik meg erejüket. Némelyek lényegtelen dolgokkal sokat, fontosokkal keveset törődnek, szóval mindig fonákul számolnak. Sokan azért nem veszítik el az eszüket, mert nincs nekik. Vannak dolgok, amelyeket a legnagyobb figyelemmel kell megvizsgálnunk és lelkünk mélyén elraktározunk. A bölcs mindent átgondol, de azért különbséget tesz: ott és mélyre, ahol alapot talál és néha elhiszi, hogy több van a dolgok mögött, mint hiszi. Ilymódon a megfontolás lépés tart a gyanakvással.

36. *Mérlegeld szerencsédet.* Nem vérmérsékleted vizsgálata fontos, ha cselekedni, valamire vállalkozni akarsz, hanem ez. Mert ha ostoba az, aki negyvenéves fővel Hippokratestól kér egészséget, még ostobább, aki Senecától kér észet. A szerencse irányítása nagy hozzáértést kíván: egyszer ki kell várnod, mert várakozással is sokat elérhetsz nála, másszor üstökön kell ragadnod az időt és alkalmat, bár a szerencse sokkal kiismerhetetlenebb, semhogy rájöhetnénk, hogyan dolgozik. Aki kedvezőnek ítéli, menjen merészen tovább, mert többnyire a bátrakért lelkesedik és negédes lévén, az ifjakért. Akinek nincs szerencséje, hagyja abba, amit csinál és a már ügyis rázúdult balsikerrel ne idézzon magára újabbat.

37. *Az ugratás tudománya és felhasználása.* A társas érintkezés legkényesebb pontja. Az érzület kitapogatására szolgál, vele lehet a szívet a legfondorlatosabban és legbehatóbban próbára tenni. Vannak rosszmájú, szemtelen, az irigység maszlagával megkent és a gyűlölet mérgebe mártott kiszólások: ezek váratlan villám módjára röpítenek ki más rokonszenvéből és

becsüléséből. Sokan estek ki már, egy-egy könnyedén odadobott mondástól megsebezve, nagyok és kicsinyek barátságából, akiket a tömeg zúgolódása és egyesek rosszindulatú képtelen volt akár csak megingatni is. Máskor éppen ellenkezőleg hasznos a csipkelődés, mert alátámasztja és megszilárdítja tekintélyünket. De amilyen ügyesen lövi ki az ilyent a célzatosság, olyan ügyesen kell, hogy fogadja az óvatosság, sőt várja az előrelátás. Mert amit várunk, könnyű kivédeni és az előrelátott lövés mindig célt téveszt.

38. *Nyerés közben hagyd ott a szerencsét.* Jó játékosok ezt teszik. A szép visszavonulás felér a merész támadással. Akár eleget végeztél, akár sokat, tudj pontot tenni. A tartós szerencse mindig gyanus; biztosabb az időközönkénti s az inyenek is jobb egy kis keserű az édesben. Minél jobban nekirugaszkodik a szerencse, annál nagyobb a veszély, hogy elcsúszik és mindent magával ránt. Olykor a boldogság rövidségéért nagysága kárpótol. A szerencse belefárad, hogy sokáig hátán hordjon valakit.

39. *Vedd észre, mikor ér valami tetőfokára, akkor ragad meg.* A természet minden műve eljut kiteljesedéséhez. Van egy pont, ameddig gyarapszik, aztán már csak hanyallik. A művészet alkotásai ellenben ritkán érik el azt a tökélyt, hogy ne lehetne rajtuk többé javítani. Mindent teljében élvezni, kitűnő ízlésre vall, de ez nem mindenkinek adatott meg s módját sem érti mindenki. Még a szellem termékeinek is van ilyen érettségi foka, melyet fontos felismerned, hogy megbecsüld és kihasználd.

40. *Az emberek kegye.* Mindenki csodálatát kívívni nagy, szeretetét elnyerni még nagyobb

dolog. Némi szerencse és főként igyekezet kell hozzá: amaz kezdetnek, ez folytatásnak. Nem elég a szellemi kiválóság, noha előfeltétel, mert az értelem megnyerése után a szív már könnyen megnyerhető. Amellett a jóindulat megszerzéséhez jótett is kell. Tégy két kézzel jót, adj jó szót és még jobb tetteket és szeress, hogy szeretessél. Előzékenység a főrangú személyek legnagyobb diplomáciai bűvésze. Nyúljunk előbb a tettekhez, csak aztán a tollhoz, előbb a kardlaphoz, aztán a könyvlaphoz. Mert az írók kegyét is meg kell nyerni s az örök.

41. *Ne túlozzunk soha.* Az óvatosság egyik főszabálya, hogy kerüljük az ömlengő szavakat, nehogy az igazságon csorba essék vagy bölcseségünk valljon kárt. A túlzás a becsléstékozlása s az értelem és ízlés korlátoltságára vall. A dícséret felingerli a kíváncsiságot, sarkantyut ad a vágynak s ha aztán — mint többnyire történni szokott — az érték alatta marad az árnak, a várakozás a csalás ellen fordul és a magasztalt, valamint a magasztaló lenézésével áll bosszút. Az okos tehát megfontoltan jár el és inkább mond keveset, mint sokat. A nagy kiválóság úgysis ritka, ezért jobb csinyján bánni az elragadtatással. Az agyondícsérés a hazugság egy neme; művelését a jóízlés híre sinyl meg, ami sok és az okosságé, ami még több.

42. *A természetes fölényről.* A magasabbrendűség titokzatos ereje ne bosszantó mesterkéeltségből fakadjon, hanem az uralomra való rátermettségből. Az ilyennek mindenki hódol, nem is veszik észre, hogyan, csak érzik az istenadta tekintély rejtélyes erejét. Ezek az előkelő szellemek érdemüknél fogva királyok és velük született nemességüknél fogva oroszlánok; szívét

és eszét is foglyul ejtik a többieknek. Kikényszerítik a tiszteletet és ha más előnyös képességeik is vannak, a kormányrúdnál a helyük, mert egy fenyegető pillantással többet elérnek, mint más hosszú szónoklatokkal.

43. *Oszd a kisebbség véleményét, de mondd a többségét.* Aki az ár ellen úszik, más balhitét nem oszlatja el, de maga könnyen bajba jut. Sokrates legyen, aki erre vállalkozik. A különvélemény sértő, mert mások ítéletének rosszalását jelenti. Egyre nagyobb körben kelt visszataszést, részben a kifogásolt tárgy miatt, részben azok miatt, akiknek tetszett. Az igazság keveseké, a csalás általános is, közönséges is. Nem piacon tartott beszédeiben mutatkozik meg a bölcse, mert ott nem a maga hangján szól, hanem a tömeg ostobaságát mondja, ha belül mégúgy tagadja is. Okos ember éppúgy kerüli, hogy ellentmondjanak neki, mint hogy ő mondjon ellent; amilyen kész a bírálatra, úgy tartózkodik annak kimondásától. A vélemény szabad, nem tehet és ne is tegyen rajta senki erőszakot. Az okos visszahúzódik hallgatása szentélyébe, s ha nagynéha megnyilatkozik, a kevesekhez és megértőkhöz szól.

44. *Az emberek iránti rokonszenv.* Nagyok tulajdonsága a nagyokkal való együttérzés: a természet nemes és hasznos csodája. A szíveknek és szellemeknek is van rokonságuk, melynek megnyilvánulásait a tudatlan tömeg varázslatnak tulajdonítja. Nem áll meg a becsülésnél, hanem elmegy a jóakaratig, sőt a vonzalomhoz is eljut. Szavak nélkül meggyőző és érdem nélkül célt ér. Van aktív és passzív rokonság, s mindkettő annál üdvösebb, minél fennköltebb. Felismerése, megkülönböztetése és he-

lyes felhasználása nagy ügyességet kíván, mert enélkül a titokzatos kegy nélkül a legnagyobb kitartás is kevés.

45. *Élj a ravaszsággal, de ne élj vissza vele.* Ne élvezd és főként ne mutasd ki: titkolj el mindent, ami mesterséges, mert gyanús, kivált azonban óvatosságodat, mert gyűlöletes. A csalás gyakori, légy hát sokszorosan elővigyázatos, de ne mutasd ki gyanúdat, nehogy bizalmatlanságot kelts. A nagy gyanakvás visszatetszést szül és kihívja a bosszút, felidézi a rosszat, melyre addig senkisémm gondolt. A megfontolt cselekvés nagy előny; nincs ennél jobb bizonyítéka az okosságnak. A tettek legfőbb tökéletessége végrehajtásuk módjának fölényességétől függ.

46. *Parancsolj ellenszenvednek.* Rendszerint önkéntelenül gyűlölünk valakit, még tulajdonságai megismerése előtt s ez a velünk született alantas idegenkedés olykor kiváló embereket is kikezdi. Tartsa féken az okosság, mert nincs hitelrontóbb valami, mint a nálunk különbekeket gyűlölni s ahogyan a nagyok iránti rokonszenv becsületünkre válik, az ellenszenv lealacsonyít.

47. *Ne keveredjünk lovagias ügyekbe.* Az okosság első szabálya. A nagy lelkekben mindig nagy távolság van a végletek között, s egyik szélsőségtől a másikig hosszú az út, ők maguk azonban okosságból mindig középen maradnak. Húzódnak az összeveszéstől, mert könnyebb az alkalom elől kitérni, mint jól megúszni. A józan ész e kísértéseit biztosabb kerülni, mint azokban győzni. Az egyik ügy másik nagyobbbat von maga után, s árát a becsület adja meg. Vannak

akik hajlamaiknál, vagy, nemzeti jellemüknél fogva könnyen keverednek ilyen ügyekbe, de aki az ész fényében jár, mindig jól megfontolja a dolgot. Ugy véli, több bátorság kell az alkalom kerüléséhez, mint a győzelemhez, s ha már van egy bolond, aki kedvét leli ilyesmiben, avval menti ki magát, hogy nem akar ő a második lenni.

48. *Kiben mi lakozik, annyiban számíthat valakinek.* Legyen a belső mindig kétszer annyi, mint a külső mindenestül. Némelyeknek csak homlokzatuk van, mint a befejezetlen háznak, amelyek továbbépítésére nem volt már pénz: a bejárat palotát mutat, a lakás vityillót. Nincs bennük semmi, ami megállásra készítené, vagy minden nyomban megáll: az ember éppen csak, hogy köszön nekik, azzal vége a társalgásnak. Udvarias hajlongással jönnek, mint a szicíliai lovak, aztán némán megállanak, mert a szó hamarabb elapad ott, ahol gondolat nem táplálja. Az ilyenek könnyen megtévesztik a hozzájuk hasonlóan felületes látásúakat, de nem az éleselméjűt, aki beléjük néz és ürességet talál, elrettentő például az okosoknak.

49. *Ítéző- és megfigyelő képesség.* Ez teszi az embert a környező dolgok urává. Aki rendelkezik vele, a legnagyobb mélységet megméri önjával, tökéletes boncolni tudással hatol be mások agyába. Ha ránéz valakire, már érti és értéke szerint osztályozza. Finom megfigyelései vannak és a lélek legtitkosabb redőiben olvas. Élesen lát, pontosan mér fel és helyesen következtet; minden felfedez, észrevesz, felfog és megért.

50. *Soha ne veszítsük el önbecsülésünket és ne járassuk le magunkat.* Feddhetetlenségünk legyen becsületünk mértéke és a belső parancs kérelhetetlenebbül hasson ránk minden külső szabálynál. A nem illő cselekedetektől inkább saját okosságunk, mint idegen tekintély tisztelete tartson vissza. Tanuljuk meg, hogy féljünk önmagunktól és akkor nem lesz szükségünk Seneca kitalált tanítómesterére.

51. *A választani tudás.* Nincs fontosabb az életben. Jóízlés és helyes ítélőképesség kell hozzá, mert a tanultság és a szellem nem elegendő. Enélkül nincs tökéletesség, mert a választani tudás azt is jelenti, hogy tudjuk, mi a legjobb. Sok termékeny és kiváló szellemű, élelmelejű, tudós és tapasztalt ember el van veszve, ha választásra kerül a sor: mindig a rosszabbikhoz kap, mintha csak kedve telnék a tévedésben. A választani tudás ily módon igazi égi adomány.

52. *Ne jöjj ki a sodrodból.* Az okosság egyik fő szabálya, sohasem háborodni fel. Am ehhez királyi szív kell, mert a nagy lelket nehéz megingatni. Az indulat olyan, mint a belső nedvek túltengésük az okosság megbetegedését idézi elő s ha a baj netalán a szájig jut, jóhírünk váltja kárát. Légy hát ura magadnak és pedig oly mértékben, hogy sem jóban, sem rosszban senkise lásson magadból kikelve, hanem csodálja fölényedet.

53. *Cselekvés és belátás.* A cselekvés egyszerre valóra váltja, amit az értelem apróra kitervelt. Az elhamarkodottság az ostobák bűne: nem látják a nehézséget, tehát vakon nekivágnak. A bölcsök ezzel szemben inkább túlságosan tartózkodóak, mert az óvatosság a dolgok előre-

látásából fakad s a tetterő gyöngesége nem egyszer hatástalanítja az ítélőképesség erejét. A gyorsaság a boldogság szülőanyja. Aki semmit sem halaszt holnapra, sokat végez. Lassan járni és tovább érni fejedelmi jelmondat.

54. Az okos legyen bátor. A döglött orosz lánt még a nyulak is megtépik. A bátorsággal nem lehet tréfálni: ha az elsőnek engedünk, a második elől is hátrálni leszünk kénytelenek s így tovább az utolsóig. A késői győzelem nem kerül kevesebb fáradságba, hasznosabb tehát mindjárt azzal kezdeni. A lelki bátorság mulja felül a testit. Hordjuk kard módjára az okosság hüvelyében: várjon ott sorjára, mint személyünk védelmezője. A lelki gyöngeség ártalmasabb a testinél. Sok kitűnő képességű ember, csak mert nem volt szívében bátorság, élő halott volt és végül téllensége sírjába is zuhant. Nem hiába adta a gondviselő természet a méhnek a méz édességéhez a fulánk szúrósságát. A testben ideg is van, csont is: ne legyen a lélek se csupa lágyság.

55. A várni tudás. Szívbeli nagyságra vall és derekas türelemre, ha sohasem sietsz és háborogsz. Légy előbb önmagad ura, aztán másoknak is ura leszel. Az alkalom központjába az idő hosszú ösvényén át visz az út. Bölcs önmegtartóztatás fűszerezi a sikert és érleli meg a titkos elhatározást. Az idő többre képes Hercules ércbuzogányánál. Isten sem bottal ver, hanem idővel. Nagy mondás: Én és az idő ket-tővel végzünk.²⁷⁾ Maga Fortuna is búsásan jutalmazza a várakozást.

²⁷⁾ A mondás állítólag II. Fülöptől származik. Sch.

56. *Lélekjelenlét.* Szerencsés gyorsaság gyümölcse. Az elevenség és fürgeség nem ismer kényelmes helyzetet vagy veszélyt. Némelyek sokat töprengenek, aztán mindent rosszul csinálnak; mások sok gondolkozás nélkül rögtön fején találják a szöveget. Vannak paradox lények, akik a bajban legjobban megállják helyüket: az ilyen csodalényeknek minden sikerül, amibe belevágtak és biztos a kudarc, ha megfontoltak valamit. A dolgok vagy rögtön jutnak eszükbe vagy soha: utólagos felülvizsgálat nincs. Az ilyen gyorsaság rokonszenves, mert pazar tehetségre vall: fínomságra a gondolkodásban és okosságra a cselekvésben.

57. *Meggondolt ember biztosabban jár.* Ugysem késik el semmivel. Ami hamar áll elő, hamar semmivé lesz. Ami századokig fog élni, ugyancsak századokon át jön létre. Törekedjünk tökélyre, mert csak az igazán jó maradandó. Az alapos elme műve örök időkre szól. Ami sokat ér, sokba is kerül. A fémek közül is a leg súlyosabb és a legjobban megmunkált áll legnagyobb becsben.

58. *Takarékoskodjunk magunkkal.* Ne mutassunk egyforma szellemet mindenkinek és ne használjunk el több erőt a kelleténél. Ne pazaroljunk se tudást, se tehetséget. A solymár nem nem röpít fel több sólymot, mint ahány kell a vadászathoz. Ne tündököljünk mindig, hagyjunk valamit holnapra is. Mindíg tartogassunk valami újat, amivel hatást kelthetünk, mert aki minden nap többet mutat, ébren tartja a várakozást és sohasem fogja felfedezni, hogy szellemi kincsei elfogytak.

59. *A jó utóíz.* Fortuna hajlékába örömkapun érkezünk, de bánatkapun távozzunk on-

nan, vagy megfordítva. Ügyeljünk hát a befejezésre és fordítsunk nagyobb gondot a szerencsés távozásra, mint a tetszetős belépésre. Közönséges balsors, hogy amit nagy sikerrel kezdünk, éppoly tragikusan végezzük. Ezért nem a belépés aratta köztetszés a fontos, hisz az minden érkezőnek kijut, hanem elmenetelünk általános hatása. Mert a szívesen látott vendég ritka, az elmenőt kevésszer kíséri a szerencse s amilyen előzékenyen fogadják az érkezőket, olyan udvariatlanok az elmenőkhöz.

60. *Helyes ítélőképesség.* Egyesek okosoknak jönnek a világra; a velük született ösztönös ítélőképességnek ezzel az előnyével fognak a tanuláshoz s így a siker útjának felét eleve megtették. A kor és a tapasztalat utóbb még jobban megérleli elméjüket s eljutnak a valóban jó ítélőképességhez. Minden szeszélytől mint az okosság zátonyától irtóznak, főként közügyekben, melyek fontossága éppenséggel megkívánja a teljes bizonyosságot. Az ilyennek méltók arra, hogy az államvezetésben szerepük legyen, akár mint a hatalom birtokosainak, akár mint tanácsadóknak.

61. *Tűnjünk ki abban, ami a legjobb.* Sok kiválóság közt ez a legkiválóbb. Nincs nagy ember, aki nem a legkülönb valamiben. A középszerűséget nem illeti meg a tetszés. A jelentős téren elért kiválóság emel ki a szürke tömegből és állít a kevesek sorába. Szerény foglalkozási körben kitűnni annyi, mint kicsinyben valaminek lenni: az ilyen kellemesebb, de ugyanannyival kevésbé dicsőséges. A legfontosabb dolgokban mindenkit túlszárnyalni fejedelmi rangot ad: kivívja csodálatunkat és elnyeri vonzalmunkat.

62. *Használj jó eszközöket.* Némelyek azt szeretnék, ha szellemi jelességüket szerszámaik silánysága még jobban kiemelné. Ez a veszélyes önteltség megtorlást érdemel a sorstól. Soha még a szolga érdeme nem kisebbítette a gazda nagyságát. Ellenkezőleg, a siker dicsősége utólag éppúgy a tett mozgatójára hárul, mint a balsiker ódiума. A hír mindig az elsőkhöz szegődik. Sohasem mondja, »Ennek jó vagy rossz segédei voltak.« Hanem: »Ez jól vagy rosszul járt el.« Válassz hát ügyesen és nézd meg jól, kire bízod halhatatlan híredet.

63. *Az elsőség érdem és kétszeresen az, ha kiválósággal párosul.* A játékban a kihívó előnye, hogy egyenrangú kártyával is ő üt. Sokan örök díszei lettek volna szakmájuknak, ha mások nem előzik meg őket. Az elsők hitbizományul kapják a dicsőséget, az utánuk jövők már csak kegydíjért perelnek; akárhogy izzadnak, nem tisztázhatják magukat az utánzás csúnya vádjától. A lángelmék nagysága, hogy új utat törnek a kiválóságnak, ha okosságuk biztosítja őket a megelőzés ellen. A bölcsék eszméik újszerűségével írják be magukat a nagy emberek könyvébe. Van, aki inkább másodrangú dolgokban első, mint elsőrangúakban második.

64. *A bajt elkerülni, hasznos bölcsesség és sok bosszúságtól kiméli meg.* Az okosság sok mindentől megóv, bábája a boldogságnak s így az elégedettségnek is. Rossz hírt ne közölj, de ne is hallgass meg, zárj be előtte minden ajtót, legfeljebb a segítségét ne. Némelyek azt szeretik, ha mézes bókokkal telik meg fülük, mások keserű pletykákat akarnak hallani és van, aki éppúgy nem tud élni mindennapos bosszankodás nélkül, mint Mithridates méreg nélkül. Az sem

helyes szabálya az önfenntartásnak, hogy egész életünkre szóló bánatot okozzunk magunknak, csak hogy egyszer örömet szerezzünk másnak, akármennyire szívünkhöz nőtt is. Ne vétkezzünk soha saját boldogságunk ellen, hogy szívességet tegyünk valakinek, aki tanácsol valamit, aztán kívül marad az ügyön. Általában valahányszor csak saját kárunk árán tehetünk valakinek jót, a legjobb szabály az, hogy inkább a másikat érje bánat most, mint minket azután és pedig orvosolhatatlanul.

65. *Emelkedett ízlés.* Éppúgy pallérozható, mint az ész. Az értelem kiválósága magasabb igényekkel jár és nagyobb élvezete telik az elért célban. A szellem fennköltisége a vágyak emelkedettségében mutatkozik meg. Magas cél legyen az, ami nagy tehetségeket kielégít. Ahogyan a nagy falatok nagy toroknak, a fenséges tárgyak is fenséges lelkeknek valók. A legnagyobbak félnek tőlük s a legbiztosabb tökély meginog előttük. Kevés dolog igazán nagy, legyen a hódolat is ritka. Társaságban ragadós az ízlés és az állandó érintkezés továbbfejleszti, nagy dolog tehát, ha különösen jóízlésű emberrel társalkodunk. De ne helytelenítsünk hivatásszerűen mindent. Ez a nagyképű badarság kiváltkép gyűlöletes, még ha nem is annyira nem tetszésből fakad, mint nagyzolásból. Némelyek azt szeretnék, ha Isten új világokat és új nagyszerűségeket teremtene, pusztán az ő délibábos képzeletük kedvéért.

66. *Legyünk azon, hogy dolgaink jót végzödjenek.* Némelyek többet törődnek dolgaik helyes menetével, mint a cél szerencsés elérésével. Pedig a balsiker szégyene mindig többet nyom a latban az igyekezet elismerésénél. Aki győz, nem

köteles számadásra. Legtöbben nem látják a közelebbi körülményeket, csak a jó vagy silány eredményt, úgy hogy mások jó véleményét sohasem veszi el, aki eléri célját. A jó vég mindent bearanyoz, akármennyire ellene szól az eszközök helytelensége. Néha az is művészet, ha a művészet szabályai ellen cselekszünk, ha más-képen nem juthatunk el a kedvező eredményhez.

67. *Válasszunk az embereknek tetsző foglalkozást.* A dolgok nagyrészt mások jóindulatától függenek. A tehetségnek a megbecsülés az, ami a virágnak szellő: életadó fuvallat. Bizonyos foglalkozások általános kegyben állanak, másokat, noha fontosabbak, nem néznek jó szemmel. Az előbbieket mindenki szeme láttára gyakorolják s általános szeretetnek örvendenek; az utóbbiak, hiába ritkák és becsesek, láthatatlanságukba burkoltan, tiszteletet gerjesztenek, de tetszést nem. A fejedelmek közül is a győzteseket ünneplik, ezért voltak az aragon királyok annyira kedveltek mint harcosok, hódítók és nagylelkű uralkodók. Érdemes ember válasszon olyan foglalkozást, amelyet mindenki észrevesz és érdeklődésével kísér s a közvélemény megszavazza neki a halhatatlanságot.

68. *Észt adni nagyobb dolog, mint emlékeztetni a tehetséget adni.* Már csak azért is, mert az utóbbi esetben csak emlékeztetünk valakit, az előbbiben gondolkodásra indítjuk. Némelyek csak azért nem tesznek meg sok helyén való dolgot, mert nem kínálkoznak fel maguktól. Ilyenkor a baráti figyelem segítse elő a helyesre való ráeszmélést. Az ész egyik legfőbb előnye, hogy a fontos dolgok maguktól felkínálkoznak neki: ennek híján sok siker elmarad. Akinek kezeügyében a világosság, adja oda s akinek kell, kérje el, emez

szerényen, amaz előzékenyen. Egy kis útbaigazítás elegendő: ez a fogás lényeges ott, ahol a ráébredő előnye forog kockán. Ha nem elég, mutasd ki készségedet és szolgálj többel. A meglevő »nem«-hez keresd meg ügyesen az »igen«-t, hiszen legtöbbször azért nem érünk el valamit, mert nem törekszünk rá.

69. *Ne engedd át magad mindenféle hangulatnak.* A kíváló ember sohasem hódol külső benyomásoknak. Önmagunk megfigyelése az okosság iskolája. Ismerjük ki pillanatnyi lelkiállapotunkat és küzdjük le; ha kell, csapjunk át akár a másik végletbe, csak hogy megtaláljuk az észszerű egyensúlyt önkéntelen és szándékolt között. Az önismeret a javulás kezdete. Vannak szörnyű hangulatlények, akik mindig valamilyen érzés rabjai és aszerint váltogatják hajlamaikat; következetlenségük úgy elragadja őket, hogy egészen ellentmondó dolgokba fognak s iesz a szertelenség nemcsak akaratukat őrli fel, hanem eszükhöz is hozzáférközik, egyformán árt a jellemnek és az értelemnek.

70. *Tudjunk nemet mondani.* Nem szabad mindenkinek mindent megadniunk. Ez is éppoly fontos, mint hogy adni tudjunk, főrangú személyeknél meg éppen elengedhetetlen. Itt aztán lényeges a mód, ahogyan megtagadunk valamit. Némelyek szájából a »nem« kedvesebb, mint másokéból az »igen«, mert a jól körített visszautasítás jobban kielégít a száraz beleegyezésnél. Vannak, akiknek mindig nyelvükön van a »nem« s ha végül megteszik is, amit kérnek tőlük, nem hálások nekik érte, mert még érzik a régebbi elkedvetlenedést. Ne tagadjunk meg semmit kereken, kortyonként adagoljuk a csalódást és ne adjunk egészen kosarat, nehogy megszűnjön a

függés. Hagyjunk mindig egy szemernyi reményt, hogy izesítse meg a visszautasítás keserűségét. A megtagadott szívesség támasztotta úrt töltjük ki udvariassággal és a tett hiányát pótolja a jó szó. A »nem« és »igen« kurta szavak, de hosszú megfontolást kívánnak.

71. *Ne légy más és más.* Ne cáfolj magadra tetteidben, sem természettől fogva, sem tetszelgésből. Az okos minden tökéletességben mindig ugyanaz s evvel igazolja okosságát. Csak új körülmények és a többiek érdeme idéznek elő nála változást. Észszerű dolgokban csunya a változatlanság. Némelyek naponta mások, még észjárásuk is másforma, hát még akaratuk és viselkedésük. Ami tegnap még fehér »igen« volt, mára fekete »nem«, így hazudtolják meg folyton saját megbízhatóságukat és elhomályosítják mások jó véleményét.

72. *Az eltökéltség.* Ártalmasabb a határozatlanság, mint ha rosszul viszünk véghez valamit. A folyadékból, míg folyik, kevesebb vesz el, mint ha megalvad. Vannak elhatározásra képtelen emberek, akik mindenben külső elindításra szorulnak s ennek oka gyakran nem annyira az ítélőképesség zavara, mert az éles, mint az akarat-hiány. Nehézségeket meglátni sokszor tehetségre vall; de a bajból kilábolni több. Másokat semmi sem csüggeszt el, ezek a nagy és eltökélt jelleme a legtöbb polcokra születtek, mert hatalmas értelmük megkönnyíti a sikert és az ügyek elintézését: mindennel egy-kettőre elkészülnek; ha egy világnak számot adnak, még mindig marad idejük egy másodikra s ha szerencsájüktől előleget kapnak, még nagyobb biztonsággal látnak munkához.

73. *A jó kibuvó tudománya.* Az okosak me-
nekvése: egy-egy tréfás ötlettel a legkellemetle-
nebb bonyodalmakból is kihúzzák magukat. A
legcsúnyább veszekedést megússzák egy finom
mosollyal. A legnagyobb hadvezér is ennek kö-
szönhetette sikereit. Ha megtagadunk valamit, él-
jünk avval az udvarias csellel, hogy másra terel-
jük a szót. Az óvatosság teteje, úgy tenni, mintha
nem értenénk, miről van szó.

74. *Ne legyünk lelketlenek.* Az igazi feneva-
dak a legsűrűbben lakott vidékeken élnek. A hoz-
záférhetlenség a magukat félreismerők bűne,
akik rangjukkal változtatják jellemüket. Ha má-
sok becsülésére pályázol, a megbotránkoztatás
helytelen eszköz. Nincs csúnyább az ilyen ször-
nyetegnél, mindenkit elriasztó embertelenségével!
Akiket a balsors alája rendelt, úgy közelednek
hozzá, mintha tigrissel harcolnának: a türelem és
óvatosság fegyvereit szegzik ellene. Az ilyenek,
míg fel akarnak kapaszkodni, mindenkire nyá-
jasak, mihelyt fenn vannak, kárpótlásképen min-
denkivel meggyűlöltetik magukat. Állásuknál fog-
va sokakhoz kellene emberségeseknek lenniük, de
faragatlanságból vagy gőgből senkihez sem azok.
Méltó büntetésük, hogy faképnél hagyjuk s tár-
saságunkkal együtt okosságuktól is megfosztjuk
őket.

75. *Allítsunk ragyogó példát magunk elé,* in-
kább vetélkedés, mint utánzás céljából. Vannak
a nagyságnak megtestesítői, a dicsőség élő szob-
rai. Kiki válassza ki a hivatásában legkiválóbbá-
kat, nem annyira hogy kövesse, mint hogy utól-
érje őket. Nagy Sándor nem az eltemetett Achil-
lest siratta, hanem hogy saját hírnevének napja
még nem kelt fel. Semmisem kelti fel jobban a
szív becsvágyát, mint az idegen dicsőség harso-

nája. A nagy lelket ugyanaz bátorítja, ami az irigységet porba sujtja.

76. *Ne tréfáljunk folyton.* Az okosság a komolyságban mutatkozik meg, mely nagyobb becsben áll a szellemességnél. Aki mindig tréfál, sohasem vehető komolyan. Az ilyent a hazuggal egyformán kezelik: egyiknek sem adnak hitelt, mert itt hazugságtól tartanak, ott turpisságtól. Sohasem tudni, mikor beszél belőle a józan ész s ez ugyanaz, mintha nem volna neki. Nincs elkedvetlenítőbb az állandó jókedvnél. Sokan elérik, hogy elmés embereknek tartják őket, de eszeseknek nem. A kedélyességnek megvan a maga ideje, a többi a komolyságé.

77. *Tudjunk másokhoz hasonulni.* Az a bölcs Proteus, aki a tudóssal tudós, a szenttel szent. Ez a nagy tehetség mindenkit megnyer, mert hasonlóság vívja ki a jóindulatot. Figyeld meg más lelkiállapotát és illeszkedjél hozzá; akár komoly, akár kedélyes, haladj a széllal, változz át diplomatikusan. Különösen fontos ez a függő helyzetben levőknél. Nagy életművészet és sok rátermettséget kíván, de a gazdag tudású és ízlésben sokoldalú embernek nem esik annyira nehezére.

78. *A vállalkozás művészete.* A butaság hanyatthomlok vág a dolgokba, mert az ostobák mindig merészek. Együgyűségük nem engedi, hogy előre gondoskodjanak kibuvókról és utóbb tudatában legyenek a kudarcnak. Evvel szemben az okosság elővigyázatosan lát munkához, előőrsei az óvatosság és figyelem, ezek kémlelik ki az utat, hogy veszély nélkül haladhasson. Az okosság minden vakmerőséget kárhoztat, még akkor is, ha utólag igazolná a siker. Szakadék szélén lassan illik járni. Fürkéssze ki a terepet

a megfontolás és menjen utána lépésben az ész. A társasélet manapság mély víz; jó, ha mérőönt használunk.

79. *Jókeavű természet.* Ha mérsékelt, nem hiba, hanem előny. Egy szemernyi elmésség mindent fűszerez. A legnagyobb emberek is eltréfálkoznak olykor és így teszik magukat közkedveltekké; de mindig ügyelnek arra, hogy okosságukon ne essék csorba és az illendőség határán innen maradjanak. Mások kibúvónak használják a tréfát, mert vannak tréfára veendő dolgok, köztük éppen olyanok, melyeket más a legkomolyabban gondol. Békés érzületről teszünk vele tanúságot, az pedig a szívek horga.

80. *Vigyázzunk az értesülésszerzésnél.* Jobbadán idegen értesülésekből élünk. Csak nagy-néha látunk valamit magunk, minden mást csak elhiszünk. A fül az igazság mellékkapuja és a hazugság főbejárata. Az igazat rendesen látjuk, rendkívüli esetben halljuk. Ritkán jut hozzánk hamisítatlanul; főként ha messziről jön, mindig belevegyül valami az indulatokból, melyeken áthaladt. A szenvedély, amihez érint, mindent a szeretet vagy a gyűlölet színével fest meg. Mindig valamilyen hatásra törekszik. Ezért ügyeljünk, ha dícsérnek és még jobban, ha megszólalnak valakit. Ezen a ponton nem lehetünk eléggé óvatosak, hogy átlássunk a közvetítő szándékán és előre tudjuk, miben jár. Legyen a meggondolás a hiányos vagy hamis súly ellenőre.

81. *Ujítsd meg időnként fényedet.* A fönix kiváltsága ez. A kiválóság megöregszik s vele a hírnév. A megszokás csökkenti a csodálatot és a közepszerű újdonság rendszerint legyőzi a legnagyobb elkopott kiválóságot. Iparkodjál tehát újjászületni bátorságban, tehetségben, boldogság-

ban, mindenben. Vállalkozzál érdekes új feladatokra és kelj fel többször, mint a nap. Változtasd közben ragyogásod színhelyét, hogy egyik embert a hiány érzése kíváncsiságra, másikat az újdonság tapsra indítsa.

82. *Ne meríts ki semmit egészen, se rosszat, se jót.* Egy bölcs az egész bölcseséget a mindenben való mértékletességre vezette vissza. A legfőbb ok igazságtalansággá torzul és a túlfacsart narancs végül is keserű ízt ad. Az élvezetben sem szabad soha elmenned a végső határig. A szellem is elapad, ha kimerítik és tej helyett vért szív, aki nagyon vadul szűrösöl.

83. *Engedélyezz magadnak megbocsátható bűnöket.* Egy kis gondatlanság néha a képeség legjobb ajánlólevele. Az irigység törvényszéke előtt az nyeri meg a pört, aki hibásabb. A tökéletest a bűntelenség bűnével vádolja és mert mindenben tökéletes, mindenben elmarasztalja. Argusszemekkel keres hibát az igazán jóban is, ha másért nem, hát önmaga vigasztalására. A gáncs villám módjára csap le a legfelségesebb ormokra. Hagyd hát Homérrt olykor aludni és színlelj némi hanyagságot tehetségben és bátorságban, de sohasem okosságban, hogy megnyugtasd a rosszindulatot, nehogy kipukkadjon a méregtől. Dobd oda mintegy köpenyed az irigység bikájának, hogy megmentsd halhatatlanságodat.

84. *Húzz hasznát ellenségeidből.* Értened kell hozzá, hogy mindent a jó végén fogj meg, ne a pengén, hogy megvágjon, hanem a fogóján, amely megvéd. Kivált, ha ellenségről van szó. A bölcsnek több haszna van ellenségeiből, mint az ostobának barátaiból. A rosszakarat néha hegyeket elmozdít, mélyeknek a jóindulat nem merné neki

gyűrűközni. Sokak nagyságát haragosaik alapozták meg. A hízelt és ártalmasabb a gyűlöletnél, mert ez hatásosan orvosolja a hibákat, melyeket amaz elhallgat. Az okos tükörnek használja a kaján-ságot, mert jobban megmutatja a valót a vonzalomnál és elejét veszi gyöngéi leszapulásának vagy kijavítja azokat. Aki a torzalkodás vagy rosszindulat mesgyéjén él, nem lehet eléggé résen.

85. *Ne igyekezz tromf lenni.* Minden kiválóság fogyatkozása, hogy a gyakori veleélés visszaéléssé fajul. Mivel mindenki töri magát érte, végül mindenki neheztel rá. Nagy baj, ha valaki semmire sem haaszználható, de nem kisebb baj, ha mindenre alkalmas akar lenni. Az ilyenek addig nyerne, míg rajta nem vesztenek és amilyen kedveltek voltak annakelőtte, éppoly gyűlöttek most. Ezek a tromfok a tökély minden nemében elkopván, elveszlik a ritkaságnak kijáró becsülést és megkapják cserében a közönséges dolgokat megillető megvetést. Minden szélsőség egyetlen orvosszere, hogy csak csinyjával tündököljünk: a tökély maga lehet túlzott, megmutatásában legyen mérték. Minél jobban világít a fátyla, annál gyorsabban hamvad el. A látszat lefokozását a tekintély megtetézése jutalmazza.

86. *Veād elejét a rossznyelvűségnek.* A tömegnek sok feje van, tehát sok szeme a kandiságra és sok nyelve a szapulásra. A történetesen elindult pletyka a legszebb nevet is elhomályosítja s ha netán rajta ragad valakin, oda a legnagyobb tekintély. Rendszerint valami kiöltő fonokság indítja útnak, valami nevetséges fogyatkozás, amely tápot ad a szóbeszédnek. De vannak ráfogások is, melyeket az egyesek vetélkedése szállít az általános rossznyelvűségnek. A gonosz nyelvek gyorsabban teszik tönkre valaki

hírét egyetlen élccel, mint nyílt rágalommal. Csunya hírbe keveredni fölöttébb könnyű, mert a rosszat hamar elhiszik és elhallgattatása nagyon fáradságos. Az okos tehát kerülje az ilyen kellemetlenséget és a tömeg arcátlanságával óvatosságát szögezze szembe, mert könnyebb bármit megelőzni, mint helyrehozni.

87. *Műveltség és választékosság.* Az ember barbárnak születik, a műveltség szabadítja meg állati mivoltától. A műveltség teszi valakivé, annál inkább, minél nagyobb. A görögök műveltségüknel fogva nevezhették az egész többi világot barbárnak. A tudatlanság faragatlanság: semmi sem palléroz jobban a tudásnál. De még a tudás is durva, ha hiányzik belőle a választékosság. Nemcsak az értelem szorul finomításra, hanem az akarat is és főként a modor. Vannak természetből fogva előkelő emberek, akik kívül-belül finomak gondolkodásban és beszédben, testi ékeségükben, mely mintegy kérge a fának és lelki tulajdonságaikban, melyek annak gyümölcsei. Mások ellenben annyira bárdolatlanok, hogy amijük van, még kiválóságaikat is, valami elviselhetetlen, barbár parlagiasság ékteleníti el.

88. *Légy viselkedésedben nagyszabású, fölényre törekvő.* A nagy ember ne legyen eljárásában kicsinyes. Soha ne bolygassa túlságosan a dolgokat, főként ne a kellemetleneket. Mert ha előny is alkalomadtán mindent észrevenni, szándékosan firtatni nem az. Legyen magatartásunkban valami fensőbbiséges általánosság, az uriság egy neme. Uralkodni jórészt annyi, mint nem venni észre dolgokat; rokonok és barátok, de főleg ellenségek között sok mindenre nem szabad ügyet vetni. Minden túlzás bosszantó és mint jellemvonás, terhes. Mindenki többnyire

aszerint viselkedik, amilyen a jelleme és gondolkodásmódja.

89. *Önismeret.* Ismernünk kell magunkat: lelki alkatunkat, tehetségünket, ítélőképességünket, hajlamainkat. Nem lehet ura önmagának, aki nem ismeri magát. Az arcnak van tükör, a léleknek nincs. Legyen az az értelmes elmélkedés önmagunkon s ha külső képünket elfelejtenénk is, őrizzük meg a belsőt, hogy javítsuk és tökéletesítsük. Mielőtt valamibe fogunk, ismerjük okosságunk és ügyességünk határait, lelkierőnket, mérjük meg mélységünket és vegyük fontolóra minden képességünket.

90. *A hosszú élet művészete.* Élünk jól. Két dolog vet az életnek gyors véget: az ostobaság és a romlottság. Egyesek azért veszítik el életüket, mert nem tudják, mások, mert nem akarják megtartani. Ahogyan az erény önmaga jutalma, a káros szenvedély önmaga büntetése. Aki mohón áldoz káros szenvedélyének, kétszeres gyorsasággal ér el élete végére; aki az erényben mohó, sohasem hal meg. A lelki épség rányomja bélyegét a testre s a jó élet nemcsak befelé, hanem kifelé is hosszú lesz.

91. *Csak akkor cselekedj, ha nem félsz, hogy oktalanság.* A cselekvő félelme a balsikertől a néző s még inkább a vetélytárs szemében már bizonyosság. Ha az ítélőképességnek már az elhatározás hevében kételyei vannak, lehülten kimondott ostobaságot fog látni tettében. A kétséges okosságú cselekedetek veszélyesek, jobb az ilyenekről lemondani. Az okosság nem tűr találgatást, mindig az ész világosságának verőfényében halad. Hogyan sikerülhetne az a vállalkozás, amelyet már az elhatározás pillanatában elítél

a kétely? S ha már a legátgondoltabb, belső ellenkezés nélkül létrejött elhatározás is balul végződhetik, mit várhatunk attól, amely habozás és balsejtelmek között fogant?

92. *Renākivüli elmę, de minden téren.* Első és legfőbb szabálya a cselekvésnek és szólásnak; annál inkább követendő, minél nagyobb és fontosabb hivatalt töltünk be. Többet ér egy lat okosság, mint több mázsa ravaszság. Csak így haladunk biztonságban, ha nem kísér is helyeslés, ámbár okosnak számítani a hírnév diadala; elég az okosok tetszését kivívnunk, mert az a siker próbaköve.

93. *Az egyetemes ember.* Aki minden tökélyt egyesít magában, sokak szemében értékes. Öröm az élet, ha kiválósága környezetére is átragad. A tökéletességgel nyújtott változatosság a legnagyobb gyönyörűség a földön. Nagy művészet minden jóra szert tenni; s mert a Természet kitűngető kegyében minden teremtetett dolgok foglalátávé tette az embert, tegye a művészet egész világegyetemmé az ízlés és értelem gyakorlása és pallérozása által.

94. *A szellemi képesség kiismerhetetlensége*
Az óvatos ne engedje, hogy akár tudását, akár tehetségét legmélyéig megmérjék, ha azt akarja, hogy mindenki becsülje. Ám hadd ismerjék, de ne értsék meg egészen. Senkise tapasztalhassa ki képessége határait, hogy természetszerű csatlódás ne érje. Ügyelj, hogy senkise lásson át rajtad teljesen, mert a találgatás és kétség, vajjon mennyire vagy képes, több tiszteletet kelt, mint szellemi kincseid pontos ismerete, bármilyen nagyok is azok.

95. *Tarsd ébren a várakozást.* Adj neki mindig tápot; a sok kecsegtessen meg többel és a nagy tett legyen még nagyobbak előhírnöke. Ne adj bele mindent az első dobásba. Jó csel, takarékoskodni erőddel és tudásoddal, ily módon fokozva a várakozást.

96. *Az ösztönös ítélőképesség.* Az ész trónusa, az okosság talpköve, mert segítségével könnyű szerrel elérünk mindent. Égi adomány, melyet mint elsőt és legtöbbet mindenki kíván. Fegyverzetünk legszükségesebb darabja, annyira, hogy másnak hiánya nem is teszi tökéletlenné az embert, csak mint hiány vehető észre. Minden cselekvés az életben ennek befolyásától függ s hozzájárulása mindenkinek kell, mert minden csak vele végezhető. Ismertetőjele a minden észszerű dologra való velünk született hajlam, mely mindig a leghelyesebbel választja.

97. *Mások becsülésének kivívása és megtartása: a hír kihasználása.* Sokba kerül, mert kiválóságból ered s ez olyan ritka, amilyen közönséges a középszerűség. Ha már kivívtad, könnyen megtarthatod. Sokra kötelez, még többet művel. Szinte királlyá tesz, ha oka és hatóköre fenségességénél fogva hódolatra kész. Igazi értéke azonban csak a jól megalapozott hírnévnek van.

98. *Akaratod legyen titkosírás.* Az indulatok a lélek kapui. A leghasznosabb tudás a titkolódzás. Könnyen veszít az, aki nyílt kártyákkal játszik. Az óvatos tartózkodása vetélkedjék a számitó ember figyelmével; a ravasz hiuzhoz társuljon a bujkáló tintahal. Ne ismerjék ízlésedet, nehogy felkészülhessenek rá, akár ellentmondás, akár hizelgés céljából.

99. *Valóság és látszat.* A dolgokat nem aszerint értékelik, amik, hanem aszerint, amiknek látszanak. Csak kevesen néznek mélyükre, legtöbbször csupán a külszint becsülik. Igazat mondani kevés, ha olyan képet vágsz hozzá, mintha hazudnál.

100. *Elfogulatlanság.* Légy keresztény bölcse, filozófus világfi, de nem szabad annak látszanod, még kevésbé tettetned. A filozófia hitelét vesztette, noha a bölcsek főfoglalkozása. Az okosság tudománya nem áll jó hírben. Rómába Seneca vezette be; egy ideig becsülték az udvarnál, ma illetlenségnek számít. Holott az elfogulatlanság mindenkor az elme tápláléka, a jóra való öröme.

101. *Az emberek egyik fele kinéveti a másikat, de valamennyi balga.* Minden lehet jó vagy rossz, a szavazatokhoz képest. Amit az egyik pártol, a másik rosszalja. Csak a kiállhatatlan bolond akar mindent a maga esze szerint elrendezni. A tökéletesség nem egy ember helyeslésétől függ. Ahány fej, annyi ízlés, de annyi féle is: nincs hiba, melyért ne lelkesednék valaki és nem kell elcsüggedni, ha valami egyeseknek nem tetszik, majd akad más, aki becsüli. De a tetszés se tegyen elbizakodottá, mert mások le fognak hurrogni. Az igazi siker mértéke a jeles férfiak helyeslése, akiknek ezekben a kérdésekben szavazatuk van. Nem egy szavazatból élünk, nem is a divatból, nem is egy évszázadból.

102. *Nagy szerencsefalatok megemésztéséhez való gyomor.* Az okosság szervezetében nem legkisebb fontosságú szerv a bendő, mert nagy részekből tevődik össze a nagyság. Nem zavarja meg a jó szerencse azt, aki még jobbat érdemel: ami egyiknél jóllakottság, a másiknál még éhség.

Sokan az első nagyobb fogástól megcsömörle-
nek, mert természetük keveset bír és sem a meg-
szokás, sem születésük nem képesíti őket maga-
sabb tisztségre. Az ilyenek modora megsavóso-
dik és a bitorolt rang gőze a fejükbe száll; a
nagy méltóság veszélyt hoz rájuk; nem férnek a
bőrükbe, mert az érvényesülés felpuffeszti őket.
Mutassa meg hát a valóban nagy ember, hogy
még nagyobb sikereket is elbír és kerülje külö-
nös gonddal mindazt, ami lelki kicsinységre vall.

103. *Mindenki legyen a maga módján feje-
delmi.* Ha nem király teszi is, minden tettünk
legyen a maga körében fejedelmi és magatartá-
sunk a sorsunk szabta határokon belül királyi.
Cselekedeteink legyenek emelkedettek, gondolko-
dásunk fensőbbeséges, úgy, hogy mindenben ha
nem is tényeleges, de érdem szerinti királynak
tűnjünk fel. Mert az igazi felség az erkölcsi fedd-
hetetlenség és nem kell irigyelnie a nagyságot an-
nak, aki példaképe lehetne. Főként a trónhoz
közelállókra tapadjon valami az igazi fensőség-
ből; tegyék inkább a királyi tulajdonságokat ma-
gukévá, mint a hiúság ceremóniáit és ne a fel-
fuvalkodottságot tanulják meg, hanem a válósá-
gos nagyságot.

104. *Tartsd kezéd a hivatalok ütőerén.* Sok-
féleségük ismerete mesteri tudomány és derekas
figyelmet kíván. Az egyikhez bátorság, a másik-
hoz éles elme kell. Könnyebb azok betöltése, ame-
lyek tisztességet, nehezebb azoké, amelyek ügyes-
séget követelnek; amazokhoz nem kell egyéb jó
jellemnél, emezekhez minden figyelem és éberség
sem elegendő. Az embereken uralkodni nehéz
mesterség, kívált ha örültek, vagy ostobák. Kettő-
nek való ész ahhoz, akinek magának nincs.
Elviselhetetlen hivatal az, amely egész embert

kíván kiszámolt órákra és megszabott teendőkre, jobb az olyan, amely nem fáraszt el és ahol a komolysághoz változatosság járul, mert a sokféleség felüdíti a szellemet. A legkívánatosabb hivatal azonban az, melynél kisebb vagy közvettebb a függés, a legrosszabb pedig az, amely sok veréjtékbe kerül ezen a földön és még föbbe a túlvilágon.

105. *Ne légy más terhére.* Az egyetlen ügyü és bőbeszédű ember rendesen terhünkre esik. A rövidség kellemes és megkönnyíti az elintézt; amit a szűkszavuságon veszít, megnyeri az udvariasságon. A jó, ha rövid, kétszeresen jó, de még a rossz sem olyan rossz, ha kevés. A tiszta párlat hatékonyabb a kotyvaléknál és közismert igazság, hogy a bőbeszédű ember ritkán okos, nem annyira szavai tartalma, mint észjárása miatt. Vannak emberek, akik inkább kerékkötői, mint díszei a világegyetemnek: fölösleges butorok, amelyeket mindenki félretol. Az okos ne háborgasson senkit, főként ne nagy elfoglaltságú főrangú személyeket, mert ezek megharagítása többet árt, mint mindenki másé. Amit jól mondasz, hamar elmondhatod.

106. *Ne kérkedj szerencséddel.* A méltóság fitogtatása sértőbb, mint a személyes tulajdonságoké. A hivalkodás gyűlöletes, érd be avval, hogy irigyelnek. Minél jobban keresed a megbecsülést, annál kevésbbé éred el, mert mások tisztelététől függ, tehát nem veheted el, hanem ki kell várnod és érdemelned. A magas hivatalok megkövetelik a betöltésükhöz mért tekintélyt, enélkül nem gyakorolhatók méltóképen. Ügyelj hát az azokat megillető tiszteletre, hogy jól teljesíthesd a velük járó kötelességeket; de a tiszteletet nem kierőszakolni, hanem megszolgálni kell. Akik ál-

lásukkal kérkednek, azt igazolják, hogy nem érdemlik s hogy a méltóság túlságosan magas nekik. Ha érvényesülni akarsz, tedd azt inkább képességeiddel, mint külső dolgokkal; a királynak is inkább személye szerezze meg a hódolatot, mint hatalma külső eszközei.

107. *Ne mutalkozzál elégedettnek magaddal.* Ne légy magaddal elégedetlen, mert az kishitűség, de öntelt sem, mert az ostobaság. Az önteltség üresfejűek boldogságában végződik, mely ugyan a legtöbb embernél tudatlanságból fakad és az kellemes lehet, de nem kedvez a tekintélynek. Mivel mások kiemelkedő tökéletességéig nem ér fel, beéri önmaga valamilyen közepszerűségével. A bizalmatlanság mindig hasznos, amellet, hogy okos, részben mert elősegíti ügyeink sikerét, részben, mert megvigasztal a balsikerért, nem lévén meglepődve rossz fordulatoktól az, aki tartott tőlük. Homeros maga is alszik néha és Nagy Sándor lezuhan nagysága és csalódása magaslatáról. Sokféle körülménytől függ minden s aki egyik helyen és egyik alkalommal győzött, máskor kudarcot vall. A javíthatatlan ostobaság azonban abban áll, hogy az oktalan önteltség kivirágzik és mindenfelé elszórja magvait.

108. *Igyekezz a legrövidebb úton válni valakivé.* A társas érintkezés hatása nagy, a szokások és ízlések kicserélődnek, a jellem, sőt a gondolkodásmód is észrevétlenül átragad másra. Igyekezzék tehát a hebehurgya a meggondolthoz csatlakozni s ugyanez áll minden más természetről; így megerősítés nélkül elérhető a helyes mérték. S aki alkalmazkodni képes, jól jár. Az ellentétek kölcsönhatása szépíti meg és tartja fenn a világegyetemet és ha a természetben összhangot terem, az erkölcsiekben még inkább azt teszi. Él

evvel az okos óvatossággal barátaid és szolgálid megválasztásánál, mert a végletek párosítása jó középértéket ad.

109. *Ne vádaskodjunk.* Vannak komorjellemű emberek, akik mindenben bűnt látnak, nem is szenvedélyből, hanem természetüknél fogva. Mindenkit elítélnek: egyeseket tetteikért, másokat azért, amit tenni fognak. Lelkük nemcsak hogy kegyetlen, silány is. Túlzott vádaskodásukban a porszemből is gerendát csinálnak, hogy kiszúrják vele mások szemét. Ezek a minden állásban feltalálható porkolábok a Paradicsomot is fegyházzá változtatnák; ha hozzá még szenvedélyük is megszólal, mindent a végletekig hajtanak. A nemeslelkű viszont mindenre talál mentséget: ha nem készakarva, elnézésből.

110. *Ne várj arra, hogy lemenő nap légy.* Okosaknak való szabály: hagyd el a dolgokat, mielőtt azok hagynak el téged. Tanuld meg, hogy saját bukásodból is győzelmet csinálj, ahogyan a nap is néha teljes ragyogásában felhő mögé bújik, hogy ne lássuk letűntét és bizonytalanságban legyünk, vajjon lement-e vagy sem. Húzd ki magad a bajból, nehogy bőrröddel fizess rá a kudarcra; ne várd meg, hogy mások fordítsanak neked hátat és érzésben még élve, de becsülésben holtan eltemessenek. Az elővigyázatos idejekorán küldi nyugalomba versenylovát és nem vár arra, hogy futás közben elessék és a nézők kacajának tárgya legyen. Törje el tükrét a szép nő ravaszul idejekorán, ne pedig türelmetlenségében utóbb, mikor már meglátta benne a kiábrándító valót.

111. *Legyenek barátaink.* Második életünk ez. A barát szemében minden barát jó és bölcs. Minden jól végződik köztük. Az ember annyit ér,

amennyit a többiek akarják, hogy érjen; hogy pedig akarják, a szíven keresztül kell meghódítani szájukat. Nincs külön varázsszer a sziveségnél és a barátok szerzésének ez a legjobb módja. A legtöbb és legkülönb, amink van, másoktól függ. Kénytelenek vagyunk vagy barátok, vagy ellenségek között élni. Szerezzünk meg mindennap valakit, ha nem belső barátnak, legalább jóakarónak, mert ezek közül néhány utóbb megmarad bizalmasunknak, ha túlestünk a kiselejtezésen.

112. *Nyerd el mások jóindulatú vonzalmát.* Még az első és legfőbb Ok is szerepet juttat ennek magasztos terveiben. A jóindulatot keresztül szerezhető meg a jó vélemény. Némelyek annyira megbíznak értékükben, hogy elhanyagolják a jóindulat meghódítását; hozzáértők azonban tudják, hogy az érdem útja nagy kerülő, ha nem rövidíti meg a vonzalom. A jóakarat mindent megkönnyít és kipótol: nemcsak feltételezi a jó tulajdonságokat, mint bátorság, derékség, tudás, sőt okosság, hanem valónak tekinti, a szeplőket nem látja, mert nem akarja látni. Alapja rendesen külső egyezés: a jellem, nemzet, rokonság, születés és foglalkozás közössége. De lehet belső összhang is és ez magasabbrendű: tehetségeken, kötelezettségeken, hírnéven és érdemeken nyugvó. Csak a jóakarat elnyerése okoz nehézséget, mert megtartani már könnyű. Vívj hát ki és tudd jól hasznát venni.

113. *Jó sorsban készülj fel a rosszra.* Okos ember nyáron gyűjt készletet télire, mert így kényelmesebb; akkor olcsó a kegy és bőven akad barát. Jó, ha megőrizzük őket a drágaság és szükség napjaira. Gyűts magadnak barátokat és lekötöztetett híveket, mert egyszer még becsülni fogod. Amit ma nem veszél sokba. Az alacsony

lelkeknek kedvező időben nincs barátjuk, mert nem ismerik; de ha sorsuk rosszra fordul, az nem ismeri majd őket.

114. *Ne versengj másokkal.* Minden igény, ha ellenzői vannak, árt a hitelnek. A vetélytárs rögtön rágalmakat szór rád, hogy kisebbitsen. Csak kevesen harcolnak nemesen; a vetélkedés leleplezi a fogyatkozásokat, amelyeket az elnézés eltakart. Legtöbbször nagy tekintélynek örvendenek, míg nincs vetélytársuk. A verseny láza felébreszti vagy feltámasztja a holt gyalázatot, kiássa a földből a régi és még régebbi csunyaságokat. A vetélkedés a másik fél gyöngéinek dob-raverésével kezdődik és azt rángatja elő, amit tud, nem amit szabad. És noha olykor, sőt legtöbbször a személyeskedés nem hasznos fegyver, az ellenfél megszerzi vele magának a bosszú alantas kielégülését és úgy forgatja, hogy dicstelen dolgokról veri le vele a feledés porát. A jóindulat mindig békés és a jóhír mindig jóindulatú.

115. *Szokd meg ismerőseid rossz tulajdonságait.* Akárcsak a rossz arcokat. Függőségi viszonyban épenséggel elengedhetetlen az ilyen. Vannak csunya jellemek: velük élni nem lehet, de nélkülük sem. Aki élelmes, úgy megszokja őket, mint valaki rutságát, hogy alkalomadján ne rémüljön el láttán. Először visszataszítóan hat, de az első ijedtség gyorsan eloszlik s a megfontolás eltűri és megelőzi a kellemetlenséget.

116. *Érintkezzünk jóra való emberekkel.* Az ilyenekkel lehetséges a kölcsönös lekötelezettség. Tisztességük magatartásuk legfőbb záloga, még elhidegülés esetén is, mert magukhoz méltóan járnak el. Jóra való emberekkel harcolni jobb,

mint gonoszokat legyőzni. Az aljassággal nem lehet összeférni, mert nem kötelezi a becsület; ezért nincs rossz emberek között barátság és baráti szolgálataik akkor sem értékesek, ha látszólag azok is, mert nem becsületérzésből fakadnak. Ne érintkezzünk velük, mert aki a tisztességet nem becsüli, az erényt sem becsüli, a tisztesség pedig a jellem trónusa.

117. *Ne beszéljünk soha magunkról.* Mert vagy dicsérjük magunkat, ami hetvenkedés, vagy becsméreljük, ami kiselkűség s ha elmondójában az okosság hiányára vall, a hallgatónak viszont kín. Kerüljük tehát baráti körben is, még inkább magas polcon, ahonnan mindenkire szólunk s ahol a balgaságnak már látszata is annak számít. Éppígy nem fér össze az okossággal, hogy jelenlevő személyekről beszéljünk, mert könnyen beleütközik a két zátony egyikébe, melyek neve: hízeltetés vagy ócsárlás.

118. *Tartsanak udvariasnak, kedvelni is fognak.* Az udvariasság a műveltség színe-java, a varázslat egy neme s így mindenki vonzalmát elnyeri, míg ellenben az udvariatlanság általános megvetést és ellenszenvet kelt. Ha büszkeségből fakad, visszataszító, ha durvaságból, megvetendő. Legyen az udvariasság inkább több, mint kevesebb a kelleténél, de ne legyen mindig egyforma, mert ez igazságtalanságra vezetne. Ellenféllel szemben kötelezőnek tekinthető és saját értékünket mutatja, kevésbé kerül és sokat ér: aki mást megtisztel, magát tiszteli meg. A jó modornak és a tiszteletadásnak az a nagy előnye, hogy azé marad, aki él vele.

119. *Ne gyűlöltesd meg magad.* Az ellenszenvet nem kell kihívni, magától is jön az. So-

kan vannak, akik csak úgy gyűlölnék, maguk sem tudják, hogyan és miért. Rosszakaratok minden előzékenységet megelőz; a kajánság gyorsabban és hathatósabban dolgozik a más kárán, mint a vágy a magunk javán. Némelyek abban tetszelegnek, hogy mindenkivel összekülönböznek, mert ellenszenvet keltenek, vagy arra hajlanak. S ha már felülkerekedett a gyűlölet, éppoly nehéz kiírtani, mint a rossz véleményt. Az eszes emberekől félnek, a rossznyelvűeket utálják, a nagyképűektől irtóznak, a csúfolódókat nem állhatják, a különködőket faképnél hagyják. Mutass hát tiszteletet, hogy téged is tiszteljenek, s ha boldogulni akarsz, boldogíts mást figyelmeddel.

120. *Éljünk a jelenben.* Még a tudás is a divatnak hódol, s ahol nem divat, értenünk kell ahhoz, hogy tudatlanságot tectessünk. Az észjárás és az ízlés az idővel változik; nem szabad régmódián gondolkoznunk és ízlésünk legyen modern. Minden téren a többség ízlése az irányadó. Ezt kell tehát követnünk és emelésén dolgoznunk. Az okos ember alkalmazkodjék testi és lelki viseletében a mához, még ha jobbnak találja is a multat. Csak a jóságra nem érvényes ez az életszabály, mert az erényt mindig gyakorolni kell. Ma ugyan nem tudnak róla s az igazmondás és a szótartás mintha más időkből maradtak volna ránk, a jó emberek pedig mintha egy jobb kornak születtek volna. Azért még mindig kedveltek, csak éppen hogy, ha akad itt-ott egy, nem divatos és nem utánozzák. Oh, boldogtalan századunk, melyben ritkaság az erény és közönséges a gonoszság! Az okos éljen, ahogy lehet, nem ahogyan szeretne. Amit megadott neki a sors, tartsa többre annál, amit megtagadott tőle.

121. *Ne csináljunk a dolgokból ügyeket.* Némelyek mindentől pletykát csinálnak, mások —

mindenből ügyet. Mindig fontoskodnak, mindent komolyan vesznek és veszekedésére vagy titokká változtatnak. Kellemetlen dolgokat lehetőleg ritkán vegyünk észre, különben állandó bonyodalmak állanak elő. Nincs fonákabb valami, mint ha az ember szívére veszi azt, amit félvállról kellene vennie. Sok dolog, ami valami volt, semmivé lesz, ha nem törődünk vele; sok pedig, ami semmi volt, attól kap jelentőséget, hogy ügyet csinálunk belőle. Eleinte mindennel könnyen végezhetünk, később már nem. Sok betegséget maga az orvosság idéz elő. Nem a legrosszabb életszabály tehát, hagyni a dolgokat, úgy, ahogyan vannak.

122. *Légy úr szóban és tettben* Így mindenütt boldogulsz és eleve tiszteletet keltesz magad iránt. Az ilyesmi mindenütt megmutatkozik: a társalgásban, a szónoklásban, sőt a járásban, de még a nézésben és a hajlamokban is. Nagy győzelem a szívek meghódítása; ehhez azonban nem dőre vakmerőség és barátságtalan modor kell, hanem a fensőbbes jellemből folyó és az érdemeiktől támogatott nyájas előkelőség.

123. *Kerüljük a tetszelgést*. Minél több a jó tulajdonság, annál kevésbbé van szükség a tetszelgésre, mely csúfosan elhomályosítja. Éppoly utálatos másnak, mint kínos annak, aki csinálja, mert örök aggodalom mártírja és folyton szenved a vigyázástól. Még kiválóságaira is árnyat vet, mert ezeket is inkább mesterként erőszaknak tudják be, mint a természet adományának. Pedig a természetes mindig kedvesebb a mesterkéltnél. Sohasem hiszik el, hogy a tetszelgő bírhatna avval, amit színlel. Minél jobban csinálunk valamit, annál kevésbbé szabad látszania a szándékosságnak, hogy úgy tűnjék, mintha természete

tünkből fakadna a teljesítmény. De vigyázzunk arra is, hogy a tetszelgést kerülve, bele ne essünk és ne tetszelegjünk abban, hogy nem tetszelgünk. Az okos sohase mutassa, hogy tisztában van érdemeivel, mert éppen a nemtörődömség kelti fel mások figyelmét. Kétszeresen kiváló az, aki minden tökélyt magában hord, de egyet sem tudatában. Az ilyen megfordított úton jut el céljához, a sikerhez.

124. *Erd el, hogy visszakívánjanak.* Csak kevesen képesek magukat így megkedveltetni s boldog, akinek ez okosoknál sikerül. Az elmenőkkel langyosan szoktak bánni. Mégis van mód arra, hogy a szeretet zsoldjára szert tegyünk és pedig a hivatalunkban és képességeinkkel való kitűnés, ugyancsak a szíves modor. Ilyenkor a szeretet a kiválóság jutalma és észre fogják venni, hogy állásunknak volt szüksége ránk, nem nekünk az állásra. Egyesek díszére válnak hivataluknak, másoknak az válik díszére. Nem előny viszont, ha a rossz utód miatt tűnünk fel jónak, mert akkor nem annyira bennünket kívánnak vissza, mint inkább a másikat a pokolba.

125. *Ne légy élő botránykrónika.* Csak aki a maga jóhírét már eljátszotta, törődik mindig a más szégyenével. Némelyek mások feltjaival szeretnék kendőzni, ha ugyan nem lemosni a magukét, vagy pedig vigasztalást merítenek belőle, holott ez ostoba vigasz. Búzös azok szája, akik mások szennyének csatornái. Aki leginkább szeret vájkálni az ilyesmiben, leghamarább bemocskolja magát. Nem igen van ember eredendő fogvatkozás nélkül, vagy színén vagy fonákján. Csak a kevéssé ismertek hibái maradnak ismeretlenek. Az óvatos tartózkodjék attól, hogy bűnlajstrom legyen, mert az ilyen utálatos fráter él ugyan, de azért nincs lelke.

126. *Nem az az ostoba, aki ostobaságot csinál, hanem aki az elkövetett ostobaságot nem tudja leplezni.* Az ember rejtse el hajlamait, de még inkább hibáit. Minden ember téved, de azért van különbség: az okosok leplezik, amit már elkövettek, az ostobák pedig a majdan elkövetendő kedvéért hazudnak. A tekintély inkább az eltitkoláson alapszik, mint a tetten, mert aki-nek vaj van a fején, ne menjen a napra. A nagy emberek botlásai észrevehetőbbek, akárcsak a nagyobb égitestek fogyatkozása. Még a barát se ismerje be hibáit, sőt, ha lehetne, maga előtt is el kellene tagadnia. Itt azonban már egy másik életszabály alkalmazható és ez: tudjunk elfelejteni.

127. *Fesztelenség mindenben.* A tehetség élete, a beszéd lélekzete, a cselekvés lelke, a kiválóságok kiválósága. Minden más tökély a természet ékessége, de a fesztelenség a tökélyeké maguké, még az észjárásban is tükröződik. A legtöbb van benne a kiváltságból és legkevesebb tudható be a tanulásnak, mert még a nevelésnek is fölötte áll. Túlmegy a könnyedségen és a bátorságot is eléri, előfeltétele a nyúgnélküliség, melyet tökéletességgel pótol. Nélküle minden szép külső halott és minden kellem kellemetlen. Mindenben túltesz, bátorságon, okosságon, óvatosságon, sőt még a méltóságon is. Az ügyek elintézését diplomatikusan megrövidíti és művelt formában kihúz minden csávéból.

128. *Lelki emelkedettség.* A hős egyik legfontosabb kelléke, mert a nagyság minden fajtajáért fellelkesít: emeli az ízlést, tágitja a szívet, köszörüli az elmét, nemesíti a kedélyt és méltóságot kölcsönöz. Akárhon találhatók, kitűnik és ha a sors mostohasága olykor elfojtja is, ki-

tör, hogy ragyoghasson és az akarattal nő ott is, ahol a lehetőséget eltorlaszolja előtte. A nagylelkűség, az ajándékosság és minden hősi tulajdonság forrásukat ismerik fel benne.

129. *Ne panaszkodjunk soha.* A panaszkodás mindig árt a tekintélynek. Inkább mások indulatának ad serkentő példát, mint nekünk a részvét vigaszát. Hallgatójának útát mutat a felpanaszolt irányban és az első sérelem ismerete mentése lesz a másodiknak. Sokan régi bajaik elpanaszolásával újakat indítanak el és miközben orvoslást vagy vigaszt keresnek, kárörömet, sőt megvetést keltenek. Jobb politika, ha egyesek jószolgálatait dicsérjük, hogy másokat hasonlókra bírjunk, mert távollevők szívességeinek felemlegetésével a jelenlevőket buzdítjuk s ily módon egyeseknél élvezett tekintélyünket másoknak adjuk tovább. Óvatos ember nem teszi közhírré kudarcait, vagy fogyatkozásait, a másoknál élvezett becsülést azonban igen, mert ez alkalmas arra, hogy barátokat nyerjen és ellenségeket verjen.

130. *Lenni és látszani.* A dolgok értékét nem az adja meg, amik, hanem aminek látszanak. Valamit érni és megmutatni tudni annyi, mint kétszer annyit érni. Ami nem látható, olyan, mintha nem is volna. Még az igazságot sem tisztelik, ahol nincs igazság-színe. Sokkal többen vannak az elámítottak, mint a belátók. Az ámtás hatalma nagy és a dolgokat külszínükről ítéli meg; vannak, amelyek merőben másfélék, mint amilyeneknek látszanak; a jó külső a belső tökély legjobb ajánlólevele.

131. *Lelki előkelőség.* A lelkeknek is van nemességük, a szellemnek az a deréksége, melynek

úri megnyilvánulásai igazi ékességei a szívnek. Nem mindenki mondhatja magáénak, mert belső nagyság kell hozzá. Első jele az, hogy jót mondunk ellenségünkről és még jobbakat teszünk vele. Legszebb fényében akkor mutatkozik, mikor bosszúra nyílik alkalma: az ilyen — nem hagyja kihasználatlanul, hanem megnemesíti avval, hogy a győzelmet a döntő pillanatban váratlan nagylelkűséggé változtatja. Amellett politikus is, sőt az állambölcsesség netovábbja, mert sohasem affektál győzelmet, amint hogy semmit sem affektál, ha pedig érdemével kivívja, nagylelkűségével átsiklik fölötte.

132. *Kétszer gondolj át mindent.* A másodszori felülvizsgálat nagy biztonságot ad; kivált ahol nem értesz jól valamit, igyekezzél időt nyerni, hogy kiegészz vagy jobb helyzetbe kerülj. Új érvek vetődnek fel, hogy álláspontodat erősítsék vagy igazolják. Ha arról van szó, hogy adj valamit, a megfontolt adomány nagyobb becsben fog állani a gyorsaság okozta örömnél, mert mindenki többre tartja azt, amit tovább kívánt. Ha pedig nemet kell mondanod, időd lesz annak formáját átgondolni és megérlelni a visszautasítást, hogy ízletesebb legyen; az első vágy hevének elmúltával, lehiggadt fővel senkisémet fogja annyira sértőnek érezni a kossarat. Gyors kérésst lassan teljesíts, mert ez a fortély alkalmas az óvatosság kijátszására.

133. *Inkább légy mindenkivel bolond, mint egymagadban okos.* Számító emberek elve. Mert ha mindenki bolond, senkisémet rövidül meg, de a magányos okosságot bolondságnak fogják tartani. Ennyire fontos, hogy az árral ússzunk. A tudás néha a tudatlanságban vagy annak színlésében áll. Emberek között kell élnünk s a tu-

datlanok többségben vannak. Aki magában akar élni, félisten legyen vagy egész állat. De át is alakíthatom az aforizmát, így: Inkább légy a többiekkel okos, mint magadban bolond. Egyesek hóbortjaikkal akarnak kiválni mások közül.

134. *Kétszeresen legyen meg, ami az élethez kell.* Akkor az élet is megkétszereződik. Függésünk a dolgoktól ne legyen kizárólagos, és ne szorítkozzék egyetlen dologra, akármilyen egyedülálló is az. Minden legyen meg kétszeresen, főleg a boldogulás, a kedveltség, az élvezet kelékei. Fölöttébb nagy a hold változékonysága, minden létező határa; de annál is változékonnyabbak a dolgok, melyek a gyarló emberi akartól függenek. Védekezzünk törékenysége ellen nagyobb készlettel és tegyük szabályává az életművészetnek, hogy minden jóból és kellemesből kettős tartalékunk legyen. Ahogyan a természet is minden igazán fontos és veszélyeztetett szervet párosával ad az embernek, tegye a művészet ugyanezt mindennel, amitől függünk.

135. *Ne iparkodjunk mindig ellentmondani.* Az ellentmondás szelleme ostobaság és bosszúság. Hívjuk ellene segítségül az okosságot. A mindig akadékoskodó elmés lehet, de makacssága nem menekülhet az ostobaság vádja elől. Az ilyenek a legkellemesebb társalgást közelharccá teszik s így nagyobb ellenségei környezetüknek, mint azoknak, akikkel nem érintkeznek. A legízletesebb falatban legjobban érezhető a szálfka, mely átfúrja. Ilyen szórakozás közben az ellentmondás, a balgák és kártékonyak szenvedélye, akik az oktalan állattal a vadállatot egyesítik magukban.

136. *Ismerd meg jól tárgyadat.* Tapints elevenére az ügyeknek. Sokan a haszontalan okosko-

dás ágain vagy a fárasztó szószátyárkodás levelei közt vergődnek, s a világért nem bukkannak rá az eset lényegére; százszor kerülgetnek egy pontot, magukat és másokat kifárasztva, csak éppen az ugróponthoz nem jutnak el soha. A kusza elmék bűne ez, amelyek képtelenek kibályodni, csak pazarolják az időt és türelmet olyasmire, amit elhagyhatnának, úgy, hogy végül mind a kettőből kifogynak, mire eljutnak ahhoz, amit a végére hagytak.

137. *Legyen a bölcs elég magának.* Volt, aki-nek mindene önmaga volt²⁸⁾ s ha magát hozta, mindenét hozta. Ha egyetlen mindenre használható barát elég Róma és az egész többi világ felépítésére, legyen az ember ilyen jóbarátja önmagának, akkor egyedül is élhet. Ki is hiányozhatnék neki, mikor az övénél nagyobb elme és jobb ízlés nincs? Az ilyen csak magától függ s a legtöbb lényhez hasonlítani a legtöbb boldogság. Aki ily módon meg tud állni magában, semmiben sem lesz az állathoz hasonló, de sokban a bölcssekhez és mindenben Istenhez.²⁹⁾

138. *Ez is művészet: hagyni mindent, ahogy van.* És pedig annál nagyobb, minél jobban zajlik a nyilvános és magán élet tengere. Vannak örvényei a társas létnek, viharai a szívnek: ilyenkor az okos visszahúzódik a kikötő biztos révébe. Sokszor a gyógyszer csak súlyosbítja a betegséget, engedjünk ilyenkor mind a természetnek, mind az erkölcsi dolgoknak szabad folyást. A tudós orvosnak éppúgy kell értenie a rendeléshez, mint a nem-rendeléshez, mert néha inkább abban áll a művészet, hogy ne alkalmaz-

²⁸⁾ Diogenes. Sch.

²⁹⁾ V. ö. 133. Sch.

zunk orvosságot. A tömeg zajlásának lecsillapítására válasszuk azt a módot, hogy kezünket visszahúzva megvárjuk, míg magától elcsendesül. Az átmeneti visszavonulás későbbi győzelmet jelent. Kis ok elég ahhoz, hogy a forrás megzavarodjék és nem beavatkozásunktól tisztul meg, hanem attól, hogy magára hagyjuk. Sok baj ellen a legjobb orvosság, ha nem nyúlunk hozzá, akkor magától elmúlik.

139. *Ismerd fel a szerencsétlen napokat.* Mert vannak ilyenek: semmi sem sikerül, s játékot változtathatsz ugyan, de szerencsét nem. Két játszma után be kell látnod és vonulj vissza, ha úgy veszed észre, hogy a nap nem kedvező. Az ész sem mindig egyforma, nem lehet az ember minden órában okos. A gondolkodáshoz éppúgy szerencse kell, mint egy jó levél megírásához. Minden kiválóságnak megvan a maga időszaka; a szépség sem tűndöklök mindig. Sokszor az okosság rácsfol magára, akár hátra, akár előre tekint. Mindennek a maga napján kell végbemennie, hogy jól végződjék. Ahogyan egyeseknek minden rosszul, másoknak minden jól sikerül, kisebb megérőltetéssel. Ezeket már minden készen várja: a szellem megfelelő, a hangulat alkalmas és a csillagok kedveznek. Az ilyen alkalmat ragadjuk meg és egyetlen parányát se engedjük elveszni. Azért a megfointolt ember egyetlen balsiker miatt nem fogja a napot végleg rossznak, sem egy siker miatt jónak nyilvánítani, hiszen amaz hangulathiány, emez szerencsés véletlen is lehet.

140. *Nyomban megtalálni a jót mindenben, az ízlés diadala.* A méh rögtön megtalálja az édest, hogy mézet csináljon belőle, a vipera a keserűt, mert mérgéhez kell. Ilyenek az ízlések is: egyiknek a legjobb kell, másiknak a legrossz-

szabb. De nincs, amiben ne volna valami jó, főként a könyv, tehát gondolat szüleménye. Némelyeknek azonban olyan szerencsétlen természetük van, hogy ezer tökély között rábukkannak az egyetlen fogyatkozásra: azon rágódnak aztán, mint mások akaratának és eszének szemetesládái. Minden tévedést nyilvántartanak, inkább rossz ítélőképességük büntetéseképen, mint elméjük köszörülésére. Életük sanyarú, mert táplálékuk mindig keserűség és eledelük mások hibái. Szerencsésebb azok ízlése, akik ezer fogyatkozás közt rátalálnak az egyetlen véletlenül útjukba akadó kiválóságra.

141. *Ne élvezd saját szavaidat.* A magad meglegedésével nem mégy sokra, ha másokat nem elégítesz ki. Az öntömjénezés szokott büntetése közmegvetés. Aki magának tetszik, mindenki másnál visszatetszik. Nem jó egyszerre beszélni és önmagunkat hallgatni: ha magunkban beszélni kótyagosság, kétszeresen az, mások előtt hallgatni magunkat. Nagyurak betegsége, hogy folyton elismételgetik: »Jól mondom?«, meg: — »Ugye?«, — hogy a hallgatók háta borsószik belé. Minden mondat végén tapsot várnak, vagy dicséretet és kimerítik az okosok türelmét. A felfuvalkodottnak sokszor visszhangjuk is akad és mivel beszédük csupa sallang, valamelyik ostoba minden szavukra rávágja az Éljent.

142. *Ne szegődj önfejűségből a rosszabbik párthoz, csak mert ellenfeled megelőzött és a jobbit választotta.* Ha ezt teszed, eleve elvesztetted a harcot és csúfosan fogod végezni. Rossz eszközökkel sohasem állhatsz jó bosszút. Ellenfeled előrelátóan csatlakozott a jobbik párthoz, te elkésve és botorul küzdenél ellene a rosszabbikon. Az ilyen tetteikben önfejűek jobban meg-

járják, mint akik csak szóban azok, mert a tett kockázatosabb a szónál. A makacsok közönségsége abban áll, hogy ha ellentmondhatnak, nem nézik sem az igazságot, sem a harci esélyt. Az óvatos mindig az igazság, nem az indulat oldalán áll, vagy mert rögtön belátta azt, vagy mert utóbb okult. Akkor, ha az ellenfél ostoba, hasonló helyzetben ő fog visszakozni és átmenni a másik oldalra, vagyis a rosszabbik párthoz. Hogy eltántorítsd a jótól, nem kell mást tenned, mint hogy te magad állj oda, akkor balgasága rá fogja bírni arra, hogy cserben hagyja és saját önfejtésén fog rajtaveszteni.

143. *Ne essünk paradoxonba, csak hogy köznapiak ne legyünk.* Mindkét véglet árt a hitelnek. Minden vállalkozás, amely csorbát ejt méltóságunkon, máris a dőreség egy neme. A paradoxon az a csalás, amely eleinte tetszetős, mert meglekkel újszerűségével és furcsaságával; később azonban, ha kiderül a turpisság és igazi jelentőségében látják, pórul járunk vele. A szemfényvesztés egy fajtája és közügyekben az állam romlására vezet. Akik nem tudnak vagy nem mernek az erény útján eljutni az igazi nagyságig, rávetik magukat a paradoxra: az ostobákat elkápráztatják, de az okosokat igazmondásra bírják vele. Az ítélőképesség kiflicamultságára vall s ezért annyira ellentéte az okosságnak; ha alapja olykor nem hamis, legalább is bizonytalan és fontos dolgokat kockáztathatunk gyakorlásával.

144. *Kezdd el a más ügyével, végezd a magadéval.* Ez a hadicsel a siker biztosítója; a keresztlény mesterek égi dolgokban is alkalmazzák ezt a szent fogást. Fontos fortély, mert a vélt előny csalétkül szolgál az idegen akaratkak; azt hiszi, az ő ügyéről van szó, pedig csak a magad

kérésének egyengeted vele az útát. Soha ne haladj vaktában, legkevésbé ingatag talajon. Olyan emberekkel szemben, akiknek első szava rendszerint »nem«, tanácsos kitérni a nyílvesztő útjából, hogy ne eszméljenek rá a beleegyezésükkel járó kockázatra, előre kitalálva a készülő fordulatot. Ez a tanács összefügg a második szándékról mondottakkal.³⁰⁾ Ez is, az is nagy ravaszságot kíván.

145. *Ne áruld el gyöngédet, mert rátalálnak*
Ne panaszold el, mert a rosszindulat mindig odanyúl, ahol legjobban sajog. Akkor aztán hiába berzenkedel, avval is csak a szórakozást fokozod. A kajánság addig szimatol, míg leránthatja a leplet gyöngédről és alapos tapogatózás után meg is találja, hol a bibe. Ezer módon próbálkozik, míg csak az eleven húshoz nem ér. Az óvatos ne mutassa ki, hogy átláttak rajta és ne takarja fel személyes, sem örökölt fogyatkozását, mert néha még a szerencsének is kedve telik benne, hogy őt okozhat fájdalmat, ahol a legfájóbb. Ütése mindig elevenre talál, ezért ne mutasd ki soha, mi okoz szenvedést és mi örömet. Ha eszerint jársz el, amaz múltó, emez tartós.

146. *Nézz belültre.* A dolgok többnyire egészen mások, mint aminek látszanak és a kéregnél megálló tudatlanság kiábrándulássá lesz, ha aztán beljebb hatol. Mindenben előljár a hazugság és állandó közönségessége magával rántja a balgákat, az igazság csak utolzsónak kullog utána messziről. Az okos tartogassa neki másik felét a képességnek, melyet mindnyájunk édesanyja, a bölcs természet párosával adott. A csalás nagyon felszínes és akik maguk is azok, rögtön ráakadnak. Az igazi lényeg azonban mélyen visszahúzód-

³⁰⁾ V. ö. 13.

dik, hogy a bölcsek és eszesek annál jobban becsüljék.

147. *Ne legyünk hozzáférhetetlenek* Senki sem olyan tökéletes, hogy időnként ne szorulna figyelmeztetésre. Gyógyíthatatlanul ostoba az, aki senkire sem hallgat. A legönállóbb ember is engedje szóhoz jutni a baráti tanácsot, melynek megszívlelésétől a fejedelmi rang sem mentesít. Vannak menthetetlen, mert hozzáférhetetlen emberek, akik vesztükbe rohannak, mert senki sem mer odamenni és visszatartani őket. A legkiválóbb is tartson nyílvá egy ajtót a barátságának és a segítség fog belépni rajta. A barátnak pedig álljon módjában, hogy fesztelenül adhasson tanácsot, sőt gáncsolhasson is. Ezt a kiváltságot megelégedésünk s a hűségéről és okosságáról táplált jó véleményünk adja neki. Nem szabad mindenkinek osztogatnunk becsülésünket, sőt hitelünket sem; de óvatosságunk mélyén őrizzük meg egy bizalmasunk tükrét, akinek intelmeiért és útbaigazításaiért köszönettel és becsüléssel adózunk.

148. *A társalgás művészete.* Ebben mutatkozik meg, vagyunk-e valakik. Egyetlen más emberi foglalkozás sem kíván több figyelmet. Éppen mert a legmegszokottabb az életben, egész tekintélyünk evvel áll vagy bukik. Mert ha már a levélírásához is figyelem kell, lévén a levelezés megfontolt írásbeli társalgás, mennyivel több kell a közönségeshez, mely okosságunkat teszi előkészületlenül próbára? A tapasztaltak a nyelven tapintanak rá a lélek ütőerére, ezért mondhatta a Bölcs: »Beszélj, ha azt akarod, hogy megismerjelek.« Némelyek abban látják a társalgás művészetét, hogy művészet nélkül való és fesztelen legyen, mint a ruha. Ez valóban áll jóbarátokról, de ha tiszteltebb személyről van szó, tartalma-

sabbnak kell lennie és a beszélő tartalmas voltáról kell tanuskodnia. Hogy sikerünk legyen, alkalmazkodjunk a többi jelenlevő jelleméhez és szelleméhez. Ne bírálgassuk a szavakat, mert nyelvbogarászónak néznek. Még kevésbé szabad az érveket méricskélnünk, különben kerülni fogják társaságunkat és drágán adják el nekünk véleményüket. A tapintat fontosabb a beszélgetésben, mint az ékesszólás.

149. *Tudnunk kell másra hártani az ódiomot.* Hasznos furfangja az uralkodóknak, hogy pajzsuk van a rosszakarát ellen. Ennek oka nem a tehetség hiánya, mint a kajánság véli, hanem az a magasabb törekvés, hogy legyen, akire visszahullik a balsiker gáncsa és az általános rosszálás büntetése. Nem üthet ki minden jól és nem lehet mindenkinek kedvére cselekedni. Legyen hát egy bűnbakkod, akire átháríthatod a rossz következményeket, még becsvágyad árán is.

150. *Tudd jól eladni a portékádat.* Belső értéke nem elég, mert nem mindenki harap a lényegbe vagy néz a dolgok belsejébe; legtöbbször oda tódulnak, ahol csoportosulást látnak, szóval a többiek után mennek. Az ügyesség főként a jóhír megszerzésében áll, akár portékád feldícsérésével, mert a dicséret felkelti a megszerzés vágyát, akár valami jó elnevezéssel, ami fokozza a kelendőséget. De kerüld ebben is a tetszelgést. Mindenkit csábít, ha valamiről azt mondod, hogy csak hozzáértőknek való, mert mindenki annak tartja magát, és ha nem, hiányérzete lesz a vágy sarkantyúja. Viszont sohase mondj valamit könnyűnek, vagy általánosnak, mert így inkább lealacsonyítod, mint hozzáférhetővé teszed. Mindenki a rendkívüli után kap, mert jobban ingerli mind az ízlést, mind a szellemet.

151. *Gondolkozzunk előre.* Ma holnapra, sőt sok további napra. A legnagyobb előrelátás, ha külön órákat szánunk erre. Az óvatos számára nincs véletlen és a vigyázatos nem juthat bajba. De ne várj a gondolkozással, míg nyakadig ér a víz. Előre kell gondolkoznod és többszörös érett megfontolással elejét vennéd a bajnak. A párna néma jósnő és a dolgokra egyet aludni többet ér, mint álmatlanul hánykolódni miattuk. Némelyek előbb cselekszenek, aztán gondolkoznak: ezeknek fontosabb a mentség a következményeknél. Mások sem előzőleg, sem utólag nem gondolkoznak. Az egész élet gondolkozás legyen, hogy eltaláljuk a helyes útát. Az ismételt megfontolás és az előrelátás lehetővé teszi, hogy a jövőben is éljünk.

152. *Ne szegődjünk olyanhoz, aki elhomályosíthat, akár mert több, akár mert kevesebb nálunk.* Akinek képessége több, tekintélye is nagyobb. Mindig övé lesz a főszerep, miénk csak a második s ha valami sikerül, neki tudják be. A hold addig ragyog, míg egymaga áll a csillagok közt; de alig kel fel a Nap, vagy nem tűnik fel többé vagy eltűnik. Ne csatlakozzunk soha ahhoz, aki árnyékot vet ránk, csak ahhoz, aki mellett tündökölhetünk. Így tűnhetett fel szépnek Martialis okos Fabulája csúnya és rosszul öltözött társnői között. Arra is ügyeljünk, hogy a rossz társaság bajba ne hozzon vagy másokat saját hitelünk rovására meg ne tiszteljünk. A feltörekvő szegődjék a kíválókhoz, a már beérkezett a középszerűekhez.

153. *Ne menjünk oda, ahol nagy úrt kell betöltenünk.* S ha mégis megtesszük, legyünk bizonyosak, hogy túlteszünk elődünkön. Ha csak utól akarjuk érni, meg kell kettőztetnünk igyeke-

zetünket. Amilyen célszerű, ha utódunk olyan, hogy visszakívánjanak bennünket, ugyanannyi ravaszság kell ahhoz, hogy elődünk ne homályosítson el. Nagy úrt nehéz betölteni, mert a régebbi mindig jobbnak tűnik fel s az sem elég, ha értékünk az övével egyenlő, mert övé az elsőség. Fölös számú kiválósággal kell tehát rendelkez-nünk, hogy az emberek jó véleményében elfog-lalhassuk helyét.

154. *Nem szabad könnyen hinni, sem ha-mar szeretni.* Lassan hinni érettség jele. A hazug-ság, gyakori, ezért szabad csak ritkán hinni. Aki könnyen elindul, utólag szégyenkezni kény-telen. De ne mutassuk meg, hogy kételkedünk más igazmondásában, ami az udvariatlanságon is túlmenő sértés, mert csalónak vagy becsapottnak nézzük a tanuságot tevőt. A legnagyobb bibi azonban nem ez, hanem hogy a hitetlenkedés hazugság jele, mert a hazugot két dolog jellemzi: hogy ő nem hisz másnak és hogy neki sem hisz más. Az okos hallgató függessze fel véleményét, az elbeszélő pedig hivatkozzék forrására. Ugyan-csak oktalanság könnyen megszeretni valakit, mert nemcsak szavakkal lehet hazudni, hanem tettekkel is és a tettekkel elkövetett csalás még ár-talmasabb.

155. *A felindulás művészete.* Ha lehet, féke-ze a higgadt meggondolás a közönséges indulato-kat. Az okosnak ez nem is esik nehezére. A fel-indulás első fokán észrevesszük, hogy felindul-tunk s evvel már urává is lettünk érzéseinknek, megállapítva, hogy eddig és eddig a pontig aka-runk elmenni haragunkban, tovább nem. Evvel a fensőséges megfontolással kezdődjék és végződ-jék a felindulás. Tudjuk, hogyan kell idejében megál-lani, mert a futásban is ez a legnehezebb. Nagy

próbája az ítélőképességnek, az örültség perceiben is megőrizni okosságunkat. Minden szenvedély az észszerűségtől való eltántorodás, de a mondott mesteri óvatossággal sohasem fog elbotlani az ész és nem fog túllépni az ösztönös józanság határain. Hogy urai legyünk egy szenvedélynek, mindig erősen kezünkben kell tartanunk a gyeplőt és mi leszünk az első lovas bölcs,³¹⁾ ha nem is az utolsó.

156. *Kiválasztott barátok.* Az ész vizsgálja és a változó sors próbája tegye őket azokká s ne csak a vonzalom adja meg rangjukat, hanem az értelem is. Ez az élet legnagyobb sikere, mégis a legkevesebb gondot fordítják rá. Némelyek tola-
lakodásukkal, mások véletlen folytán lesznek barátainkká. Pedig mindenkit barátairól ítélnek meg, mert a bölcs sohasem fér össze tudatlanokkal. Azért, hogy valaki tetszik nekünk, még nem jelent bizalmasságot, mert ennek oka az illető szórakoztató volta még inkább lehet, mint képességébe vetett bizalmunk. Vannak hites és törvénytelen barátságok: ezek kedvtelésünkre szolgálnak, amazok elménk megtermékenyítésére. Az embernek magának kevés barátja akad, szerencséjének sok. Egy jóbarát belátásából több hasznunk van, mint sok más jóakaratából. Ezért válasszuk ki barátainkat mi, ne a véletlen. Az okos barát ért hozzá, hogy elhárítsa a kellemetlenségeket, az ostoba maga hívja ki. Végül: ne kívánjunk barátainknak nagy szerencsét, ha nem akarjuk őket elveszteni.

157. *Ne csalódjunk emberekben,* mert ez a csalódás legcsunyább és leggyakoribb fajtája. In-

³¹⁾ Spanyol közmondás: En caballo no hay cuerdo — senkisésem okos lovon.

kább csalódjunk az árban, mint az áruban. Nincs, aminek jobban belsejébe kellene néznünk, mint az embereknek. A dolgokhoz érteni egészen más valami, mint az embereket ismerni. Nagy bölcsesség kell hozzá, hogy jellemüket megértsük és az egyik természetét a másiktól megkülönböztessük. Az embereket éppúgy tanulmányozni kell, mint a könyveket.

158. *Tudjuk felhasználni barátainkat.* Ez is az okosság egyik művészete. Némelyek távolról jók, mások közletről s amelyik talán alkalmatlan a társalgásra, alkalmas a levelezésre. A távolság sok hibát elmos, mely a közvetlen érintkezésben tűrhetetlen volt. Ne csak örömünk legyen barátunkból, hanem hasznunk is, azért kell, hogy a Jó, mások szerint a Létező mindhárom tulajdonságával rendelkezék: egységgel, jósággal, valósággal.³²⁾ Mert a barát minden. Csak kevesen alkalmasak igazi barátságra s számukat a kiválasztás nehézségei még jobban csökkentik. Tudnunk kell őket megtartani, mert ez még megszerzésüknél is többet jelent. Keressünk olyanokat, akik megmaradjanak s ha kezdetben újak is, szolgáljon annál nagyobb örömünkre, hogy régiekké válhatnak. A mindenképen legjobbak azok, akikben sok a só, még ha rámeleg is a véka kipróbálásukra. A legpusztább sivatag a barátok nélküli élet: a barátság megsokszorozza a jót és elosztja a rosszat, az egyetlen orvosság a sors mostohasága ellen és a fuldokló lélek levegőhöz jutása.

159. *Tanuljuk meg eltűrni az ostobákat.* A bölcsék mindig türelmetlenek, mert a tudás gyarapítása egyben a türelmetlenség gyarapítása s

³²⁾ Quodlibet ens est unum, verum, bonum: a skolasztikus filozófia tétele. Sch.

a sok tudás sok igényt jelent. A legjobb életszabály Epiktetos szerint a tűrés, ebben áll szerinte a bölcsesség fele. Minden fajtájú butaság eltűréséhez azonban tömérdek türelem kell. Sokszor azoktól viseljük el a legtöbbet, akiktől függünk, mert a szolgálat önmagunk legyőzésével jár. A tűrésből fakad a megbecsülhetetlen belső béke, ez pedig a földi üdvösség. Akinek lelkülete nem alkalmas a tűrésre, huzódjék vissza önmagába, ha ugyan önmagát képes elviselni.

160. *Beszélj figyelmesen*, vetélytársaiddal óvatosságból, a többiekkel illemtudásból. Mindig ráérsz kimondani egy szót, de visszavonni nem. Beszélj úgy, mintha végrendelkezniél: minél kevesebb szó, annál kevesebb pör. A mellékes dolgokban szerezd meg a gyakorlatot a fontosakhoz. A titokzatosságnak isteni arculata van. Aki könnyen beszél, hamar legyőzik és meggyőzik.

161. *Ismerjük dédelgetett hibáinkat*. A legkökéletesebb ember sem mentes ilyenektől és vagy házasságban él velük vagy ágyasságban. A szellemben is feltalálhatók, mennél nagyobb, annál számosabban, vagy annál észrevehetőbben, nem, mert az illető nem ismeri, hanem mert szereti őket, ami pedig kettős baj, mert szenvedély és mert tárgya fogyatékos. A tökéletesség szepelői ezek a hibák: kívülállókra éppoly rosszul hatnak, amilyen kedvére valók az embernek magának. Itt csak önmagunk bátor legyőzése segít; meg kell adnunk ezt az elégtételt egyéb, jó tulajdonságainknak. Mert mindenki erre veti magát és ha már kénytelen dicsérni a sok csodálatra indító jót, ezen a ponton megáll és más tehetőségeink befekettítésére használja.

162. *Tudd legyőzni vetélytársaidat és rosszakaróidat.* A lenézés nem elég, akármilyen okos. Nemeslelkűséggel többre megyünk. Nem dicsérhető eléggé, ha valaki jót mond arról, aki rosszat mond róla; a leghősiesebb bosszú, ha érdemeinkkel és jó tulajdonságainkkal győzzük le és vonjuk kárpadra az irigységet. Minden szerencsénk egyet szorít a rosszakarat nyakára tett hurkon és az irigyelt dicsősége a vetélytárs pokla: méltán mondják a legnagyobb gyötrellemnek, mert a boldogságból szűr mérget. Az irigy nem egyszerre hal meg, hanem annyiszor, ahányszor az irigyelt tetszést arat. Ilymódon az egyik sikere örökéletűségben a másik kínjával versenyez s amaz éppoly halhatatlan a felmagasztulásban, mint emez a szenvedésben. A hír harsonája, mikor az egyik halhatatlanságát hirdeti, a másik kivégzését jelenti be, mert irigység általi lassú halálra ítéli.

163. *A boldogtalan iránti részvét ne bírjon rá soha, hogy oszlozz balsorsában.* Ami egyeseknek szerencsétlenség, másoknak rendesen szívbeli öröm, mert az egyik ember nem volna boldog, ha sok más nem volna boldogtalan. A szerencsétlenek sajátossága, hogy megszerzik maguknak mások jóindulatát, mely meddő kegyével igyekszik kárpótolni őket a sorscsapásokért. Előfordul, hogy akit jó sorsában mindenki utált, bajában mindenki szán: a magasállású elleni gyűlölet átalakul az elbukott iránti részvétté. De a bölcs figyelje meg, hogyan keveri kártyáit a sors. Vannak, akik mindig csak boldogtalanok társaságát keresik és balsorsában ahhoz csatlakoznak, akit tegnap még mint Fortuna kegyeltjét messze elkerültek. Az ilyesmi néha nemes lélekre vall, de okosságra nem.

164. *Vágj próbaképen néhányszor a levegőbe.* Így kipuhatolhatod az elérendő hatást, különösen olyan dolgokban, melyeknek sikere és kedvező fogadtatása kétes. Előre biztosítsd magad, hogy jól fog végződni az ügy és közben elhatározhatod, vágj-e bele valóban vagy húzódjál vissza. Ezen a módon megismerheted mások szándékait és óvatosan kitapasztalhatod, milyen talajon állasz, ez pedig a legfontosabb szabály, akár kérsz, akár akarsz, akár parancsolsz.

165. *Harcolj becsülettel.* Kényszerrel a bölcs is rávehető a harcra, de tisztességtelenségre nem. Kiki úgy cselekszik, amilyen, nem amilyenné a kényszer tenni akarja. Szép a lovagiasság a vetélytárssal vívott harcban: így kell küzdened, hogy ne csak erőd győzzön, hanem harcmodorod is. A csúnya győzelem nem dicsőség, hanem vereség. A nagylelkűség mindig felsőbbrendűség. Jó-ravaló ember nem használ tiltott fegyvereket, amilyen a volt baráté a most lett ellenséggel szemben, mert a bizalmat sohasem szabadl bosszúra felhasználni. Minden, aminek árulás-színe van, beszennyezi a jóhírt. Jelentősebb emberek-nél a legkisebb nemtelenség megütközést kelt, a nemesség és aljasság között nagy távolságnak kell lennie. Büszkeséged az legyen, hogy ha a lovagiasság, nagylelkűség és hűség kivesznék a világból, a te szívedben megtalálnák.

166. *Különböztess meg a szó emberét a tettek emberétől.* A határvonal olyan éles legyen, mint a barát és ellenség, a személy és hivatala között, pedig ezek nagy különbségek. Az is rossz, ha valakinek szavai jók, de tettei rosszak; még rosszabb, ha szavai ugyan nem rosszak, de tettei nem jók. A szó nem ehető, mert pusztá szél s az udvariasságból nem lehet megélni, mert csak

udvarias csalás. Madarat lámpással fogni: ez az igazi szemfényvesztés. De a nagyképűeket széllal is jól lehet lakatni. Legyenek a szavak a tettek zálogai, ebben álljon az értékük. A fából, melynek nincs gyümölcse, csak levele, hiányzik a velő. Igyekezzünk ismerni őket, hogy egyikből hasznunk, a másiktól árnyékunk legyen.

167. *Tudjunk segíteni magunkon.* Nagy bajban nincs jobb társ az erős szívűnél: ha gyöngeség fogná el, pótolják a közelébe eső szörvek. Kisebb a vesződség, ha segíteni tudunk magunkon. Ne adjuk be derekunkat a sorsnak, mert ettől egészen elviselhetetlen lesz. Némelyek keveset tesznek bajaik ellen és megkétszerezik azokat, mert nem képesek viselni. Aki már ismeri magát, meggondolással pótolja gyöngeségét: az okos mindent legyőz, még a csillagokat is.

168. *Ne legyünk a balgaság szörnyetegei.* Ilyen minden hüü, nagyképű, önfejű, szeszélyes, magabiztos, különködő, orrfintorító, tréfacsináló, ujsághajhász, szektárius és minden fajtajú kibicsaklott ember, csupa szörnyetege a mértéktelenségnek. Minden lelki nyomorúság még jobban eltorzít a testnél, mert felsőbbrendű szépségen ejt csorbát. De ugyan ki hoz helyre ennyi díszharmóniát? Ahol nincs meg az ösztönös ítélőképesség, lehetetlen az eligazodás és a valóságos gáncs józan tudomásulvétele a csak képzelt tetszéssel való póffészkedésnek adja át helyét.

169. *Fontosabb, hogy ne tévedjünk egyszer sem, mint hogy százszor sikerünk legyen.* A fénylő napot senkisé nem nézi, de fogyatkozását mindenki. A tömeg nem azt számolja, mikor találunk célba, hanem mikor tévesztjük el. A rosszakat a szóbeszéd ismertebbekké teszi, mint a jókat a he-

lyeslés. Sokan csak akkor váltak híresekké, mikor valami gáztettet követtek el. Minden jó eredmény együtt nem képes egyetlen legkisebb baklövést elfelejtetni. Legyünk tisztában avval, hogy minden rosszat terhükre írnak, de a rosszakat semmi jót nem ír javunkra.

170. *Legyen mindenből tartalékunk.* Evvel bizonyítjuk be fontosságunkat. Ne használjunk fel mindent, amink van és ne merítsük ki minden készletünket egyszerre. A tudásban is kellenek az utóvédek, így megkettőztethetjük kiválóságainkat. Mindig maradjon valami, amihez szorult helyzetben folyamodhatunk: segítséget hozni hasznosabb a támadásnál, mert emeli az értéket és a tekintélyt. Az okosság mindig biztosra megy s ebben az értelemben is igaz az a furcsa paradoxon, hogy a fél több az egésznél.

171. *Ne aprózd el a jóindulatot.* A nagy pártfogók nagy alkalmakra valók; a nagy bizalmat ne fordítsuk kis ügyekre, mert ez a jóindulat elpazarlása. A szent horgonyt tegyük el mindig végső szükség esetére. Ha a kiválósággal apróságokban élünk vissza, mi marad azutánra? A jó közbenjáróval mindig jól járunk és a hatalmasok kegyénél nincs ma különb kincs: mindent az épít fel és ront le, még szellemet is adhat és elvehet. A bölcsekhez a természet és a hír kegyes, de szerencsájuk rendesen fukar. A nagyok jóindulatának megszerzése és megtartása több a vagyonnál.

172. *Ne kezdjünk ki olyannal, akinek nincs vesztenivalója.* Az ilyen harc egyenlőtlen, mert az ellenfelet semmijsem fenyelezi; szégyenérzetét is elvesztette már, mindennel leszámolt, több vesztenivalója nincs s így minden vakmerőségre hajlandó. Sohase tegyük ki felbecsülhetetlen jó-

hírünket ilyen csunya kockázatnak. Mert ha hosszú éveken át szereztük meg, szempillantás alatt elveszíthetjük s egy balsiker sok fényes verejét megfagyaszt. A híret féltő ember vigyáz, sok veszténivalója van; saját tekintélyét is mérlegeli, ellenfeléit is és mert óvatosan lát munkához, óvja magát, hogy az okosságnak ideje legyen a visszavonulásra és tekintélye kimentésére. Hiszen győzelmével nem nyerhet annyit, mint amennyit már elvesztett avval, hogy kitette magát a veszteség kockázatának.

173. *Ne légy üvegből a társas, még kevésbbé a baráti érintkezésben.* Némelyek rögtön eltörnek, evvel bizonyítják törékenységüket. Maguk tele vannak sértődöttséggel s a többieket bosszúsággal töltik el; kedélyük mimózább a mimózánál, mert sem tréfából, sem komolyan nem lehet hozzányulni. Minden porszem fáj nekik, még ha nem porszemnyi is. Környezetüknek nagy tapintattal kell velük bánni, mert a legkisebb kényelmetlenség lesújtja őket: mindig tekintettel kell lenni érzékenységükre, még arcukat is figyelni kell. Rendesen testestül-lelkestül hozzájuk tartozó szolgálók azok, szeszélyeik rabjai, akik — hamis becsület bálványimádói — minden átgázolnának értük. A szerelmes fél-gyémánt: megvan benne a gyémánt tartóssága és keménysége.

174. *Ne éljünk gyorsan.* A dolgokat beosztani annyi, mint helyesen élvezni. Sokan még javában élnek, mikor boldogságuk már befejeződött; örömeiket elügyetlenkedik, mert nem élvezik, csak mikor már régen továbbmentek, szeretnének visszafordulni. Az életnek ezek a postakocsisai az idő gyors futását még megtoldják a szívük szerint való rohanással. Legszívósebben

egy nap alatt annyit habzsolnának, amennyit egész életükben nem tudnának megemészteni. Minden gyönyörűséggel előlegben vannak, a jövő esztendőket eszik és mert annyira sietnek, hamar elkészülnek mindennel. Még a tudásvágyban is mértéket kell tartani, mert nem érdemes azt is tudni, amit tudni nem jó. Több nap, mint öröm. Legyen az ember az élvezésben lassú, a cselekvésben gyors, mert a tettek megtéve jók, de az örömek bevégeződve rosszak.

175. *A tartalmas ember.* Aki az, nem találja kedvét azokban, akik nem azok. Silány nagyság az, amely nem a tartalomból áll. Nem mindenki ember, aki annak látszik; vannak álemberek is, akik délibábtól fogant szélhámot szülnek és mások, ezekhez hasonlók, akik segítségükre vannak, jobban inyükre lévén a csalásból remélt bizonytalan, de sok, mint az igazságtól várható bizonyos, de kevés. Fellegjárásuknak mindig rossz a vége, mert nincs becsületes alapja. Igazi tekintélyt csak az igazság adhat és hasznot a tartalom hajt. A csalásnak sok más csalásra van szüksége s az egész építmény káprázat: mivel legőre épült, össze kell omolnia. A hamis sohasem lehet időálló; nagy ígéretei magukban elegendők ahhoz, hogy gyanussá tegyék, amint hogy nem lehet helyes, ami túlságosan sokat bizonyít.

176. *Légy magad okos vagy hallgass más okosra.* Értelem nélkül — akár saját, akár kölcsönkért — nem lehet élni. Ám sokan nem tudják, hogy nem tudnak és mások azt hiszik, tudnak, pedig nem tudnak. Az ostobaság gyógyíthatatlan foggyatkozás, mert a tudatlan nem ismeri magát s így nem is igyekszik segíteni a hiányon. Némelyek bölcssek lennének, ha nem hinnék, hogy azok. Innen van, hogy az okosság orákulumai, ami-

lyen ritkák, foglalkozás nélkül vannak, mert senki sem kér tőlük tanácsot. A nagyságot nem ki-sebbíti és a tehetségnek nem mond ellene, ha tanácsot kérünk, inkább becsületünkre válik, ha a balsors ártalma ellen az értelem oltalmát keressük.

177. *Kerüljük a bizalmaskodást az érintkezésben.* Se magunk ne éljünk vele, se másnak ne engedjük meg. Aki leereszkedik, rögtön elveszti feddhetetlenségével megszerzett magasabbrendűségét, majd tekintélyét is. A csillagok azért tartják meg fényüket, mert nem súrlódnak hozzánk. Ami isteni, tiszteletet kíván. A nagy emberségesség lenézést szül: az emberi dolgokat annál kevesebbre tartják, minél több van belőlük, mert a közlékenység az addig óvatosan eltitkolt tökéletlenségek közlését jelenti. Ezért nem tanácsos senkihez dörgölődni: a nagyokhoz nem, mert veszélyes és az alárendeltekhez nem, mert az illem ellen való, főként azonban közönséges emberekhez nem, mert ezek ostobaságukban vakmerőek és az irányukban tanúsított jóindulatot félreértve, azt hiszik, jár nekik. A mindenkivel való barátkozás közönségessé tesz.

178. *Titoktartás az okosság pecsétje.* A titok nélküli szív nyitott levél. Ahol mélység van, a titkok is mélyen nyugosznak, mert nagy üregek és öblök vannak, ahol a súlyos dolgok alámerülhetnek. A hallgatás nagy önuralmat követel s az igazi diadal azé, aki ezen a téren legyőzi magát. Ahány embernek feltárjuk szívünket, annyinak válunk adófizetőjévé. A belső mértéktartásban van a szellemi egészség. A titoktartás veszedelmei mások puhatolódzása, a vallomás kicsikarását célzó ellentmondás, az incselkedés: az óvatos ilyenkor még jobban begombolkozik. Amit tenni fo-

gunk, ne mondjunk el s amit elmondunk, ne legyük.

179. *Ne igazodjunk soha ahhoz, amit ellenfelünknek kellene tennie.* Az ostoba sohasem fogja azt tenni, amit az okos helyesnek ítél, mert nem képes felfogni, mi a helyes. Ha pedig van esze az ellenfélnek, már kitalált, sőt előre kivédett szándékát éppoly kevéssé fogja végrehajtani. Mindkét oldalról vegyük szemügyre a dolgokat és készüljünk fel több eshetőségre. Az ítélőképeség sokféle: a határozatlan összpontosítsa figyelmét nem annyira arra, ami lesz, mint arra, ami lehet.

180. *Hallgass szívedre, főként ha már kipróbáltad.* Ne vonakodj követni, mert többnyire a legfontosabb dolgok előhírnöke, igazi házi jós. Sokan azon vesztenek rajta, amitől mindig féltek. De mit ér a félelem megelőzés nélkül? Némelyeknek magasabbrendű természetüknél fogva hú szív jutott osztályrészükül, amely minden bajtól óvja őket és megsúgja, mivel hárfíthatjuk el. Nem okos dolog, ha valaki keresi a bajt, de ha jön, menjen elébe, hogy legyőzze.

181. *Ne hazudjunk, de ne mondjuk el az egész igazságot sem.* Semmisem kíván több tapintatot, mint az igazság, ez a szíven végzett érvágás. Elmondásához ugyanannyi hozzáértés kell, mint elhallgatásához. Egyetlen hazugság egész szavahihetőségünkbe kerülhet. A csalás hibának számít s a csaló talminak, ami még rosszabb. Nem minden igazság mondható el, az egyik magunk, a másik mások miatt nem.

182. *Egy lat bátorság mindenben fontos szabálya az okosságnak.* Mérsékeljük másokról való

véleményünket, nehogy olyan nagy véleményünk legyen róluk, hogy féljünk tőlük. Ne engedjük a képzeletet elhatalmasodni a szíven. Némelyek nagyoknak tűnnek fel, míg közelükbe nem kerülünk, de a közvetlen érintkezés velük inkább kiábrándító, mint tiszteletet ébresztő. Senkisem léphet át a szűk emberi korlátokon; mindenkinek van gyöngéje, egyik embernek szellemi, másinak jellembeli. A magas rang látszólagos tekintélyt ad, de a személyes csak ritkán jár vele, mert a sors a hivatal nagyságát az érdemek csekély voltával szokta megbosszulni. A képzelet mindig előre rugtat és sokkal többnek mutat mindent a valóságnál; nemcsak azt látja, ami van, hanem azt is, ami lehetne. Helyesbítse a tapasztalatokon okult óvatosság. De az ostobaság ne legyen vakmerő és az erény ne legyen félnk. Ha az együgyűségnek is előnyére válik az önbizalom, mennyivel inkább az értéknek és tudásnak?

183. *Ne kapaszkodj görcsösen semmibe.* Minden ostoba meggyőződéses és minden meggyőződéses ostoba. S minél tévesebb, amit hisz, annál makacsabbul ragaszkodik hozzá. Még nyilvánvaló esetekben is szép, ha engedünk, mert az ok nem marad ismeretlen és fény derül udvariasságunkra. A nyakassággal többet veszünk, mint a győzelemmel nyerhetünk, mert itt nem az igazság védelméről van szó, hanem grombaságról. Vannak vasfejek: ezeket nem lehet meggyőzni és lehetetlen más véleményre bírni, ha pedig meggyőződésükhöz még szeszély is járul, felbonthatatlan frigyre lépnek a butasággal. Az akarat legyen szilárd, ne az ítélőképesség. De vannak kivételes esetek, mikor az engedékenységgel végzetes, mert két vereséget jelent: a véleményét és a végrehajtását.

184. *Ne legyünk szertartásosak.* Az ebben való tetszelgést még királyoknál is mint furcsaságot emlegetik. Az ünnepélyes ember terhünkre van: egész nemzetek szenvednek ebben a betegségben. Az ostobaság köpenyét fércelik vele össze. Vannak bálványimádói a becsületnek, akik csak azt bizonyítják, hogy az övéknek nem sok alapja van, mert mindenki kárt tehet benne. Legyünk azon, hogy megadják nekünk a tiszteletet, de ne tartsanak a formaságok nagymesterének. Igaz azonban, hogy a nem szertartásos embernek kíváló erényekre van szüksége. Az udvariasságot ne majmoljuk, de ne is vessük meg: nem vall nagyságra, ha apróságokra nézünk.

185. *Ne kockáztasd híredet egyetlen kísérletért.* Mert ha az balul üt ki, helyrehozhatatlan a kár. Könnyen megeshetik, hogy egyszer, pláne első ízben tévedünk. Nem minden alkalom kedvező, ezért mondják, hogy mindenkinek vannak jó és rossz napjai. Kapcsoljuk hát a második kísérletet az elsőhöz s akár jól, akár rosszul üt ki, az első mentiségül fog szolgálni a másodiknak. Hadd hivatkozassunk mindig több és jobb előzményre. Minden sok mellékkörülménytől függ, azért olyan ritka a teljes siker.

186. *Ismerjük fel a hibákat, akármilyen tisztelték.* A feddhetetlen ember ne húnyjon szemét a bűn fölött akkor sem, ha bársonyba öltözik; a vétek, ha aranykoronát visel, akkor is vétek. A rabszolgaság ott is gyalázat, ahol a gazda nemes lelkülete menti. A bűnök a kiváltságosaknál sem kiválóságok. Némelyek meglátják ebben vagy abban a nagy emberben a fogyatkozást, de elfelejtik, hogy nem az tette naggyá. A magasabb példa olyan ékesszóló, hogy a rúttságot is elkendőzi, ahogyan a talpnyalás néha rút arcon is talál

dícsérnivalót és nem veszi észre, hogy amit a főrangúaknak elnéz, az alacsony sorsuaknál utálattal tölti el.

187. *A tetszetős dolgokat tegyük magunk, a gyűlöleteket végeztessük mással.* Az elsővel vonzalmat keltünk, a másodikkal elejét vesszük a rosszakaratnak. Nagy ember jobban szereti, ha jót tehet, mint ha vele tesznek jót: ez a nagylelkűség legszebb vonása. Ritkán okozunk másnak keserűséget úgy, hogy részvét vagy megtorlás alakjában ne hullna vissza ránk. A felülről ható Ok nem hat jutalom vagy büntetés nélkül. Tegyük hát jót közvetlenül és rosszat közvetve; legyen valakink, akire lesujthat az elégedetlenség minden csapása: gyűlölet és szidalom. Az alantasok dühe olyan, mint a farka: nem nézi, ki bántotta, hanem ráront az eszközre s noha nem ezt terheli a főbűn, közvetlenül ez issza meg a levét.

188. *Dícsérjük, amiről beszélünk.* Jó fényt vet ízlésünkre, mert azt mutatja, hogy fejlett és a jövőben is meg lehet bízni benne: aki eddig meglátta a tökéletességet, ezután is meg fogja becsülni. A dícséret alapot ad a társalgásnak és az utánzásnak, elősegíti a kellemes eszmecserét. Diplomatikusan módja annak, hogy a jelenlevők érdemei iránt udvariasnak mutatkozzunk. Mások ellenkezőleg mindent ócsárolnak s miközben a jelenlevőknek hízelegnek, megszólják a távollevőket. De csak a felületeseknél érnek el sikert: ezek nem veszik észre a turpisságot, hogy mindenkinek másról mondanak rosszat. Egyesek azt a politikát követik, hogy magasabbra helyezik a mai közepszerűségeket a tegnapi nagyságoknál. Az óvatos ismerje fel ezeket a fogásokat és sem az egyik ember túlzott dícséréte ne vegye le lábáról, sem

a másik hízeltége ne tegye felfuvalkodottá. Vegye észre, hogy egyik helyen ugyanazt teszik, amit a másikon, nézeteiket csereberélik és mindig ahhoz a helyhez illeszkednek, ahol éppen vannak.

189. *Használjuk ki a másnál tapasztalt hiányt.* Mert ha vágyat szül, az a leghathatósabb hüvelykszorító. A filozófusok szerint a hiány semmi, a politikusok szerint minden. Az utóbbiak ismerik jobban. Sokan lépcsőt építenek mások vágyaiból a maguk céljainak elérésére. Élnek az alkalommal s az odajutás nehézségeivel szítják a sóvárgást. A szenvedély tüztől többet várnak, mint a bírás langyosságától; amennyivel nő az ellenállás, annyival lesz szenvedélyesebb a vágy. Kitűnő fogás szándékunk elérésére, ha másokat függőségben tartunk.

190. *Merítsünk vigaszt mindenből.* Még a semmire sem valók is vigasztalódhatnak avval, hogy lelkük örök. Nincs bánat enyhülés nélkül. Az ostobák vigasza az, hogy szerencsések s mint mondják, a csunya nőnek is szerencséje van. A hosszú élet titka: nem érni sokat. A repedt fazék sohasem törik el egészen, hanem bosszantóan tartós. A szerencse mintha irigyelné a jelentős embereket, mert a tartósságot egyesek haszontalanságához és a jelentőséget mások korai elmulásához méri. Így aztán az értékesek elmulnak, de akiből senkinek sincs haszna, örökké él, akár mert így tűnik fel, akár mert valóban így is van. A szerencsétlen úgy érzi, mintha szerencse és halál összebeszéltek volna, hogy megfélekezzenek róla.

191. *Ne örüljünk a túlzott udvariasságnak, mert a család egy fajtája.* Némelyeknek nincs

szükségük Thesszália füveire, hogy varázsoljanak, mert egyetlen kalapleemeléssel elbűvölik az ostobákat, ha eléggé hiuk. Pénzért árulják a tiszteletadást és jó szavak szelével fizetnek. Aki mindent ígér, semmit sem ígér, mert az ígéret az ostobák csapdája. Az igazi udvariasság kötelesség, a majmolt, főként a szokatlanul nagy, csalás: nem illemtudás, hanem függőségben tartás. Nem a személy előtt hajbókolnak, hanem szerencséje előtt és nem elismert jótulajdonságainak hízelegnek, hanem a tőle remélt előnyöknek.

192. *Békés élet — hosszú élet.* Ha élni akarsz, hagyj mást is élni. A békések nemcsak élnek, uralkodnak is. Hallj és láss, de hallgass. A pör nélkül eltelt nap hozza meg az álmot éjszakára. Aki hosszan és kellemesen él, kettő helyett él, ez a békeszeretet gyümölcse. Mindene megvan annak, aki nem törődik avval, ami nem fontos neki. Nincs nagyobb oktalanság, mint ha mindent a szívünkre veszünk. Olyasmin keseregni, amihez semmi közünk, ugyanolyan balgaság, mint félvállról venni azt, ami fontos.

193. *Légy résen, ha valaki idegen üggyel kezd, hogy a magáéval végezze.* Nincs az óvatoságnál jobb oltalom a ravaszság ellen. Furfang ellen csak furfang segít. Némelyek idegen ügyet csinálnak a magukéból s ha nem látunk át szándékukon, minden lépésre olyan helyzetbe kerülhetünk, hogy mi kaparjuk ki a tűzből a más hasznát és kezünk vallja kárát.

194. *Legyen okos véleményünk magunkról és dolgainkról,* főként az élet küszöbén. Mindenkinek nagy véleménye van magáról, a legnagyobb a legkisebbeknek. Mindenki szerencséjéről álmodzik és csodának tartja magát. A remény ész

nélkül ígéret, a tapasztalat utóbb semmit sem tart meg. A hiú elképzelések gyötrelme az igazi valóság szerezte kiábrándulás. Az okosság vegye elejét az ilyen botlásoknak, s még ha a legjobbat várhatja is, készüljön el mindig a legrosszabbra, akkor egykedvűen fogadja majd, ami jön. Az ügyes lövő magasabbra céloz ugyan, hogy biztosan találjon: de nem annyira, hogy pályája kezdetét elügyetlenkedje. Nincs egyetemesebb orvosság minden balgaság ellen a belátásnál. Ismerje mindenki hatókörét és helyzetét, akkor hozzáigazíthatja elgondolását a valósághoz.

195. *Tudj megbecsülni mást.* Nincs, akitől nem tanulhatnánk semmit és nincs kiválóság amelynél kiválóbb ne volna. Mindenkinnek hasznát venni hasznos tudomány. A bölcs mindenkit megbecsül, mert mindenkiben elismeri a jót és tudja, milyen nehéz valamit csinálni. Az ostoba mindenkit lenéz, mert nem ismeri a jót és a rosszabbat választja.

196. *Ismerd csillagodat.* Nincs oly gyámoltalan, hogy ne volna szerencsecsillaga s aki boldogtalan, azért az, mert nem ismeri. Egyesek fejedelmek és hatalmasok kegyét élvezik, pedig nem is tudják, hogyan és miért, csak mert jó szerencsájuk hozzájuttatta őket, ügyességük pedig csak annak segített. Mások a bölcseknél állanak kegyben. Van, akit egyik nemzet jobban befogad, mint a másik s egyik városban szívesebben látnak, mint a másokban. Egyik állásban vagy helyzetben ugyancsak több szerencséd lehet, mint másoknak, hiába van egyenlő vagy ugyanolyan érdemük. A sors akkor és úgy keveri kártyáit, amikor és ahogyan akarja. Mindenki ismerje a maga csillagzatát, akárcsak tehetségét, mert aszerint veszít vagy nyer; tudja követni és segíteni;

ne cserélje el, mert könnyen elvétheti az irányt, amelybe a közeli Kismedve hívja.

197. *Ne terheld meg magad ostobákkal.* Aki nem ismeri fel őket, vagy noha felismeri, nem tartja távol magától, maga is az. Felületes ismerősöknek veszedelmesek, bizalmasaknak ártalmasok. És bár egy ideig saját féltékenységük és óvatosságod kordában tartja őket, végre mégis tesznek vagy mondanak valami bárgyuságot, annál nagyobb, minél tovább vártak vele. Rossz támasza más tekintélyének, akinek magának nincs. Ezek az emberek boldogtalanok, mert ez a butaság nyomatéka és egyik kiegészíti a másikat. Csak egy kevésbé rossz náluk: hogy ha már nekik nincs semmi hasznuk az okosokból, viszont ők hasznára vannak a bölcseknek, tapasztalatszerzés vagy okulás szempontjából.

198. *Tudd magad átplántálni.* Bizonyos nemzeteknek az kell a boldoguláshoz, hogy áthelyeződjenek, főleg magasabb helyre. A szülőföld mindig mostohanyja kiválóságoknak, mert természetes talajuk lévén, irigykedik rájuk és jobban emlékszik elindulásuk tökéletlenségeire, mint azóta elért nagyságukra. Egy gombostű becsült jószágá vált, mikor egyik világrészből a másíkba jutott és az üveg elhomályosította a gyémántot, mert máshová vitték. Minden idegent megbecsülnek, vagy mert messziről jött, vagy mert készen és tökéletes alakban kapják. Láttunk már embereket, akiket kuckójukban lenéztek s most a világ büszkeségei, akiket honfitársaik és idegenek egyformán becsülnek, ezek, mert távolról nézik, azok, mert távolról jötteknek látják őket. Soha a szobrot nem fogja az oltáron imádni az, aki fatörzs korában ismerte a kertben.

199. *Csinálj magadnak okosan helyet, nem tolakodóan.* A tekintélyszerzés igaz útja az érdem és ha az iparkodás az értékre támaszkodik, legrovidebb ösvénye a boldogulásnak. A feddhetetlenség magában nem elég, a törekvés magában méltatlan, mert minden olyan besározottan ér el hozzánk, hogy a tekintélyen csorbát ejt az utálkozás. Meg kell találnunk a középútát érdem és ügyes fellépés között.

200. *Legyen kívánnivalód.* Enélkül boldogságodban is szerencsétlen leszel. A test lélegzik, a lélek áhít. Ha mindent megkapnál, minden kiábrándulássá és elégedetlenséggé válnék. Még az ész számára is maradnia kell valami tudásnak, ami tápot adjon a kíváncsiságnak és éltesse a reményt. A boldogság csömöre halálos. Az jutalmaz ügyesen, aki sohasem elégít ki egészen. Ahol nincs kívánnivaló, annál több a félnivaló. Boldogtalan boldogság az ilyen. Ahol a vágynak vége, elkezdődik a félelem.

201. *Bolond mindenki, aki annak látszik és a fele azoknak, akik nem látszanak annak.* A boldonság a világgal együtt született és ha van bölcsesség, az Ég előtt az is ostobaság. A legostobább azonban az, aki nem tartja magát annak és mindenki mást annak vél. Aki bölcs akar lenni, nem elég, hogy annak látszik, kívánt saját szemében. Az tud, aki azt hiszi, hogy nem tud és az az nem lát, aki nem látja, hogy mások látnak. A világ tele van balgákkal, mégsem hiszi, sőt nem is gyanítja senki, hogy az.

202. *Szavak és cselekedetek teszik a tökéletes férfit.* Mondjuk a legjobbat és cselekedjük a leglisztességesebbet: az a fej, emez a szív tökéletessége s mindkettő a lélek felsőbbrendűségéből

ered. A szavak a tettek árnyékai, amazok a nők, ezek a férfiak. Többet ér, ha magasztalnak, mint ha magasztalsz. Beszélni könnyű, cselekedni nehéz. A tettek az élet magva és a mondások a dísz rajta. A kiválóság tetteiben él, mondásaiban elmúlik. A cselekedet a gondolat gyümölcse: ha ez bölcs, az sikeres.

203. *Ismerd századod kiválóságait.* Nem sok van: egyetlen főnix a világon, egyetlen nagy hadvezér, tökéletes szónok és bölcs egy egész században, egy nagy király sokban. A középszerúségek számban és megbecsülésben közönségesek, a kiválóságok mindenben ritkák, mert a tökély tetőfokát követelik meg és minél emelkedettebb a munkakör, annál nehezebb a legnagyobbat elérni. Sokan vették kölcsön Caesartól és Sándortól a Nagy melléknevet, de hasztalan, mert tettek nélkül a szó pusztá légt. Seneca kevés volt és a hír csak egy Apellest ünnepelt.

204. *A könnyűt tedd úgy, mintha nehéz, a nehezét, mintha könnyű volna.* Amazt, hogy önbizalmad ne tegyen elbizakodottá, emezt, hogy a bizalom hiánya ne tegyen kishitűvé. Hogy valamit ne tégy meg, elég, ha olybá tekinted, mintha már megtetted volna. Evvel szemben az igyekezet a lehetetlent is lehetővé teszi. A nagy teendőket végiggondolni sem szabad, elég, hogy vannak, nehogy a nehézségek látása habozóvá tegyen.

205. *Tudni kell, mikor helyénvaló a megvetés.* A dolgok elérésénél jó fogás a megvetés. Ha keressük, rendesen nem találjuk, s utóbb, ha nem törődünk velük, önkbe hullanak. Minden a földön az örök dolgok árnyéka lévén, az árnyéknak avval a sajátosságával is bír, hogy menekül attól, aki úzi és kergeti azt aki fut előle. Amellett a megvetés a legokosabb bosszú

is. A bölcsek egyetlen életelve: nem használni védekezésre tollukat, amely mély nyomot szánt és végül inkább dicsősége lesz az ellenfélnek, mint bűnhődése vakmerőségének. Méltatlanoknak agyafurtsága, hogy belekötnek nagy emberekbe, s így kerülő úton tesznek szert az ünnepeltetésre, ha már egyenes úton nem jutottak hozzá. Sok emberről nem is tudnánk, ha kiváló ellenfeleik nem hederítettek volna rájuk. Nincs jobb bosszú a feledésnél, mert az semmiségük porába temeti őket. Némely vakmerő úgy akarja megörökíteni nevét, hogy csóvát dob a világ és a századok csodáira. A rágalom elleni védekezés művésze: nem törődni vele. Harcba szállni vele káros és a legelőnyösebb esetben is hátrányos; az ellenfél örül az ilyesminek, mert a legkisebb árnyék is foltot ejt hírünkön, ha nem homályosítja is el egészen az igazi tökéletességet.

206. *Tudnunk kell, hogy mindenütt van csőcselék.* Még Korinthosban, is, a legválogatottabb családban. Mindenki saját falain belül tapasztalhatja. De van al- és főcsőcselék, s emez rosszabb. Ez a különleges csőcselék a közönséges minden tulajdonságával bír, mint a törött tükör darabjai az egészével, csak még ártalmasabb. Ostobán beszél és helytelenül kritizál; nagy tanítványa a tudatlanságnak, pártfogója a butaságnak, és szövetségese a pletykának. Nem szabad törődnünk vele, mit mond vagy pláne mit gondol. Fontos felismernünk, hogy megszabaduljunk tőle, mint résztől és mint egésztől, mert minden ostobaság csőcseléktulajdonság és a csőcselék ostobákból tevődik össze.

207. *Használjuk a féket.* Álljunk gondolatban minden vak- és baleset fölött. A szenvedély rohamai az okosság csúszdái: könnyen nyakát szeg-

heti rajtuk. A düh, vagy ujjongás egy pillanatában többet tesz az ember, mint a higgadság sok órájában. Néha úgy nekilódul, hogy egy életen át attól koldul. Mások ravaszsága az okosságnak ezeket a megkisértéseit felfedezőútra használja lelkünk ismeretlen birodalmába és hasznót húz a titkok kicsikarásának ebből a módszeréből, mely a legjobb agyat is kimeríti. Legyen az ármány ellenszere a fék, főként gyors szükségben. Sok megfontolás kell, hogy az indulat el ne rugaszkodjék és igazán okos legyen az, aki lovon is az.³³⁾ De aki a veszélyt felismeri, óvatosan halad. Amilyen könnyűnek érez egy szót, aki odaveti, olyan súlyosnak tűnik az előtt, aki kapja és latolgatja.

208. *Az ostobák halálos nyavalyája.* A bölcsenek többnyire eszük elvesztése után halnak meg, az ostobák ellenben torkig jó tanáccsal. Ostoba módra meghalni annyi, mint a túlságos okoskodásba halni bele. Egyeseket az öl meg, hogy eszmélnek, másokat az éltet, hogy nem eszmélnek; szóval ezek azért ostobák, mert nem halnak bele az eszmélésbe, amazok, mert belehalnak. Ostoba az, aki a túlságos okosságba hal bele, úgy, hogy egyesek, mint okosak halnak meg, mások az okosság hiányából élnek. De noha sokan halnak meg, mint ostobák, még mindig kevés ostoba hal meg.

209. *A közkeletű ostobaságoktól csak különleges okosság szabadít meg.* Bizonyos ostobaságok nagy ereje elfogadottságukban van: egyesek, akik nem adják be derekukat a speciális balgaságnak, az általánostól nem képesek mentesülni. Ilyen általános balgaság, hogy, senki sem

³³⁾ L. Jegyzet a 155. életszabályhoz.

elégedett sorsával, akármilyen jó és senki sem elégedetlen eszével, akármilyen rossz. Mindenki a más szerencsáját irigyli és a magáét kevesli. Továbbá: a ma élők a tegnapi dolgokat dicsérik, az itt élők az ottaniakat. Aki mindenben nevet, ugyanolyan ostoba, mint aki mindenben kesereg.

210. *Tudjunk bánni az igazsággal.* Az igazság veszélyes, de jóra való ember nem tehet mást, mint hogy megmondja. Itt csak a művészet segít: a lélek ügyes orvosai azon vannak, hogy valamiképpen megédesítsék, mert a fenekén levő csalódás tömény keserűség. A hozzáértés ügyes módszerhez folyamodik: egyazon igazsággal az egyik embernek hízeleg, a másikat fejbe vágja. Mondjuk el a jelenlevő emberek dolgait múlt időben: a jó felfogású ember célzásokból is ért és ha semmisem elég, legjobb elhallgatni. Fejedelmeket nem szabad keserű orvossággal gyógyítani, erre való a csalódás bearanyozásának művészete.

211. *A mennyben csak gyönyör van, a pokolban csak siralom.* A földön, a kettő között, ebből is van, abból is. Két szélsőség között élünk s így mindkettőből részesedünk. A sors forgandó: ne várjunk csupa boldogságot, se csupa balszerencsét. A világ zérus: magában semmit sem ér, a mennyhez kapcsolva sokat. Változásait közönnyel fogadni okosság, s a bölcs nem is szereti az újságot. Életünk úgy bonyolódik, mint a szindarab, a kibontakozás a végén következik. Ügyeljünk hát a jó végre.

212. *Tartogassuk a művészet utolsó fogásait.* A nagy mesterek járnak el így: az okosság tanítása közben is felhasználják okosságukat, így maradnak mindig felül, igazi mesterek. A művészet közléséhez művészet kell. A tanítás forrá-

sát éppúgy nem szabad kimeríteni, mint az adakozását. Évvel őrizhető meg a tekintély és mások függősége. A szívességben és a tanításban kövessük azt a jeles szabályt, hogy a csodálatot mindig táplálni s a tökéletességet fokozni kell. Az élet és a siker egyik legfőbb törvénye: mindenből készletet tartani, kivált a legmagasabb polcokon.

213. *Tudjunk ellentmondani.* Kitűnő fortélya a puhatolódzásnak, nem a magunk, hanem mások belerántására. A legjobb vallató szerszám az, amely az indulatokat kavarja fel. A hitetlenkedő langyosság hánylatóként hat a titkokra és a legzárkózottabb szív kulcsát kezünkbe adja. Az akarat és ítélőképesség kitapogatásához alapos ravaszság kell. De a burkolt célszók bősleg semmibevevése a legféltettebb titkot is kiugratja a bokorból: észrevétlenül a száj felé nyomja, míg csak a nyelvig nem tolul és bele nem hull a fondorlat hálójába. Az óvatos tartózkodás a másik felet minden óvatosság félredobására bírja s végre is kirukkol különben kifürkészhetetlenül szívébe zárt érzéseivel. A színlelt tamáskodás a kíváncsiság legfinomabb horga, hogy mindent megtudjon, amit akar. Tanulás közben is jó csel, ha a tanítvány ellentmond mesterének, aki erre nagyobb hévvel fog az igazság kifejtéséhez és megokolásához, úgy, hogy a mérsékelt ellentvetés alapos tanítást eredményez.

214. *Ne csináljunk egy bolondságból kettőt.* Gyakori dolog, hogy egy botlás helyrehozására még négyet követünk el. Kis illetlenséget nagyobb kiköszörüléssel a hazugság egy neme, de az ostobábbik fajtából, mert hogy egy is megállhaszon, sok másra van szükség. A rossz ügynél is rosszabb az érte való kiállítás és nagyobb hiba

magánál a hibánál is, ha nem tudjuk leplezni. A tökéletlenség jövedelme a többi tökéletlenség kamata. Egy meggondolatlanságot a legokosabb ember is elkövethet, de kettőt már nem s az elsőt is csak mentében, nem ültében.

215. *Óvakodjunk attól, aki második szándékkal jön.* Kőrmönfont üzletemberek elterelik a vevő figyelmét, hogy aztán támadjanak akaratára, mert ha meggyőzik, le is győzik. Eltitkolják szándékukat, hogy elérjék és a második sorba tolják, hogy elsősorban érvényesítsék, ily módon biztosítva a sikert, nem vétetve észre, miben sántikálnak. De a figyelem ne aludjék, mikor a szándék ennyire éber s ha ez alakoskodásból a hátterbe vonul, lépjen amaz az előtérbe, hogy keresztüllasson rajta. Az óvatosság vegye észre a furfangot és ügyeljen az ürügyre, mellyel hozzá közelednek, hogy rátérjenek az igazi ügyre. Mást kínálnak és másra pályáznak, aztán ravaszul fordítanak egyet a dolgon és szándékuk célpontjába találhatnak. Tudnunk kell tehát, mit kapunk tőlük és néha helyénvaló lesz, értésükre adni, hogy értjük őket.

216. *Kifejezőkészség.* Nemcsak szabatoságot, de fogalmi tisztaságot is jelent. Némelyek jól fogamzanak, de rosszul szólnak, mert világosság nélkül nem lehet napvilágra hozni a lélek gyermekeit, a fogalmakat és elhatározásokat. Egyesek fogékonyságukban azokra az edényekre emlékeztetnek, amelyek sokat magukba fogadnak, de keveset adnak vissza; mások ellenben még többet mondanak, mint bennük van. Ami az akaratnak az elhatározás, az a kifejezőmód az értelemnek: mindkettő nagy kiválóság. A világos elméknek sikerük van, a zavarosokat azért tisztelik, mert nem értik s néha helyénvaló is a ho-

mályos beszéd, hogy közönségesek ne legyünk. De hogyan fogjon fel a hallgató valamit, aminek az elmondó fejében sincs fogalmi megfelelője?

217. *Ne szeress és ne gyűlölj mindörökre.* Barátaidban úgy bízzál meg, mint leendő legrosszabb ellenségeidben. Mivel a valóságban számos ilyen eset van, számoljon vele az óvatosság. A barátság katonaszökevényeinek ne adjunk fegyvert, hogy idővel ellenünk fordítsák. Viszont ellenségünknek hagyjunk mindig nyitva egy ajtót a békülésre, legalább a nemeslelkűségét, mert ez a legbiztosabb. Előfordul, hogy az egykori bosszúból utóbb lelkifurdalás lesz és a gonosztettén érzett öröm bánatává válik elkövetőjének.

218. *Ne cselekedjünk önfejűségből, csak belátásból.* Minden önfejűség üresfejűség, a szenvedély szülötte, amely sohasem volt jó tanácsadó. Vannak, akik mindenből háborúságot csinálnak. A társas érintkezésnek ezek a banditái azt szeretnék, ha minden tettük győzelem lenne. Békésen nem is képesek cselekedni. Ezek, ha uralkodnak és parancsolnak, ártalmasok, mert a kormányból pártkormányt csinálnak és azokból, akiket gyermekeiké kellene tenniük, ellenségeket. Mindent csellel akarnak előkészíteni, és mesterkedés árán elérni. De ha a többiek rájönnek képtelen természetükre, mindenki ellenük fordul és megakadályozza hóbortjaik megvalósítását, úgy, hogy semmit sem érnek el, csak megtelnek bosszúsággal és mindenki csak bánatot okoz nekik. Az ilyenek ítélőképessége meghibbant és sokszor szívük is romlott. Az efféle szörnyetegekkel szemben akkor viselkedünk helyesen, ha a világ másik végére futunk előlük, mert könnyebb elvisselni a vademberek műveletlenségét, mint az ő féktelenségüket.

219. *Ne tartsanak képmutatónak*, bár ravasz-ság nélkül ma nem lehet élni. Inkább tartsanak óvatosnak, mint kétszínűnek. Az egyszerűség mindenkinak tetszik, de nem mindenki él vele. Az őszinteség ne fajuljon együgyűséggé, sem az okosság agyafurtsággá. Inkább tiszteljenek bölcseségünkért, mint rettegjenek számító voltunkért. Az őszinte embereket szeretik, de rászedik. Legnagyobb művészetünk abban álljon, hogy elrejtjük, ami rászedésnek tűnhetnék fel. Az aranykorban a tisztalelkűség virágzott, most, a vaskorban, a sanda-lelkűség. Akiról azt tartják, hogy mindig tudja, mit tegyen, tisztelt és megbízható ember hírében áll; a képmutatónak viszont rossz híre van és mindenki szemében gyanus.

220. *Ha oroszlánbőrt nem ölthetünk, bújjunk rókabőrbe.* Az időnek engedni annyi, mint legyőzni. Aki szándékát keresztülviszi, sohasem veszti el tekintélyét. A hiányzó erőt pótoljuk ravaszsággal. Két út közül egyik célra vezet: vagy a bátorság országútja, vagy a ravaszság dülője. A furfang többet elér az erőszaknál és a bölcsék többször legyőzték már a bátorságot, mint megfordítva. Ha valamit nem tudunk elérni, folyamodjunk a megvetéshez.

221. *Ne kapjunk az alkalmon, hogy magunkat vagy másokat bonyodalmakba rántsunk.* Némelyek folyton vétenek az illem ellen, akár a maguk, akár a más személyében; amilyen könnyű velük találkozni, olyan bizonyos, hogy kellemetlen lesz az elválás. Száz bosszúság egy napon kevés nekik, semmi sincs inyükre, mindenkibe és mindenbe belekötnek. Ítéliképességük ballábbal kelt fel, ezért találnak mindenen kivetnivalót. Az okosság legrosszabb kísértői azonban mégis azok, akik semmit sem csinálnak jól és mindenről rossz-

szat mondanak. Mert az illetlenség népes birodalmában nincs szeri-száma a szörnyletegeknek.

222. *A tartózkodás okosság jele.* A nyelv ragadozó: ha egyszer elszabadult, nehéz újra láncra verni. Utóere a léleknek s a hozzáértők belőle következtetnek az érzületre, mert a figyelmes kiérzi belőle a szív dobogását. A baj az, hogy éppen az fékezi magát a legkevésbé, akinek leginkább kellene. A bölcs kerüli a kellemetlenségeket és bonyodalmakat s megmutatja, mennyire ura magának. Elővigyázatosan halad, a méltányosságban Janus, az éleslátásban Argus. Momusnak nem kellett volna annyira a szem a kézen, mint az ablaknyílás a mellen.³⁴⁾

223. *Ne legyünk módfelett egyéniek, sem tetszelgésből, sem gondatlanságból.* Némelyeknek kirívó egyéni tulajdonságaik vannak és eszelősök módjára cselekszenek. Mindez inkább hiba, mint megkülönböztető vonás s ahogyan egyesek arcuk valamilyen különös rúttságával tűnek ki, ezek valamilyen viselkedésbeli szertelenséggel. Az ilyen egyéni jelleg csak visszatetsző különlegesség jele, mely hol nevetésre, hol boszankodásra indít.

224. *Ne fogjunk meg semmit visszajáról, akárhogyan jön is.* Mindennek a világon van színe és visszája. A legjobb és legkedvezőbb dolog, ha élén fogjuk meg, sebet ejt, viszont a legszúrósabb is védelemre használható, ha nyelét kapjuk el. Sok minden elszomorítja az embert, aminek pedig, előnyeit tekintve, örülhetnénk. Az ügyesség abban áll, hogy találjuk meg a dolog kellemes oldalát. Ugyanaz a dolog más színben tűnik fel,

³⁴⁾ Momus: a gúny és gáncs istene: ujjain szemek voltak.

ha más világításban vesszük szemügyre. Igye-
kezzünk tehát a legkedvezőbb világításban nézni,
nem tévesztve össze a jót a rosszal. Ez okozza,
hogy egyesek mindenből örömet, mások minden-
ből keserűséget merítenek. Nagy segítség a sors
visszásságai ellen, ha ezt tudjuk s jeles élet-
szabály minden időben és minden rendű emberek
számára.

225. *Ismerjük fölbenjáró hibánkat.* Nincs a
világon, akiben ne ellensúlyozná valami rossz
a fényes tulajdonságokat s ha a hajlam is támo-
gatja, zsarnoki módon eluralkodik rajta. Kezd-
jük meg ellene a harcot avval, hogy csatasorba
állítjuk a figyelmet és első haditettünk az legyen,
hogy nyilvánvalóvá tesszük, mert ha már ismer-
jük, hamar le is győzzük. Kívált ha érdekelt lé-
tünkre ugyanolyan pontosan látjuk, mint a kívül-
állók. Aki ura akar lenni magának, felülről néz-
ze magát. És ha legfőbb tökéletlenségünkön erőt
vettünk, a többivel már hamar végzünk.

226. *Igyekezzünk mást lekötelezni.* Legtöb-
ben nem aszerint beszélnek és cselekszenek,
amik, hanem aszerint, ahogyan lekötelezték őket.
A rossz elhitetéséhez akármilyen elég, mert a rosszat
még akkor is elhiszik, ha éppenséggel hihetetlen.
De ami a legtöbb és legjobb számunkra, a más
becsülésétől függ. Némelyek beérik avval, hogy
az ő oldalukon van az igazság. Holott ez nem
elég, igyekvésünkkel kell hozzájárulnunk. Mások
lekötelezése néha fölöttébb kevésbe kerül, de so-
kat ér. Szavakkal tetteket vásárolhatunk. Nincs
olyan silány holmi a világ nagy háztartásában,
hogy évenként legalább egyszer ne lenne szükség
rá s akkor, akármilyen keveset ér, nagyon hiá-
nyozni fog. Mindenki hajlamai szerint beszél a
tárgyról.

227. *Ne engedjünk az első benyomásnak.* Némelyek úgy kapnak az első híren, hogy valósággal összeházasodnak vele, s minden ezutáni már csak ágyasuk. Mivel pedig a hazugság mindig elsőnek jön, az igazságnak nem marad hely. Nem szabad, hogy az első tárgy birtokába vegye akaratunkat és az első beszámoló agyunkat. Ez szellemi rövidlátás. Sokan olyanok, mint az új korsó: nyomban átveszi az első folyadék szagát, akár jó, akár rossz. Ha ez a rövidlátás ismertté válik, káros, mert utat nyit a kaján mesterkedésnek: a rosszindulatúak sietnek a hiszékenységét saját színükre festeni. Mindig maradjon mód az ellenőrzésre. Nagy Sándor mindig tartsa fenn fél fülét a másik félnek. Hagyjunk mindig helyet a második és harmadik beszámolónak. Aki minden benyomásnak enged, gyöngye szellem és hamar prédájává válik indulatainak.

228. *Ne légy rossznyelvű.* Még kevésbé legyen olyan híred, mert a hitelrontónak hitele is rossz. Ne légy a más rovására szellemes, mert ez inkább ellenszenves, mint nehéz. Mindenki rád fog támadni és téged szól meg, mivel pedig te egyedül vagy és azok sokan, előbb győznek le téged, mint te meggyőződ őket. A rosszban nemcsak, hogy kedvünk ne teljék, beszélnünk sem szabad róla. A rágalmazót mindig gyűlölni fogják s ha néha szóba áll vele főrangú személy, az is inkább kajánságát élvezzi, mint esztét becsüli. S aki rosszat mond másról, még rosszabbakat fog hallani magáról.

229. *Osszuk be életünket okosan.* Nem ahogyan az alkalmak adódnak, hanem előrejelátó és válogató módon. Pihenők nélkül gyötrelmes az élet, mint a hosszú vándorút fogadók nélkül; kellemessé a tudós változatosság teszi. Fordítsuk

a szép élet első szakát a halottakkal folytatott beszélgetésre: azért születünk, hogy mást és magunkat megismerjük s a hű könyvek tesznek bennünket valakivé. Az út második szakaszát töltjük az élőkkel, lássunk és vegyünk számba minden jót, ami a világon van: nem minden jó található fel egy országban; a Mindenható sokfelé osztotta el adományait, s némelyikkel a legcsúnyább földet gazdagította. Az út harmadik harmadában legyünk egészen a magunké, mert a végső boldogság a bölcselkedés.

230. *Nyissuk ki szemünket idejében.* Nem mindenkinek van nyitva a szeme, aki lát és aki néz, még nem mind lát. Későn ráeszmélni a dolgokra, nem javunkra szolgál, hanem bánatunkra. Némelyek akkor kezdenek látni, mikor — már nincs mit, mert minden jószágjuk semmivé lett, mielőtt ők maguk valakivé lettek volna. Nehéz észl adni annak, akinek nincs akarata, még nehezebb akaratot adni annak, akinek esze nincs. A körülöttük levők úgy játszanak velük, mint a vakokkal, mások neveltségére; fülük hallani süket, hát szemüket sem nyitják fel, hogy lássanak vele. Mégis mindig akad, aki tápot ad érzéktelenségüknek, mert létezése azon alapul, hogy ők ne legyenek. Megsínyli a jószág, ha gazdájának nincs szeme: sohasem hízik meg.

231. *Ne mutassunk meg félig kész dolgokat.* Élvezzék őket befejezetten. Minden kezdet kialakulatlan és a formátlanság képe marad utána. Az előbb látott tökéletlenség emléke elrontja a bevégezett mű élvezetét is. A nagy alkotás egy csapásra való élvezete eltereli ugyan figyelmünket a részletektől, de egyedül felel meg a jó ízlésnek. A dolgok, mielőtt valamivé lesznek, semmik, s mikor lenni kezdenek, még nagyon a

semmiség állapotában vannak. A legízletesebb étel, ha elkészítés közben látjuk, inkább undort kelt, mint étvágyat. Ügyeljen hát minden igaz mester, hogy művét ne lássák embrionális állapotban; tanulja meg a természettől, hogy csak akkor hozza napvilágra, mikor már megtekinthető.

232. *Legyen bennünk valami az üzletemberből.* Ne csak mindig elmélkedjünk, cselekedjünk is. A nagyon bölcseket könnyű rászedni, mert ismerik ugyan, ami rendkívüli, de nem tudnak az élet közönséges dolgairól, pedig ez szükségesebb. A fennkölt dolgok szemléletétől nem látják a mindennaposakat és mivel éppen azt nem tudják, amit elsősorban kellene tudniok, s amit mindenki hajszálpontosan ismer, vagy megcsodálják őket, vagy tudatlanoknak számítanak a felületes tömegnél. Ezért intézze a bölcs úgy, hogy legyen benne valami az üzletemberből, éppen csak annyi, hogy ne szedjék rá, vagy pláne ki ne nevéssék. Legyen cselekvő ember, mert ez ugyan nem a legmagasabb rendű, de a legszükségesebb az életben. Mit ér a tudás, ha nem gyakorlati? Az élni tudás manapság az igazi tudás.

233. *Ne vétsük el mások izlését,* vagy élvezet helyett bosszúságot okozunk nekik. Némelyek szívesseget szeretnének tenni, de csak visszatetszést keltenek, mert félreismerik mások érzületét. Némely mű egyesek szemében hízalgés, másokéban sértés és sok vélt szolgáltatás bizonyult már megbántásnak. Némelykor több fáradságba kerül valakit elkeseríteni, mint megörvendeztetni: ilyenkor célt téveszt a hála és az adomány, mert mi is eltévesztettük a tetszéshez vezető utat. Akinék hajlamait nem ismerjük, nehezen fogjuk kielégíteni. Így esik meg, hogy valaki dicsérni akar

és gáncsol, jól megérdemelt büntetésül. Mások azt hiszik, hogy ékesszólásukkal szórakoztatnak, miközben agyonúntatnak fecsegésükkel.

234. *Ne bizzuk jóhírünket senkire, ha zálogul nem adja ide az övét.* Intézzük úgy, hogy a hallgatás mindkét félnek előnye, a közlés pedig hátránya legyen. Becsületbeli kérdésekben mindig törekedjünk társas viszonyra, úgy, hogy mindenki a maga becsülete érdekében vigyázzon a másikéra. De rá ne bizzuk senkire, s ha egyszer mégis megtesszük, intézzük ügyesen úgy, hogy az okosság helyét az óvatosság foglalhassa el. Legyen a kockázat közös és az ügy kölcsönös, nehogy tanúvá váljék az, aki részes társnak érzi magát.

235. *Tudj kérni.* Nincs ennél nehezebb egyeseknek, de könnyebb másoknak. Vannak, akik nem képesek nemet mondani: az ilyeneknél nincs szükség feszítővasra. Másoknak pedig első szavuk mindig az, hogy »nem«: ezeknél ügyességre van szükség. A kellő idő azonban ezeknél is, azoknál is fontos. Várjuk ki a testi vagy lelki lakoma utáni kellemes hangulatot, mikor a megfontolt óvatosság nem vág elébe a kérni akaró ravaszágának. Az örömnapok a kegy napjai is, mert a kegy belülről árad kívültre. Ne jöjjünk olyankor, mikor emberünk másnak már nemet mondott, mert ilyenkor nem riad vissza még egy elutasítástól. Akit szomorúság ért, annál nincs keresnivalónk. Előre lekötelezni valakit: olyan csere, amelyben a hitványság nem fizeti meg tartozását.

236. *Tegyük előzetes tartozássá, amit utólagos jutalomnak szántak.* Nagy politikusok fortélyja a később kiérdemlendő szívesség: lekötelezni sze-

rető emberre vall. Az így előlegezett kegynek két nagy előnye van: a gyors adás jobban lekötelezi az elfogadót és ugyanaz az adomány, mely később adomány volna, most zálog. Ravasz módja a kötelezettségek átalakításának, mert amit a lekötelező jutalomnak szánt, most ellenszolgáltatásként hárul a lekötelezettre. Ilyesmi azonban csak tartozásaikat ismerő emberekről tételezhető fel, mert a hitványaknak az előlegezett tiszteletdíj sarkantyú helyett zabola volna.

237. *Nagyrak titkait ne osszuk meg.* Azt hisszük, egy tálból cseresznyézünk velük, pedig csak a magja jut ránk. Sokan rajtavesztettek már a bizalmasságon. Ezek olyanok, mint a kenyérből készült kanál: végül szintén megeszik. Főrangú emberektől nem kegy a közlés, hanem belső kényszer. Sokan eltörik a tükröt, mert rútságukat tárja eléjük: nem szeretjük látni, aki látott bennünket és nem látjuk szívesen azt, aki rosszat látott nálunk. Senki ne legyen túlságosan lekötelezettünk, legkevésbé a hatalmas; vagy inkább kössék hozzánk a mi jó szolgálataink, mint az ő kegye. Elsősorban veszélyesek a bizalmas baráti közlések. Aki titkát mással közölte, rabszolgájává tette magát. Fejedelmek számára ez olyan kényszerhelyzet, amely nem tarthat soká. Azon vannak, hogy elvesztett szabadságukat visszaszerazzék s ennek érdekében mindenre keresztülgáznak, az igazságon is. Szóval: titkokat ne hallgassunk meg és ne mondjunk el.

238. *Tudnunk kell, mi nincs meg bennünk.* Sokan nagy valakik volnának, ha nem hiányoznék belőlük valami, ami nélkül sohasem érik el a tökéletesség csúcsát. Némelyeken meglátszik, hogy sok lehetne belőlük, ha egy kicsiségből többjük volna. Például hiányzik belőlük a ko-

molyság s ez semmivé teszi kiválóságaikat. Másokban nincs meg a nyájas természet, melynek hiányát környezetük hamar észreveszi, főként magas állású személyeknél. Egyesektől több tetterőt várnánk, másoktól több mérsékletet. Mindezen a bajokon, ha ráeszmélünk, könnyen segíthetünk, mert az igyekezet második természetté teheti a szokást.

239. *Ne legyünk borotvaeszők.* Legyünk inkább csak okosak. A kelleténél több tudás éle kicsorbul és az agyafurt póru jár. Biztosabb a kipróbált igazság. Jó az ész, de nem a szószátyárság. A sok beszéd már-már civódás. Többet ér a jó és alapos fej, mely nem gondolkodik tovább a szükségesnél.

240. *Tudjuk hasznát venni a butaságnak.* A legnagyobb bölcs is él néha ezzel a fortéllyal és vannak alkalmak, mikor a legnagyobb okosság abban áll, hogy úgy teszünk, mintha semmit sem tudnánk. Ne legyünk tudatlanok, de színleljük a tudatlanságot. Ostobák közt éppoly céltalan bölcsnek lenni, mint örültek között józannak. Beszéljünk mindenkivel a maga nyelvén. Nem az a balga, aki balgaságot tett, hanem aki abban szenved. Az igazi ostobaság a céltalan, nem a céltudatos, mert idáig megy az ügyesség. Az egyetlen módszer, hogy megkedveltessük magunkat, ha a legeggyűbb állat bőrét öltjük fel.

241. *A kötődést tűrjük, de ne műveljük.* Az első a jó modorhoz tartozik, a második kellemeűenségbe sodorhat. Az ünneprontó oktanlány és még oktanabbnak mutatja magát. A kötődés, ha sok is, szórakoztató s elviselni tudni a szellem bizonyítéka. Az ingerlékeny okot ad arra, hogy ingereljük. Legjobb hagyni, és leg-

biztosabb, fel sem venni. A legnagyobb veszedelmek mindig kötődésből származnak. Semmisem kíván ennél több figyelmet és ügyességet: mielőtt tréfálni kezdünk, tudnunk kell, mennyit képes elviselni a másik fél természete.

242. *A sikert tovább kell fűzni.* Némely ember mindenbe belefog és semmit sem fejez be; kitalál dolgokat, de nem hajtja végre. Ezek az állhatatlan szellemek sohasem kapnak tapsot, mert nem aratják le, amit vetettek; minden dolguk kátyúba jut. Másoknál a belső türelmetlenség okozza ezt, a spanyoloknak ez a nemzeti bűne, míg viszont a türelem belga erény. Ezek bevégzik a dolgokat, amazok csak véget vetnek azoknak: addig izzadnak, míg le nem győznek egy akadályt, de aztán beérik a győzelemmel és félbehagyják a dolgot. Csak azt akarják bebizonyítani, hogy tudnának, csak nem akarnak. Pedig ez is mindig vagy tehetetlenség, vagy léhaság. Ha jó a munka, miért nem fejezik be? Ha pedig rossz, miért kezdték el? Az okos tehát ejtse el a vadat és ne elégedjék meg avval, hogy felhajtotta.

243. *Ne legyünk egészen galambok.* Váltakozék bennünk a kígyó ravaszsága a galamb szelídségével. Nincs könnyebb, mint jóra való embert rászedni. Aki sohasem hazudik, sokat elhisz és aki sohasem csal, csupa bizalom. Nem mindig ostobaság, ha túljárnak valaki eszén, néha csak jószág. Kétfajta ember tudja megelőzni a kárt: a tapasztalt, aki a maga, és az okos, aki a más kárán okul. Menjen a bölcsesség olyan messze a gyanakvásba, mint az ármány a törvetésben és ne akarjon senki olyan tisztességes lenni, hogy a másoknak alkalmat adjon a gonoszásra. Legyünk tehát vegyületei a galambnak és a kígyónak, azaz ne szörnyek legyünk, hanem csodák.

244. *A lekötelezés tudománya.* Egyesek saját előnyüket a másévá tudják átváltoztatni s úgy tesznek vagy úgy tüntetik fel a dolgot, mintha kegy volna tőlük, ha elvesznek valamit. Vannak emberek, akiknek kérése megtisztelő s hasznát más érzi megtiszteltetésnek. Úgy intézik, hogy olybá tűnjék fel, mintha ők tennének szívességet, mikor értük tesznek valamit. Közben elképesztő ügyességgel kiforgatják a kötelezettségek sorrendjét, vagy legalább is kétséssé teszik, ki tett szívességet kinek. Pusztá dicséretpénzen a legjobbat megvásárolják s ha valamiben kedvük telik, tisztességet és bókot csinálnak belőle. Zálogot vesznek az udvariasságtól és tartozássá teszik azt, amiért nekik kellene hálásaknak lenniük. Ily módon a szenvedőt cselekvővé változtatják, szóval a nyelvészeknél is jobban értenek a csűrészavaráshoz. Mindehhez alapos ravaszság kell, de még alaposabb azé, aki átlát a szitán. véget vet a szemfényvesztésnek és vissza adja nekik a megtiszteltetést, úgy, hogy utoljára mindenki megkapja a magáét.

245. *Eredeti és a közönségestől elűtő okoskodás:* fensőbbiséges elmére vall. Ne értékeljük sokra, ha valaki sohasem mond ellent, mert evvel csak magához, nem hozzánk való vonzalmát igazolja. Ne ülünk fel a hízelkedésnek és ne viszozzuk, hanem utasítsuk vissza. Érezzük megtiszteltetésnek, ha egyesek rosszat mondanak rólunk, kivált olyanok, akik úgyis minden jót lezapulnak. Inkább azt vegyük szívünkre, ha mindenkinek tetszik, amit csinálunk, mert akkor biztosan nem jó, lévén a tökéletes csak kevesek számára hozzáférhető.

246. *Ne adjunk soha elégtételt annak, aki nem kér.* De ha kér is, hiba volna, tovább menni

a kelleténél. Aki szükségtelenül mentegeltőzik, magát vádolja: egészségesen eret vágatni magunkon, annyi, mint a bajt és rosszakaratot odainteni magunkhoz. Az elhamarkodott bocsánatkérés felébreszti az alvó gyanút. Az okos ne mutassa, hogy tudatában van más gyanakvásának, mert evvel maga hívja ki a megbántást. Ha tud róla, igyekezzék eljárása becsületességével rácafolni.

247. *Tudjunk valamivel többet és éljünk valamivel kevesebbet.* Mások fordítva hirdetik. Pedig a jó semmittevés többet ér a nagy tevékenységnél. Igazán csak az idő a miénk: abban él még a hajléktalan is. Az értékes életet gépies robotban vagy túlságosan fennkölt munkában tölteni egyformán szerencsétlen dolog. Ne halmozzuk túl magunkat elfoglaltsággal vagy irigységgel, különben életünk rohanás lesz és lelkünk megfullad. Egyesek a tudásra is vonatkoztatják ezt; ám aki nem tud, nem is él.

248. *Ne adjunk mindig az utolsónak igazat.* Vannak emberek, akiknek az utolsó értesülésben való hite az észszerűtlenségig megy. Gondolkodásuk és érzésük olyan, mint a viasz: az utolsó benyomás minden előbbi kitöröl. Az ilyenek sohasem nyerhetők meg, mert éppoly könnyen elveszíthetők. Bárki a maga színére festheti őket. Bizalmasoknak nem valók, egész életükben gyermekek és vélemények és érzelmek között imbolognak, mindig santikáló akarattal és ésszel, majd egyik, majd másik oldalra hajolva.

249. *Ne kezdjük az életet avval, amivel be kell fejeznünk.* Némelyek a pihenést veszik elsőnek és a fáradalmakat hagyják utóljára. Jöjjön előbb a fődolog, csak aztán, ha marad hely, a mellékes. Mások el sem kezdték a harcot, máris

győzni szeretnének. Némely ember a legkevesébb fontos dolgokon kezdi a tanulást, a becsülést és hasznot szerző tanulmányokat pedig élete végére halasztja. Ismét mások még el sem kezdtek boldogulni, máris fenn hordják az orrukat. Az élni tudáshoz mindenképen módszer kell.

250. *Mikor okoskodjunk fordítva?* Mikor a rosszakarat szól hozzánk. Némelyek szájából minden szó megfordítva értendő: a nem igenek, az igen nemnek. Ha leszólnak valamit, nyilván nagyrabecsülik, mert aki a magáénak akar valamit, rossz hírbe hozza mások előtt. Nem mindig mond jót, aki dicsér, mert egyesek, hogy a jókat ne kelljen dicsérniük, a rosszakat is dicsérik, már pedig akinek semmisem rossz, annak semmisem lehet jó.

251. *Használjuk az emberi eszközöket, mint-ha isteniek nem volnának és az istenieket, mintha emberek nem volnának.* Ez a nagy mesterszabály: magyarázatot hozzáfűzni fölöslegesen.

252. *Ne legyünk sem magunké, sem másoké egészen.* Mindakettő csunya zsarnokság. Aki egészen magáé akar lenni, következésképpen mindent magának akar. Az ilyenek a legcsekélyebb dolgokban sem képesek engedni vagy kényelmükből bármit áldozni. Nem tesznek szívességet, szerencséjükben bizakodnak, pedig ez csalóka támasz. Helyénvaló néha, ha másoké vagyunk, hogy mások a mieink legyenek. Akinek közhivatala van, a köz rabszolgája kénytelen lenni, vagy hagyjon ott állást és szállást, mint az öregasszony mondta Hadriánnak. Mások ellenben egészen a többiekéi, mert a balgaság mindig szélsőségeket szeret, ez esetben kárára. Nincs egyetlen napjuk vagy órájuk a maguk számára, mind

annyira a másé, hogy joggal nevezték az egyik ilyen mindenki mindenésének. Még szellemük is az, mert mindenkinek tudósok és csak maguknak tudatlanok. A szemes lássa be, hogy senki sem keresi őt, csak a saját érdekét benne és általa.

253. *Ne legyünk túlságosan közérthetők.* Legtöbben nem becsülik azt, amit megértenek és azt tisztelik, amit nem fognak fel. A dolgoknak sokba kell kerülniük, hogy becsben álljanak. Akkor fognak ünnepelni, ha nem értenek. Mutatkozunk mindig bölcsőbbnek és okosabbnak, mint a tárgyaló félhez szükséges, de csak hozzá mérten, nem túlzottan. És noha értelmesek szemében a szellemnek mindenütt nagy becsé van, a többség látszatot akar. Nem szabad, hogy ráérjenek a bírálatra, foglalja el őket egészen a megértés feladata. Sokan dicsérnek olyasmit, amiről, ha megkérdezik őket, nem tudnának számot adni, mert minden rejtelmest misztériumként tisztelnek és magasztalnak, hallván, hogy mások is magasztalják.

254. *Ne becsüld le a bajt, mert kicsi.* Soha sem jön magában: egyik éppúgy a másikhoz van láncolva, mint a szerencsés esetek. Jó és rossz rendszeren odamegy, ahol már van belőle, amint hogy az emberek is mind futnak a boldogtalan-tól és mind csallakoznak a szerencséhez. Még a galambok is, hiába ártatlanok, a legféhérebb ajándéokra szállnak. A szerencsétlent minden elhagyja: önmaga, esze és irányítója. Ne ébresszük fel az alvó balszerencsét. Egy botlás nem sok, de végzetes zuhanás lehet belőle s nem tudni, mi lesz a vége. Mert ahogyan nincs tökéletes jó, nincs fenéki rossz sem. Amit az Ég küld ránk, türelemmel orvosolható, amit a föld, okossággal.

255. *Jót tenni apránként és okosan kell.* A kötelezettség ne menjen túl a leróhatóság határán. Aki sokat ad, nem ad, hanem elad. Ne merítsük ki a hála lehetőségét, mert ha látják, hogy lehetetlenné vált, meg fog szűnni a kapcsolat. Ahhoz, hogy elveszítsünk valakit, elég, ha túlságosan lekötelezzük: hogy megfizetni ne kelljen, visszahúzódik és ellenségünkkelé válik. A bálvány nem szereti látni a szobrászt, aki faragta; a lekötelezett szeme nem kívánja jóltevőjét. Az adásban az a nagy fortély, hogy kevésbe kerüljön és nagyon áhítsák, akkor kellőképpen meg is becsülik.

256. *Őrizkedjünk mindig az udvariatlan, macacs, öntelt és minden fajtajú ostoba emberektől.* Sokan vannak ilyenek s az okosság abban áll, hogy ne akadjunk össze velük. Vétezzük fel magunkat naponként evvel az elhatározással az óvalosság tükre előtt, akkor le fogjuk győzni az ostobaság szeszélyeit. Gondoljuk végig a dolgot és ne tegyük ki jóhírünket közönséges esélyeknek: az okosságból óvatos emberre nem fog rátámadni a méltatlanság. Az emberekkel való érintkezés útja nehéz, mert tele van a tekintélyt fenyegető szirtekkel. Legbiztosabb Ulixes okosságáról venni példát és távol maradni. Sokat ér ilyen esetekben a színlelt meg nem értés, de mindenekelőtt folyamodjunk az udvariassághoz, mert evvel rövidítjük meg legjobban a bonyodalmakból kivezető utat.

257. *Sohase viggyük kenyértörésre,* mert tekintélyünk megtépázva fog kikerülni belőle. Ellenségnek mindenki számottevő, ha barátoknak nem is. Használni kevesen tudnak, ártani úgyszólván mindenki. Jupiter ölében sincs biztos fészke a sasnak attól a naptól fogva, hogy egy bogárral meghasonlott. A nyílt haragos karmaival szít

ják a tüzet a titkosak, akik csak alkalomra les-
tek. Elvadított barátokból lesznek a legádázabb
ellenségek. Más hibájával leplezik a magukét a
nézők szemében. Mindenki úgy beszél, ahogy vé-
lekedik és úgy vélekedik, ahogy akar. Valameny-
nyien minket fognak elítélni, vagy mert kezdet-
ben hiányzott belőlünk az előrelátás vagy végül
a türelem és mindvégig az okosság. Ha az elhide-
gülés elkerülhetetlen, megbocsátható, de inkább
a barátság kihülése legyen, mint a harag felfor-
tyanása és itt alkalmazandó a szép visszavonu-
lásról szóló szabály.

258. *Keressünk segítőtársat a balsors elvise-
léséhez.* Akkor sohasem leszünk egyedül, főként
veszélyben nem és nem zúdul egyedül ránk min-
den felelősség. Némelyek minden irányítást ma-
gukhoz akarnak ragadni s ahelyett minden gáncs
ragad rajtuk. Igyekezzünk hát, hogy legyen va-
laki, aki kiment és segít nekünk a bajok elvise-
lésében. Kettőre nem ront rá olyan bátran sem a
balsors, sem a tömeg. Ezért az éleselméjű orvos
is, ha már tévedett a gyógyításban, nem fog té-
vedni annak megtalálásában, **aki** konzultálás cí-
mén segítségére lesz a koporsó kiszállításában.
Osszuk meg a terhet és a bánatot, mert az egye-
dül viselt szerencsétlenség kétszeresen elviselhe-
tetlen.

259. *Előzzük meg a sértést és változtassuk
nyájassággá.* Fortélyosabb, aki a sértést kikerüli,
mint, aki megbosszulja. Nagy ügyesség, ha bizal-
masunkká tesszük leendő vetélytársunkat és be-
csületünk pillérévé azt, aki ledönteni készült.
Már csak azért is jó, ha lekötelezzük, mert lega-
lább a hálálkodásra fordított időt nem használ-
hatja megbántásunkra. Intézzük úgy, hogy a
rosszakaratból is barátkozás legyen.

260. *Nem lehetünk senkié és senkisé sem lehet a miénk egészen.* Ehhez sem baráti, sem vérségi kapcsolat, sem a legszorosabb lekötelezettség nem elegendő. Mert a bizalom és az akarat odaajándékozása két fölöttébb különböző dolog. A legbensőségesebb kapcsolat is ismer kivételt, az illendőség törvényeinek áthágása nélkül. A barát mindig megtart magának valamilyen titkot, még apja előtt is elhallgat egyetmást a fiú. Bizonyos dolgokat egyesek előtt elrejtünk, másokkal közlünk és megfordítva: úgy, hogy végeredményben mindent odaadunk és mindent visszatartunk, csak embere válogatja, hol.

261. *Ne telézzük meg az ostobaságot.* Némelyek kötelezettséget csinálnak egy ballépésből és állhatatosságnak érzik annak folytatását. Belül vádolják tévedésüket, kívül pedig felmentik. Így történik aztán, hogy ha az ostobaság elkezdésekor vigyázatlanoknak mondták őket, folytatásával már ostobák hírébe keverednek. Sem a meg gondolatlan ígéret, sem az elhibázott elhatározás nem von maga után kötelezettséget. Mégis egyesek ilyen módon folytatják első otrombaságukat és megmakacsolják magukat a bárgyúságban.

262. *A felejtés tudománya.* Inkább szerencse, mint művészet. A leginkább elfelejteni való dolgokra szoktunk legjobban emlékezni. Az emlékezet nemcsak kaján, mert akkor hagy cserben, mikor legnagyobb szükségünk van rá, hanem dőre is, mert akkor jön, mikor senkisé óhajtja. Ahol fájdalmat okozhat, figyelmes, ahol örömet szerezhetne, gondatlan. Némelykor a baj gyógyszerre az elfelejtés s mi ehelyett a gyógyszer-ről feledkezünk meg. Helyénvaló, ha az emlékezetet kényelmes szokásokra fogjuk, mert elég ahhoz, hogy megismertesse velünk az üdvösséget

és kárhozatot. Kivételek a megelégedettek; ezek az ártatlanság állapotában élvezik együgyű boldogságukat.

263. *Sok kellemes dolog nem kell, hogy sajátunk legyen.* Másnál jobban élvezzük, mint magunknál. Ami jó bennük, az első napon birtokosaiké, aztán már az idegeneké. Mások dolgaiban kétszeres gyönyörűségünk telik, mert a károsodás kockázata nélkül és az újdonság örömeivel élvezzük. A dolgok bírása, amellelt, hogy csökkentti az élvezetet, növeli a bosszúságot, akár kölcsönadjuk, akár nem adjuk kölcsön. Csak azt érzük el vele, hogy mások számára tartjuk és több ellenséget, mint hívet szerzünk magunknak.

264. *Ne legyenek gondatlan napjaink.* A sorsnak kedve telik a tréfálkozásban és minden véletlent hajlandó összeszedni, hogy orozva ránk törjön. Legyen a tehetség, az okosság és a bátorság, sőt a szépség is mindig résen, mert az első vigyázatlan nap kudarcuk napja lesz. A figyelem mindig akkor mond csődöt, mikor legszükségesebb, mert a gondatlanság a romlás gáncsvetője. Amellelt mások vigyázatossága avval a hadicsel-
lel szokott élni, hogy kikémleli a kíválságok egy óvatlan pillanatát, akkor teszi szigorú értékpróbára. A parádés napokat ismeri a fufang és hagyja, hogy elmuljanak, de mikor legkevésbé várjuk, akkor áll elő és próbáljuk ki, mit érünk.

265. *Tudjuk alárendeltjeinket cselekvésre szorítani.* Az alkalomszerű cselekvési kényszer már sokakból csinált valakit, ahogy a meg-
fulás veszélye sok embert úszóvá tesz. Így fedezik fel sokan bátorságukat, sőt képességeiket is, melyek örökké rejtve maradtak volna, ha az alkalom elő nem hívja. A szükség a tekintély meg-

alapozója és ha becsületét látja kockán forogni, a nemes férfi ezer helyett cselekszik. Katolikus Izabella királynő minden egyéb mellett ahhoz is pompásan értett, hogy az embereket így cselekvésre bírja: a Nagy Kapitány éppúgy ennek az okos kegynek köszönhetette hírnevét, mint több más férfi örök dicsőségét. Így tett sokakat nagygyá evvel az ügyességével.

266. *Ne legyünk csupa jóságból rosszak.* Ilyen az, aki sohasem gerjed fel. Az érzéketlen ember nem ér sokat, mert az érzéketlenség oka nem mindig közömbösség, lehet a képesség hiánya is. Az alkalmi felfortyanás egyéniség jele: a madárijesztőből csakhamar a madarak maguk is csúfot úznek. A keserűt édessel vegyíteni, jó ízlésre vall. A csupa-édes gyerekeknek és bolondoknak való. Nagy baj, ha az ember csupa jóságból belesüpped az érzéketlenségnek ebbe a fajtájába.

267. *Selyem szavak és sima modor.* A lándzsa a testet fúrja át, de a rossz szavak a lelket. Jó péptől jó szagú lesz a száj. Az életművészet nagy fortély, drágán adni el a levegőt: a legtöbb dolog szavakkal vásárolható meg; a szó elég ahhoz, hogy a lehetetlen valóra váljék. A levegőben kereskedünk levegővel és a fejedelmi lélegzet sok lélek tápláléka. Legyen szánk mindig tele cukorral, hogy megédesítsük szavainkat: a békeszeretet egyetlen módja annak, hogy szeretetreméltóak legyünk.

268. *Az okos tegye elsőnek azt, amit az ostoba utolsónak tesz.* Egyik azt csinálja, amit a másik, csak a sorrendben van különbség: amit amaz idejében tesz, emez rossz időben teszi. Aki kezdetben fordítva vette fel az eszét, mindvégig

úgy is marad: lábán hordja a fejére valót, balján a jobbot és egész magatartása ennek megfelelően suta lesz. Szépszerével csak egy módon igazítható helyre: ha kényszerből teszi azt, amit jószántából kellett volna. Az okos azonban rögtön látja, mit kell előbb tennie, mit később és készséggel és becsülettel végre is hajtja.

269. *Használjuk ki, hogy újak vagyunk* Mert az újat mindig megbecsülik. Az új szokatlanságával általános tetszést kelt és felüdíti az ízlést. A vadonatúj közepszerűséget többre tartják a megszokott nagyszerűségnél. A kíválság elkopik és megöregszik idővel. Tudnunk kell, hogy az újdonságnak ez a nimbusza rövidéletű: a negyedik napon már senkisé is tiszteli. Tanuljuk meg tehát kihasználni a becsülés első zsengéit és a siker iramában kapjuk el mindazt, amire számot tarthatunk, mert ha az újság láza elmúlt, kihűl a lelkesedés és az újság öröme átadja helyét a megszokott csömörének. Valóban, mindennek megvolt a maga ideje, ha azóta elmúlt is.

270. *Ne ítéljük el egymagunk azt, ami sokaknak tetszik.* Valami jó mégis csak lesz benne, ha annyinak tetszik és ha nem magyarázható is, élvezik. Az elkülönülés mindig gyűlöletes, de ha téves, nevetséges is. Előbb tesszük vele gyanússá a magunk szellemi képességét, mint a tárgyat és végül egyedül maradunk rossz ízlésünkkel. Ha nem tudjuk észrevenni a jót, titkoljuk el fogatkozásunkat és ne mondjunk sommás ítéletet, mert a rossz ízlés rendszeren a tudatlanságból ered: amit mindenki állít, vagy igaz, vagy az akar lenni.

271. *Aki keveset tud, szorítkozzék minden szakmában a legbiztosabbra.* Lángésznek ugyan nem fogják tartani, de alaposnak igen. Aki tanult,

bátran belevághat és rábízhatja magát fantáziájára; de kevés tudással kockázatot vállalni annyi, mint önként a szakadékba ugrani. Menjünk inkább jobbfelé, mert az elfogadott igazság nem inog meg. Kevés tudáshoz az országút való s a tudás és a tudatlanság esetében egyaránt okosabb a bizonyosság, mint a különködés.

272. *Adjuk el a dolgokat udvariassági áron.*
Ez jobban lekötelez s az érdekelt sohasem kívánhat annyit, amennyit a nemeslelkű lekötelezett adni fog. Az udvariasság nem ajándékozik, hanem zálogot vesz és az úri modor a legnagyobb tartozás. Nincs drágább dolog a jóra való ember számára, mint amit ajándékba adnak neki, mert ez annyi, mint kétszer eladni valamit: az érték és az udvariasság kettős árán. Igaz, hogy alantás lelkeknek ismeretlen nyelv az úri modor, mert nem értik a jóhiszeműség szavait.

273. *Ismerjük meg azok lelkületét, akikkel dolgunk van.* Ilymódon tisztában leszünk szándékaikkal. Ha ismerjük az okot, megértjük a hatást részint abból, részint a lelki rugóból. A nyomott kedélyű mindenből szerencsétlenséget olvas ki, a rossznyelvű bűnt; mindig a legrosszabb tűnik szemükbe és mivel a mostani jót nem látják, megjövendölik a lehetséges rosszat. A szenvedélyes mindig más nyelvet beszél, nem a dolgokét, mert a szenvedély, nem az ész beszél belőle. Mindenki indulatai vagy hangulata szerint beszél és mind egyformán távol vannak az igazságtól. Tanuljunk meg mások arcát olvasni és vonásaikból kibetűzni a lelket. Lássuk meg abban, aki nevet, az ügyefogyottat, abban, aki sohasem nevet, a kétszínűt. Órizzuk meg a kérdezősködőtől, mert vagy léha vagy kém. Ne várjunk sok jót a hibás testüektől, mert az ilyenek a termé-

szelen szoktak bosszút állni s ahogyan az kevés-sé tisztelte őket, ők is kevésbé tisztelik. A buta-ság rendesen ugyanakkora, mint a szépség.

274. *Vonzó halás.* A diplomatikus udvarias-ság varázsereje. Használjuk ezt a finom mágnest inkább a szívek, mint kézzelfogható előnyök megszerzésére vagy erre is, arra is. Az érdem magá-ban nem elég, ha nem tetszetős, mert csak ez ér el sikert. A másokon való uralkodás, a népszerű-ség szerencse dolga, de ügyesség is járuljon hoz-zá, mert ahol a természet kedves, a művész jobb talajra talál. Ez szerzi meg a jóindulatú rokon-szénvet s ha ez megvan, hamarosan közkedvel-tek lehetünk.

275. *Legyünk a többiekkel vidámak, de ne illetlenek.* Az előzékenység egyik szabálya, hogy ne legyünk mindig feszesek és mogorvák. Valamit engedhetünk méltóságunkból, hogy elnyerjük mindenki vonzalmát. Egyszer-máskor nyugodtan tehetjük, amit a többiek nagyrésze tesz. De az illemre vigyázzunk, mert akit nyilvánosan bo-londnak tartanak, titokban nem fogják okosnak tartani. Egy pajkos napon többet elveszíthetünk, mint egész életünk komolyságával nyertünk. De félrehúzódnunk sem szabad mindig, mert az el-zárkózás elítélő vélemény a többiekről. Még ke-vésbbé szabad kényeskednünk, bízzuk azt a má-sik nemre, melynek természete. A vallásos szen-velgés is nevelés. A férfi nem tehet jobbat, mint hogy annak látszik; a nő tökéletességgént mimelheti a férfiasságot, de nem megfordítva.

276. *Tudj szellemileg megújulni a természet és művészet segítségével.* A lelki alkot, mint mond-ják, hétévenként alakul át. Szolgáljon ez a válto-zás az ízlés javítására és emelésére. Az első hét

év után fejlődik ki az értelem; járuljon hozzá minden idősakkal egy újabb tökéletesség. Figyeljük meg ezt az időszaki változást, hogy segítségére legyünk és mások előhaladására is számíthassunk. Ez az oka, hogy sokan hivatalukkal együtt viselkedésüket is megváltoztatják, sokszor úgy, hogy észre sem vesszük, míg az átalakulás nagyon szembe nem ötlük. A húszéves ember páva, a harmincéves oroszlán, a negyvenéves tevé, az ötvenéves kigyó, a hatvanéves kutya, a hetvenéves majom és a nyolcvanéves semmi.

277. A *magamutogatás tudománya*. A tehetségeinkkel való kápráztatás. Minden tehetségnek eljön a maga ideje; éljünk vele, mert nem minden nap a diadalé. Vannak pompás egyéniségek, akikben már a kevés is ragyog, a sok pedig bámulatba ejt. Ha a magamutogatás valódi kiválósággal párosul, csodának számít. A magamutogatás lehet nemzeti tulajdonság is, mint jelesen a spanyoloknál. A világ szépségét a világosság tárta fel. A magamutogatás sok úrt kitölt, sokat pótol és mindennek második létet kölcsönöz, kivált, ahol tények járulnak hozzá. Az Ég, amely a kiválóságát adja, a magamutogatás hajlamát is hozzáadja, mert magában mindakettő képtelenség. A magamutogatáshoz is művészet kell. A legkitünőbb is függ a körülményektől és nincs mindig a maga helyén. A magamutogatás nem kellő időben balul üt ki; egyetlen képességnek sem kell ennyire mentesnek lenni a tetszelgéstől s kudarcra mindig ezen múlik, mert csak hajszál választja el a hivalkodástól s ezt a közmegvetéstől. Nagyon mérsékelnünk kell, ha nem akarjuk, hogy közönzönségessé fajuljon s túlzásait az okosok rossz szemmel nézzék. Néha csak néma ékesszólásból áll, a kiválóságok könnyed feltárásában, lévén azok bölcs eltitkolása a legtetszetősebb mód fi-

toztatásukra, mert éppen az elvonás ingerli legjobban a kíváncsiságot. Pompás fortély, nem fedni fel egyszerre az egész kiválóságot, hanem csak kóstolót adni belőle, előbb keveset, majd többet. Minden nagy teljesítmény még nagyobbat ígérjen s az elsőnek kijutó tapsban legyen benne a többinek szóló várakozás.

278. *Óvakodjunk mindenfajta hírhedtségtől.* A hírhedség még a kiválóságokat is fogyatkozássá teszi. Oka az elkülönülés vágya, amelyet mindenki rosszal. A külön magára marad. Még a szép is hitelrontó, ha kiötlök: feltűnő volta bántó; még inkább az a rossz hírű specialitásoké. Mégis sokan éppen bűneikkel szeretnének ismeretké válni, az elvetemültségben keresve az újat, hogy galád hírnévre tegyenek szert. Mértéktelenségében még az okosság is fecsegéssé fajul.

279. *Az ellentmondásra ne mondjunk semmit.* Különbséget kell tennünk, mikor ered ravaszágból, mikor közönségességből. Nem mindig nyakasság, néha csapda.³⁵⁾ Vigyázzunk hát, hogy az első ne rántson bonyodalmakba, a második veszélybe. Nincs helyénvalóbb óvatosság, mint a kémeektől való tartózkodás és a lélek betörői ellen nincs jobb védekezés, mint benn hagyni a zárban az elővigyázat kulcsát.

280. *Járjunk egyenes úton.* A tisztességes eljárás a múlté; a kötelezettségekről megfeledeznek; a kölcsönös segítség vajmi ritka; a legjobb szolgálatnak legrosszabb a bére s mindez manapság közkeletű a világon. Egész nemzetek tisztességtelenségre hajlanak: egy részüknél mindig hitszegéstől kell tartani, más részüknél áll-

³⁵⁾ V. ö. 213. Sch.

hatatlanságtól, a harmadiknál csalástól. Szolgálon mások megbízhatatlansága nekünk ne követendő, hanem óvatosságra intő például. A veszély abban rejlik, hogy az alantas eljárás látán a magunk tisztessége is meginoghatna. De az egyenes jellemű férfi azért, mert mások másfélék, sohasem felejtí el, ki ő.

281. *Az értelmesekek rokonszenve.* Egyetlen kiváló ember szájából a langyos igen többre becsülendő, mint a tömeg helyeslése. Ocsuval nem lehet táplálkozni. A bölcsek értelmesen beszélnek s ezért dícséretük el nem muló elégtételül szolgál. Antigonus Zenót kívánta hírneve egyetlen színpadának és Platon beírte avval, hogy egész iskolája Aristoteles. Némelyeknek csak az a fontos, hogy gyomrukat megtömjék, akár közönséges hulladékkal is. Az írástudókra a fejedelmeknek is szükségük van és tolluktól jobban félnek, mint csúnya nők a festő ecsetétől.

282. *Keltsünk távollétünkkel is tisztéletet vagy megbecsülést.* Ha a jelenlét csorbítja a hírt, a távollét gyarapítja. Akit távollétében oroszlnak tartottak, jelenlétében nevetséges egérkének számít. A jó tulajdonságok közlről nézve elvesztik fényüket, mert jobban látható a külső kéreg, mint a nagy lelki tartalom. A képzelet előtte jár a látásnak és a csalódás, mely rendesen a fülön át jut az agyba, utóbb a szemem keresztül hagyja el. Aki megmarad dícsősége körének középpontjában, megtartja hírét, amint hogy a fönix is felhasználja magányát, hogy tiszteljék és az így felkeltett kíváncsiságot, hogy jobban megbecsüljék.

283. *A bölcs leleményesség.* A legnagyobb fokú lángelme jele, ez azonban nincs egy szemer-

nyi téboly nélkül. A leleményesség a lángelmék tulajdonsága, míg a helyes választás az okosaké. Amaz égi malaszt és fölöttébb ritka, míg a helyes választás sokaknak sikerül, újat kitalálni viszont csak keveseknek, a kiválóságban és időben elsőnek. Az újdonság megnyerő és ha szerencsés, kétős fényt kölcsönöz a jónak. Itélőképességet kívánó dolgokban paradoxonszerűsége miatt veszélyes, de a lángész dolgaiban dicséretes és ha sikerülnek, ez is, az is tapsot érdemel.

284. *Ne légy tolakodó.* Akkor nem fogsz pórrul járni. Becsüld meg magadat, ha azt akarod, hogy más megbecsüljön. Jobb fukarkodnod, mint pazarul bánnod magaddal. Érkezz várt vendégként és szívesen fognak látni. Sohase jöjj, ha nem hívnak és ne menj el, míg nem küldenek. Aki önként vállalkozik valamire, az esetleges balsiker minden ódiumát magára veszi; siker esetén pedig nem sok hálát kap. A tolakodó a megvetés lerakodóhelye s éppen ezért, aki szemtelenül jön, megszégyenülten vonul el.

285. *Ne haljunk bele mások bajába.* Vegyük észre, ha valaki nyakig áll a sárban és jegyezzük meg, hogy csak azért hív bennünket, mert a közös bajjal akar vigasztalódni. Keres valakit, aki segítsen neki a balszerencse elviselésében s ha jó napjaiban hátát mutatta, most kezét nyújtja. A fuldoklónál nagy ügyességre van szükség, hogy segítségére menjünk, de magunk ne kerüljünk veszélybe.

286. *Ne légy sem egészen, sem mindenkinek lekötelve.* Mert ez azt jelentené, hogy rabszolga vagy s hozzá mindenkié. Egyesek szerencsésebb csillagzat alatt születtek, mint mások: azok, hogy jót tegyenek, ezek, hogy kapják. A szabadság

becsesebb az ajándéknál, melyért odaadjuk. Jobb, ha sokan függenek tőled, mint ha te függesz akár csak egy embertől is. Az uralkodás egyetlen előnye, hogy jót tehetünk. Főkép azonban ne tartsd kegynek a kötelezettséget, amelybe beleesel, mert többnyire az illető intézte ravaszul úgy, hogy rászorulj.

287. *Ne tégy semmit felindulásban.* Csak rosszul járhat sz vele. Nem cselekedhetik magáért, aki magán kívül van s a szenvedély mindig kilakoltatja az ésszt. Helyettesítsük magunkat ilyenkor okos közbenjáróval, amilyen akárki lehet, ha mentes a felindulástól. A néző mindig többet lát a játékosnál, mert nem izgatott. Ha észreveszed, hogy kijössz a sodrodból, fújjon takarodót az okosság, hogy a vér ne forrjon fel egészen, mert akkor minden véresen fogsz csinálni és néhány perc alatt hosszú időre okot adsz saját szégyenkezésedre és mások megszólására.

288. *Éljünk az alkalom szerint.* Cselekvés és gondolkodás egyformán a körülményekhez igazodjék. Akarjunk, mikor tudunk, mert az alkalom és az idő senkire sem vár. Ne induljunk el az életben általánosságok után, legfeljebb ahol az erényről van szó. Éppígy ne szabjunk az akaratnak pontos törvényeket, mert holnap kénytelenek leszünk abból a vízből inni, amelyet ma utálunk.³⁶⁾ Vannak fonák emberek, akik azt szeretnék, ha a siker minden esélye az ő rögeszméikhez igazodnék és nem megfordítva. De a bölcs tudja, hogy az okosság vezércsillaga ez: viselkedjünk az alkalomhoz képest.

³⁶⁾ Nadie diga, de esta agua no beberé: senkise mondja, hogy ebből a vízből nem iszom — spanyol közmondás és Lope de Vega egy híres vígjátékának címe.

289. *Leginkább árnyékot vet az emberre, ha nagyon emberinek mutatkozik.* Aznap szűnnek meg isteninek tartani, mikor nagyon emberinek látnak. A léhaság ejti a tekintélyen a legnagyobb csorbát. Ahogyan a tartózkodót többre, a léhát kevesebbre becsülik az embernél. Nincs bűn, amely ennél jobban lealacsonyítana, mert a léhaság homlokegyenest ellenkezik a méltósággal. A léha ember nem lehet tartalmas, főként ha élte-sebb személyről van szó, akit kora okosságra kötelez. És jóllehet ebben a fogyatkozásban igen sokan osztoznak, mindazonáltal különösen lenézett.

290. *Nagy szerencse, ha a becsüléshez szeretet járul.* Ha meg akarjuk őrizni mások tisztelétét, ne akarjuk, hogy nagyon szeressenek. A szeretet merészebb a gyűlöletnél. Vonzódás és nagyrabecsülés ritkán fér össze. Nem kell, hogy nagyon féljenek, de ne is szeressenek túlságosan. A szeretet bizalmassághoz vezet és minden lépéssel, amit előre tesz, eltávozik a megbecsülés. A szeretet inkább a hódolat, mint a vonzalom egy fajtája legyen, mert a jelentős embert ez illeti meg.

291. *A kipróbálás tudománya.* Az okos figyelme vételkedjék az óvatos tartózkodásával. Mások elméleti tehetségét csak az mérheti meg, akinek magának jócskán van. Az emberek jellemének és tulajdonságainak ismerete fontosabb a nővényekénél és ásványokénál. Az élet egyik legfogasabb tevékenysége ez; a fémek csengésükről ismerhetők fel, az emberek beszédükről. A becsületesség fokát a szavak mutatják, de még inkább a tettek. Ezen a ponton szerfölött nagy figyelemre van szükség, mély megfigyelőképességre, finom felfogásra és helyes ítéletre.

292. *Az egyéniség álljon a hivatal fölött és ne megfordítva.* Akármilyen nagy az állás, betöltője bizonyuljon még nagyobbnak. A jeles szellem tisztjével nő és mutatkozik egyre dicsőbbnek. A szűkszívűt könnyen bakklövésen érik s végül méltósága és tekintélye egyformán csődbe jut. Augustus arra volt büszke, hogy embernek nagyobb, mint császárnak. Itt mutatkozik meg a lelki emelkedettség értéke és az okos önbizalom előnye.

293. *Az érettségről.* A lélek mélyén ragyog, de még inkább az erkölcsökben. Az anyagi súly teszi becsessé az aranyat, az erkölcsi az embert. A képességeknek dísz kölcsönöz és tiszteletet érteszt. A higgadt józanság a lélek homlokzata: nem az ostobák mozdulatlansága, mint a könnyelműség szeretné, hanem nyugodt méltóság. Szavai példabeszédek, tettei teljesítmények. Csak a nagyon kész embernél található fel, mert mindenki annyira ember, amennyire érett. Az ilyen, alighogy megszűnik gyermek lenni, folyton gyarapszik komolyságban és méltóságban.

294. *Mérséklet a véleményalkotásban.* Mindenki saját inye szerint alkotja meg véleményét és azt hiszi, ezer oka van rá. A legtöbb ember ítélete hajlamainak engedelmeskedik. Előfordul, hogy két ellentmondó ítélet találkozik s mindkettő magáénak érzi az igazságot, pedig az, amilyen hű magához, sohasem volt még kétarcú. Haladjon a bölcs ezen a kényes területen megfontoltan, akkor az önmaga iránti bizalmatlanság helyesbíteni fogja az ellenfél magatartásáról alkotott ítéletét. Helyezkedjék olykor a másik álláspontra és vizsgálja meg az ellenfél érveit. Ha így jár el, nem fog sem mást elvakultan elítélni, sem magának igazat adni.

295. *A nagy tetteket nem tettetni, hanem megtenni kell.* Sokan nagy tevékenységet mímelnék, holott éppen semmi okuk rá. Mindenből ostoba módon nagy titkot csinálnak. Ezek a tetszeni vágyó kaméleonok határtalanul nevetségesek. A hiúság mindig bosszantó, ez esetben neveltető. A becsület hangyái hőstetteket koldulnak össze. Az ember legnagyobb kiválóságaival hivatkozik a legkevésbé. Érje be avval, hogy cselekszik és bízva másokra, mit mondanak. A hőstetteket adni, nem eladni kell; arany tollakat se vásároljon senki, hogy sarat írjanak, utálatául az okosoknak. Törekedjünk inkább arra, hogy hősök legyünk, mint hogy annak tartsanak.

296. *A felséges tulajdonságokkal bíró ember.* Az elsőrendű tulajdonságok elsőrendű embert adnak; egy közülük felér egész halom közép-szerűvel. Volt, akinek abban telt kedve, hogy mindene, még legközönségesebb használati tárgyai is nagyok legyenek; mennyivel inkább kell a nagy embernek azon lennie, hogy lelki saját-ságai nagyok legyenek. Istenben minden végtelen, minden mérhetetlen: a hősből is mindennek nagynak és felségesnek kell lennie, úgy, hogy minden cselekedete, sőt szava is a magasabbrendű nagyság és felség palástját viselje.

297. *Cselekedjünk mindig úgy, mintha látnának.* A belátó ember tudja, hogy látják vagy látni fogják. Tudja, hogy a falnak füle van és a rossz, amit teszünk, kikerül a szabadba. Ha egyedül van is, úgy cselekszik, mintha az egész világ szeme előtt állna, mert tudja, hogy minden ki fog tudódni. Ezért már most tanúknak érzi azokat, akiket értesülésük később úgyis azokká fog tenni. Aki azt óhajtja, hogy mindenki lássa, nem fél attól, hogy a többi ház lakói megfigyelhetik házában.

298. *A csodaemberhez három dolog kell.* A legfőbb Adakozó három legnagyobb ajándéka: termékeny szellem, mély ítélőképesség és emelkedetten vidám ízlés. Nagy előny a jó felfogás, de még nagyobb a jó gondolkodás, a jónak belátása. Az ész ne a hátgerincben legyen, mert akkor inkább szűrős, mint éles. Jól gondolkozni az értelmesség gyümölcse. Huszadik életévünk-től fogva az akarat uralkodik bennünk, a harmincadiktól a szellem, a negyvenedikről az ítélőképesség. Vannak elmék, melyek úgy lövellik magukból a fényt, mint a hiúz szeme és minél nagyobb a sötétség, annál jobban látnak. Vannak alkalmi elmék, melyek mindig rábukkannak a célszerűre. A jó bőségesen kínálkozik nekik: boldog termékenységgel! A jó ízlés azonban az egész élet savaborsa.

299. *Éhesen álljunk fel.* Még a nektárpoharat is el kell venni ajkunkról. A vágy az igazi érték-mérő. Jó ízlésre valló számítás, ha még testi szomjúságunkat sem elégítjük ki teljesen, csak enyhítjük. A jó, ha kevés, kétszeresen jó. Nagy apály az, aminek neve: másodszor. A kellemessel jóllakni veszélyes, mert a legtartósabb kiválságot is kiteszi a csömör megvetésének. A siker egyetlen szabálya: az étvágyat a szándékosan meghagyott éhség ingerével kell elcsípni. Ha már meg kell botránkoztatnunk, inkább a vágy türelmellenségével tegyük, mint az élvezet szertelenségével. A nehezen elért boldogság kétszer olyan édes.

300. *Röviden: legyünk szentek.* Ez a két szó mindent megmond. Az erény minden tökély foglalata, minden boldogság középpontja. Birtokosát eszessé teszi, figyelmessé, éleseszűvé, okossá, bölccsé, bátorrá, meggondolttá, becsületessé, szerencsésé, rokonszenvessé, igazzá és mindenki

szemében nagygyá. Három derékség szerzi meg a boldogságot: szentség, egészség, bölcsesség. Az erény a kis világegyetem napja, hemiszférája pedig a jó lelkiismeret. Olyan szép, hogy Istennek és az embereknek kedvük telik benne. Nincs más szeretetreméltó, mint az erény és nincs más visszataszító, mint a bűn. Az erény komoly, minden egyéb csak tréfa. A képességet és nagyságot az erénnyel kell mérni, nem a szerencsével. Az erénynek nincs szüksége másra, elég magának. Az élő szeretetreméltóvá teszi, a holtat felejtethetlenné.

TÁRGYMUTATÓ

Az itt következő jegyzék nem meríti ki Gracián könyvének tartalmát, csak néhány fontosabb vezérszóval igyekszik megkönnyíteni a tájékozódást. A számok közül az első az oldalt, a zárjelben lévő az életszabály sorszámát mutatja.

- Alkalmazkodás:** az életművészet egyik legfőbb kelléke 60 (77); inkább legyünk mindenkiel bolondok, mint egymagunkban okosak 81 (133); az átplántálódni tudás hasznos tudománya 109 (198).
- Balsors:** ragadós léven, kerülendő 42 (31); ne osszuk meg szánalomból a másét 95 (163); keressünk segítőtársat elviseléséhez 133 (258); ne haljunk bele a másokéba 143 (285).
- Békeszeretet:** a hosszú élet titka 107 (192).
- Ellenszenv:** ne engedjük, hogy elhatalmasodjon bennünk 48 (46); nem kell kivívni, magától jön 75—766 (119).
- Ellentmondás:** káros és kerülendő szenvedély 82 (135); értenünk kell hozzá, akkor hasznos 115 (214); néha csapda 139 (279).
- Elsőség:** mindig és mindenben érdem 54 (63).
- Érvényesülés:** minden művészetnél nehezebb 31 (1).
- Hírnév:** szorgalommal szereshető meg 37 (18); csak ha jól megalapozott, ér igazán valamit 67 (667).
- Ítéloképesség:** ez emeli az embert minden fölé 49 (49); ez képesít vezető szerepre 53 (67); ha ösztönös, mindenél többet ér 67 (96); leginkább az önfejlés veszélyeztetési 117 (218).
- Jóakarát:** elnyerni nehéz, megtartani könnyű 73 (112); ne aprózzuk el, tartogassuk nagy alkalmakra 98 (171).
- Különködés:** az óvatos kerülje 42 (30); inkább hiba, mint egyéniség jele 119 (223); magánossá teszi az embert 141 (278).
- Látszat:** mindent e szerint értékelnek 68 (99); jó külső a belső tökély ajánlólevele 80 (130); a tömeg ezt akarja; ezért ne legyünk túlságosan közérthetők se 131 (253).
- Ostobaság:** a legnagyobb, mindenki mást ostobának hinni 110 (201); halálos nyavalya 113 (208); ha közkeletű, csak kivételes okossággal kerülhető el 113 (209); színelése gyakran előnyös 126 (240).

Őszinteség: ártalmas, mert nem kelt várakozást 31 (3); káros következményei vannak 67 (98); titoktartás az okosság pecsétje 101 (178); ne hazudjunk, de ne modjunk el az egész igazságot se 102 (181).

Ravaszság: éljünk vele, de ne mutassuk ki 48 (45); kevesebbet ér az okosságnál 666 (92); nem szabad, hogy képmutatónak tartsanak 118 (219); sokszor kell róka-bőrbe bujnunk 118 (220); néha fel kell, hogy váltsa a jóhiszeműséget 127 (243).

Siker: mindent bearányoz 56 (66).

Szerenese: állhatatlan, míg a hírnév állhatatos 34 (10); ne várjunk rá, hanem harcoljuk ki 38 (21); az okosság függvénye 39 (21); felismerendő, hogy csatlakozhassunk a szerencsésekhez 42 (31); irányítani kell, ez pedig nagy művészet 44 (36); nyelés közben kell ott hagyni 45 (38); méltó elviselése sem könnyű feladat 68—669 (102); nem szabad kérkednünk vele 69 (106); használjuk fel arra, hogy felkészüljünk a rosszra 73 (113); sokszor érdektelenek kiváltsága 106 (190); mindenkinek van csillaga, ezt kell ismernie 108 (196).

Társaság: igyekezzünk úgy megválasztani, hogy tanulhasunk tőle 34 (11); ügyesen mozogni benne a legbecesebb művészet 39 (22); megválasztása bonyolult művészet 90 (152).

Tiszteség: kevés keletje van 39—40 (29); a legkivánatosabb tulajdonság ismerősöknél 72 (116); harcban sem szabad elfelejtkeznünk róla 94 (166); a kor nem kedvez neki 139 (280).

Udvariasság: mindenki, de főként ellenfél iránt kötelező 75 (118); meghódítja a szíveket 77 (122); nem élhetünk meg a másokból 96—97 (166); túlzott formája a csalás egy neme 106—107 (191); szóval tetteket vásárolhatunk 120 (226); legkönnyebb módja a lekötelezésnek 138 (272).

Vélemény: osszuk a kisebbségét, de valljuk nyíltan a többségét 47 (43); vessük össze a magunkéval az ellenfélét is 146 (294).

1. MACHIAVELLI:
A fejedelem *Elfogyott*
Uj kiadás sajtó alatt
2. SCHOPENHAUER:
A szenvedélyes szerelemről *Ára P 3.20*
II. kiadás
3. TOLSZTOJ:
Tudomány és művészet *Ára P 3.60*
4. ROUSSEAU:
A társadalmi szerződés *Ára P 5.40*
5. CAMPANELLA:
Napállam *Ára P 3.60*
6. TACITUS:
Germánia *Ára P 3.20*
7. MILL:
A szabadságról *Ára P 5.50*
8. FICHTE:
A tökéletes állam *Ára P 5.40*
9. MONTESQUIEU:
Európa egységéről *Ára P 5.40*
10. BALTASAR GRACIAN:
Az életbölcseiség kézikönyve *Ára P 7.50*

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Robespierre: *Emlékiratai*

Voltaire: *Filozófiai Abécé.*

KISÉRJE FIGYELEMMEL
A PHÖNIX KIADVÁNYOKAT!

●
May János
nyomdai
műintézet rt.
Budapest
●

